Šis dokuments ir izveidots vienīgi dokumentācijas nolūkos, un iestādes neuzņemas nekādu atbildību par tā saturu

►**B** **EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES REGULA (EK) Nr. 138/2004**

(2003. gada 5. decembris)

par ekonomikas pārskatiem Kopienas lauksaimniecībā

(Dokuments attiecas uz EEZ)

(OV L 33, 5.2.2004., 1. lpp.)

Grozīta ar:

		Oficiālais Vēstnesis		
		Nr.	Lappuse	Datums
►**M1**	Komisijas Regula (EK) Nr. 306/2005 (2005. gada 24. februāris)	L 52	9	25.2.2005.
►**M2**	Komisijas Regula (EK) Nr. 909/2006 (2006. gada 20. jūnijs)	L 168	14	21.6.2006.
►**M3**	Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1137/2008 (2008. gada 22. oktobris)	L 311	1	21.11.2008.

▼B

EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES REGULA (EK) Nr. 138/2004

(2003. gada 5. decembris)

par ekonomikas pārskatiem Kopienas lauksaimniecībā

(Dokuments attiecas uz EEZ)

EIROPAS PARLAMENTS UN EIROPAS SAVIENĪBAS PADOME,

ņemot vērā Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, un jo īpaši tā 285. panta 1. punktu,

ņemot vērā Komisijas priekšlikumu,

saskaņā ar Līguma 251. pantā izklāstīto procedūru ([1]),

tā kā:

(1) Kopējās lauksaimniecības politikas uzraudzīšanā un novērtēšanā vajadzīga salīdzināma, aktuāla un ticama informācija par ekonomikas stāvokli lauksaimniecībā, precīzāk, par lauksaimniecības ienākuma izmaiņām.

(2) Lauksaimniecības pārskati, ja tos sastāda pēc vienotiem principiem, ir galvenais līdzeklis, kas ļauj analizēt ekonomikas stāvokli jebkuras valsts lauksaimniecībā. Lauksaimniecības pārskatiem turklāt ir būtiska nozīme nacionālo kontu sastādīšanā.

(3) Ekonomikas pārskatus lauksaimniecībā sastāda atbilstīgi pamata jēdzieniem un noteikumiem, kas paredzēti Padomes 1996. gada 25. jūnija Regulā (EK) Nr. 2223/96 par Eiropas nacionālo un reģionālo kontu sistēmu Kopienā ([2]).

(4) Padomes 1997. gada 17. februāra Regulā (EK) Nr. 322/97 par Kopienas statistiku ([3]) ir paredzēts šīs regulas pamatprincipu kopums.

(5) Sakarā ar to, ka paredzētās rīcības mērķi, proti, izveidot kopējus statistikas standartus, kuri ļauj iegūt saskaņotus datus, nevar pienācīgi sasniegt, darbojoties dalībvalstulīmenī, un minētās rīcības mēroga dēļ šis mērķis sasniedzamāks ir Kopienas līmenī, Kopiena var pieņemt pasākumus saskaņā ar subsidiaritātes principu, kā noteikts Līguma 5. pantā. Atbilstīgi minētajā pantā paredzētajam proporcionalitātes principam šī regula nepārsniedz to, kas vajadzīgs šā mērķa sasniegšanai.

(6) Šīs regulas īstenošanai vajadzīgie pasākumi jāpieņem saskaņā ar Padomes 1999. gada 28. jūnija Lēmumu 1999/468/EK, ar ko nosaka Komisijai piešķirto izpildes pilnvaru īstenošanas procedūras ([4]).

(7) Lauksaimniecības statistikas pastāvīgā komiteja un Statistikas programmu komiteja ir informētas,

IR PIEŅĒMUŠI ŠO REGULU.

1. pants

Priekšmets

1. Ar šo regulu izveido ekonomikas pārskatus Kopienas lauksaimniecībā (turpmāk – "EPL"), nosakot:

([1]) Eiropas Parlamenta 2003. gada 3. septembra Atzinums (*Oficiālajā Vēstnesī* vēl nav publicēts) un Padomes 2003. gada 17. novembra Lēmums.
([2]) OV L 310, 30.11.1996., 1. lpp. Regulā jaunākie grozījumi izdarīti ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 1267/2003 (OV L 180, 18.7.2003., 1. lpp.).
([3]) OV L 52, 22.2.1997., 1. lpp.
([4]) OV L 184, 17.7.1999., 23. lpp.

▼B

a) EPL metodoloģiju (kopēji standarti, definīcijas, klasifikācija un grāmatvedības uzskaites noteikumi), ko paredzēts izmantot salīdzināmu pārskatu sastādīšanā Kopienas vajadzībām un datu nosūtīšanā saskaņā ar 3. pantu;

b) termiņus, kādos jānosūta atbilstīgi EPL metodoloģijai sastādīto lauksaimniecības pārskatu dati.

2. Šī regula neuzliek dalībvalstīm par pienākumu izmantot EPL metodoloģiju to lauksaimniecības pārskatu sastādīšanā, kas paredzēti pašu vajadzībām.

2. pants

Metodoloģija

1. Šīs regulas 1. panta 1. punkta a) apakšpunktā minētā EPL metodoloģija ir izklāstīta I pielikumā.

▼M3

2. EPL metodoloģiju atjaunina Komisija. Šos pasākumus, kas ir paredzēti, lai grozītu nebūtiskus šīs regulas elementus, pieņem saskaņā ar 4. panta 2. punktā minēto regulatīvo kontroles procedūru.

▼B

3. pants

Nosūtīšana Komisijai

1. Dalībvalstis nosūta Komisijai (Statistikas birojam) II pielikumā norādītos datus, ievērojot attiecībā uz katru tabulu paredzētos termiņus.

2. Pirmo reizi datus nosūta 2003. gada novembrī.

▼M3

3. Komisija atjaunina raksturlielumu sarakstu un termiņus II pielikumā norādīto datu iesniegšanai. Šos pasākumus, kas ir paredzēti, lai grozītu nebūtiskus šīs regulas elementus, pieņem saskaņā ar 4. panta 2. punktā minēto regulatīvo kontroles procedūru.

▼B

4. pants

Komitejas procedūra

1. Komisijai palīdz Lauksaimniecības statistikas pastāvīgā komiteja.

▼M3

2. Ja ir atsauce uz šo punktu, piemēro Lēmuma 1999/468/EK 5.a panta 1. līdz 4. punktu un 7. pantu, ņemot vērā tā 8. pantu.

_____

▼B

5. pants

Nobeiguma noteikums

Šī regula stājas spēkā divdesmitajā dienā pēc tās publicēšanas *Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī*.

Šī regula uzliek saistības kopumā un ir tieši piemērojama visās dalībvalstīs.

▼B

I PIELIKUMS

EKONOMIKAS PĀRSKATI LAUKSAIMNIECĪBĀ

(EPL)

SATURS

Priekšvārds

I. Kontu vispārīgās iezīmes

A. Ievads

B. Pamata vienība un lauksaimniecības nozare

1. Pamata vienība

2. Lauksaimniecības nozare

3. Nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības

C. Izlaides mērīšana

D. Kontu secība

1. EKS 1995 paredzētā kontu secība

2. EPL kontu secība

E. EPL sastādīšanā vajadzīgie datu avoti un aprēķina metodes

F. Klasifikācija

1. Vispārīgā daļa

2. Lauksaimniecībai raksturīgo darbību definēšana

3. Lauksaimniecībai raksturīgo vienību definēšana

4. Piezīmes par dažādiem posteņiem

5. EPL lauksaimniecības nozares un nacionālo kontu centrālās sistēmas lauksaimniecības nozares neatbilstība

II. Darījumi ar produkciju

A. Vispārīgi noteikumi

1. Pārskata periods

2. Vienības

3. Reģistrēšanas laiks

B. Izlaide

1. Vispārīgas piezīmes par izlaides jēdzieniem EKS 1995 un EPL

2. Lauksaimnieciskās darbības izlaide: daudzumi

3. Nenodalāmu nelauksaimniecisku sekundāro darbību izlaide

4. Lauksaimniecības nozares izlaide

5. Izlaides novērtējums

C. Starppatēriņš

1. Definīcija

2. Starppatēriņa elementi

3. Starppatēriņa novērtējums

D. Bruto kapitālieguldījumi

1. Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (*GFCF*)

2. Krājumu izmaiņas

3. Lauksaimniecības dzīvnieku reģistrēšana pie "*GFCF*" vai pie "krājumu izmaiņām"

III. Izplatīšanas darījumi un citas plūsmas

A. Definīcija

B. Vispārīgi noteikumi

1. Pārskata periods

▼B

2. Vienības

3. Izplatīšanas darījumu reģistrēšanas brīdis

4. Vispārīgas piezīmes par pievienoto vērtību

C. Darbinieku atalgojums

D. Ražošanas nodokļi un ievedmuita

1. Nodokļi par produkciju

2. Pieeja attiecībā uz pievienotās vērtības nodokli (PVN)

3. Citi ražošanas nodokļi

E. Subsīdijas

1. Subsīdijas par produkciju

2. Citas ražošanas subsīdijas

F Īpašuma ienākums

1. Definīcija

2. Procenti

3. Nomas maksas (par zemi un pazemes atradnēm)

4. Īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem (EPL neietilpst)

G. Kapitāla pārvedumi

1. Ieguldījumu dotācijas

2. Citi kapitāla pārvedumi

H. Pamatkapitāla patēriņš

IV. Lauksaimnieciskā darba ieguldījums

V. Lauksaimniecības ienākuma rādītāji

A. Ienākuma un balansposteņu definīcija

B. Pieeja attiecībā uz to vienību ienākumu, kas organizētas kā uzņēmējsabiedrības

C. Lauksaimniecības ienākuma rādītāju definīcija

D. Ienākuma rādītāju apkopošana Eiropas Savienības vajadzībām

E. Ienākuma rādītāju deflācija

VI. EPL vērtēšana nemainīgās cenās

A. Cenas un apjoma mēri

B. EPL sastādīšana nemainīgās cenās: principi un metode

1. Indeksa formulas izvēle

2. Bāzes gads

3. Sēriju veidošana attiecībā uz izpētes gadu

4. Pievienotās vērtības aprēķināšana nemainīgās cenās

5. Nodokļi un subsīdijas par produkciju: sadalījums apjoma un cenas komponentēs

▼B

PRIEKŠVĀRDS

Eiropas kontu sistēmas (EKS 1995) pārskatīšana 1995. gadā ([1]) un vajadzība pielāgoties ekonomikas un strukturālajai attīstībai ir kļuvusi par iemeslu jaunas EPL pamatmetodoloģijas izveidei. EPL pamatmetodoloģijas grozījumiem bija jāapmierina divas bieži konfliktējošas prasības: no vienas puses, metodoloģiski tiem vajadzēja atbilst EKS, lai EPL varētu saskaņot gan dalībvalstu starpā, gan ar nacionālo kontu centrālo sistēmu; un, no otras puses, likumdevējai iestādei bija jānodrošina, lai veicamie grozījumi būtu realizējami. Šī rokasgrāmata ir veidota, paturot prātā minētos apsvērumus, un papildus EPL jēdzieniem, principiem un sastādīšanas pamata noteikumiem tajā ir arī norādes uz lauksaimniecībai specifiskiem pielāgojumiem.

I. KONTU VISPĀRĪGĀS IEZĪMES

A. IEVADS

1.01. Integrētu ekonomikas pārskatu sistēmai jāsniedz sistemātisks, salīdzināms un pēc iespējas pilnīgāks saimnieciskās darbības apskats, kas ir analīžu, prognožu un politikas pasākumu pamatā. Tādēļ šīs sistēmas aptvertās daudzskaitlīgās un daudzveidīgās saimnieciskās operācijas un vienības jāklasificē saskaņā ar vispārīgiem kritērijiem un skaidrā un vienkāršā veidā jāapkopo saskanīgā kontu un tabulu sistēmā.

1.02. Eiropas Savienības īpašo vajadzību dēļ ieviesa Eiropas integrēto tautsaimniecības kontu sistēmu, kas ir atvasināta no ANO izveidotās pārskatītās nacionālo kontu sistēmas (NKS 1993) ([2]). Šajā Eiropas sistēmā ir noteikti jēdzieni, definīcijas, grāmatvedības uzskaites noteikumi un vienota klasifikācija, kas jāizmanto ES dalībvalstīm.

1.03. Valsts ekonomiku ar savu darbību veido ļoti daudzas vienības, kas ir iesaistītas daudzu un dažādu veidu darījumos, lai ražotu, finansētu, apdrošinātu, izplatītu un patērētu. Vienības un vienību grupas, ko izvērtē nacionālo kontu sistēmas sakarā, jādefinē, izmantojot kādu no pētāmajiem ekonomikas modeļiem. Eiropas kontu sistēmā EKS 1995 izmanto triju veidu vienības un divus atšķirīgus tautsaimniecības iedalījuma veidus.

1.04. Lai analizētu plūsmas attiecībā uz ienākumiem, kapitālu, finanšu darījumiem un aktīviem, ir būtiski izraudzīties vienības, kas raksturo uzņēmēju mijiedarbību (institucionālās vienības). Lai analizētu ražošanas procesu, ir svarīgi izraudzīties vienības, kas raksturo tehniskās un ekonomiskās attiecības (t. i., vietējās darbības veida vienības un homogēnas ražošanas vienības).

1.05. Tā tautsaimniecību var iedalīt divējādi:

i) institucionālās nozarēs vai apakšnozarēs, kuras pārstāv institucionālo vienību grupas;

ii) ražošanas nozarēs, kas aptver vietējās darbības veida vienības (iedalījums pēc ražošanas nozares) vai homogēnas ražošanas vienības (iedalījums pēc viendabīguma).

1.06. EPL galvenais uzdevums ir analizēt ražošanas procesu un tā radīto primāro ienākumu. Tādēļ pārskatus sastāda, pamatojoties uz ražošanas nozares jēdzienu.

1.07. EPL ir pavadoņkonti, kas ietver papildu informāciju un lauksaimniecības nozares īpatnībām pielāgotus jēdzienus. Lai arī to struktūra ļoti atgādina nacionālo kontu struktūru, EPL sastādīšanā ir savi noteikumi un metodes.

1.08. Jānošķir lauksaimnieciskās ražošanas radītie ienākumi un lauku mājsaimniecības ienākumi, kur pēdējie papildus lauksaimnieciskajā darbībā gūtiem ienākumiem ietver ienākumus no citiem avotiem (īpašums, sociālie pabalsti u. c.), kas var būt lauku mājsaimniecībā. Šos divus ienākumu veidus (lauksaimnieciskās ražošanas radītie ienākumi un lauku mājsaimniecības ienākumi) mēra divām atšķirīgām vajadzībām, piemērojot divus atšķirīgus tautsaimniecības iedalījuma paņēmienus: pirmajā (attiecībā uz EPL) pamatojas uz ražošanas

([1]) Eiropas Kopienu Statistikas birojs, Eiropas kontu sistēma – EKS 1995, Luksemburga, 1996.

([2]) Nacionālo kontu sistēma, 1993. Apvienoto Nāciju Organizācijas, Starptautiskā Valūtas fonda, Eiropas Kopienu Komisijas, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas un Pasaules Bankas kopīga publikācija.

▼B

vienībām, ko definē ar atsauci uz darbības veida nozari, bet otrajā – uz mājsaimniecībām (t. i., institucionālām vienībām), kuru galvenais ienākumu avots ir patstāvīga lauksaimnieciska darbība ([1]).

B. PAMATA VIENĪBA UN LAUKSAIMNIECĪBAS NOZARE

1. **Pamata vienība**

1.09. Lai analizētu plūsmas, kas rodas preču un pakalpojumu ražošanas un izmantošanas procesā, ir jāizvēlas tādas vienības, kas izceļ tehniska un ekonomiska rakstura attiecības. Šī prasība nozīmē to, ka institucionālas vienības parasti jāsadala mazākās un viendabīgākās vienībās atkarībā no ražošanas veida. Paredzams, ka vietējās darbības veida vienības (vietējās DVV) kā praktiski orientēta pieeja sākotnēji šai prasībai atbilst vislabāk (EKS 1995, 2.105. punkts) ([2]).

1.10. Vietējā DVV ir tā DVV daļa, kas atbilst vietējai vienībai. DVV apvieno visas tās institucionālas vienības daļas, kas attiecas uz ražotāja līdzdalību *NACE* 1. red. (saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija, sk. 1.55. punktu) klasē (apzīmē ar četriem cipariem) ietilpstošā darbībā, un atbilst vienai vai vairākām institucionālas vienības darbības apakšgrupām. Institucionālas vienības informācijas sistēmai jāspēj par katru vietējo DVV norādīt vai aprēķināt vismaz izlaides vērtību, starppatēriņu, darbinieku atalgojumu, darbības rezultātu un nodarbinātību un bruto ieguldījumus pamatkapitālā (EKS 1995, 2.106. punkts).

1.11. Lai arī vietējā DVV var atbilst institucionālai vienībai vai daļai no institucionālas vienības attiecībā uz ražotāju, tā nekad nevar piederēt divām dažādām institucionālām vienībām. Tā kā praksē vairums institucionālo vienību, kas ražo preces un pakalpojumus, vienlaikus veic virkni dažādu darbību (galvenā darbība un viena vai vairāku veidu sekundārās darbības), tad tās var sadalīt atbilstīgā skaitā vietējo DVV. Tomēr saistītās darbības (pirkšana, pārdošana, tirgdarbība, grāmatvedība, transports, uzglabāšana, apkope u. c.; sk. 1.27. punktu) nevar būt vietējās DVV izveides iemesls.

1.12. Principā jāreģistrē tikpat daudz vietējo DVV, cik ir sekundāro darbību, bet var būt tā, ka statistikas (grāmatvedības uzskaites) informācijas veida dēļ vietējās DVV sekundārās darbības vai to daļas nav iespējams nodalīt no galvenās darbības. Tādējādi vietējā DVV līdztekus galvenajai darbībai var veikt vienu vai vairākas sekundārās darbības (EKS 1995, 2.107. punkts).

1.13. Var uzskatīt, ka darbība notiek tad, ja resursu, piemēram, iekārtu, darbaspēka, ražošanas tehnikas, informācijas tīklu vai produkcijas, apvienošanas rezultātā rada konkrētas preces vai sniedz pakalpojumus. Darbību raksturo resursu (preču vai pakalpojumu) izlietojums, ražošanas process un produkcijas izlaide (EKS 1995, 2.103. punkts). Vietējas DVV galvenā darbība ir tā darbība, kuras pievienotā vērtība pārsniedz jebkuras citas šajā vienībā veiktas darbības pievienoto vērtību. Galvenās darbības klasifikāciju nosaka ar atsauci uz *NACE* 1. red., vispirms klasifikācijas augstākajā līmenī un tad atbilstīgi sīkākam dalījumam (EKS 1995, 3.10. punkts).

2. **Lauksaimniecības nozare**

1.14. Grupējot visas vietējās DVV, kas ir iesaistītas viena un tā paša veida darbībā, var izveidot iedalījumu pēc ražošanas nozares. Tas ļauj tautsaimniecību sadalīt ražošanas nozarēs. Šo ražošanas nozaru klasifikācija ir atkarīga no šādi sagrupēto vienību galvenās darbības. Pēc vissīkākās klasifikācijas ražošanas nozare apvieno visas vietējās DVV, kas

([1]) Atzīstot analītiķu atšķirīgās vajadzības, FAO ir ieteikusi, sastādot ekonomikas pārskatus attiecībā uz pārtiku un lauksaimniecību, par pamata vienībām izmantot trīs veidu vienības, t. i., institucionālās vienības (tostarp saimes), uzņēmumus (kas ir līdzvērtīgi EKS minētajām vietējām DVV) un produkciju atbilstīgi EKS 1993 ieteikumiem (līdzvērtīgi EKS minētajām vietējām DVV) (sk. FAO, 1996. Ekonomikas pārskatu sistēma attiecībā uz pārtiku un lauksaimniecību, Apvienoto Nāciju Organizācija, Roma).

([2]) Jāatzīmē tas, ka, lai gan EKS priekšroka dota vietējām DVV, ražošanas procesa analīzei vispiemērotākā vienība ir homogēnās ražošanas vienība (HRV). Šo vienību izmanto ielaides un izlaides analīzē, jo tā precīzi atbilst darbības veidam. Tādējādi institucionālās vienības iedala tik daudzās HRV, cik ir darbību (kas nav saistītās darbības). Grupējot šīs HRV, tautsaimniecību var sadalīt "tīrās" (viendabīgās) nozarēs. Parasti HRV nav novērojamas tieši. Tādēļ viendabīgo nozaru kontus nevar sastādīt, pamatojoties uz HRV grupām. Šādu kontu sastādīšanas metode ir aprakstīta EKS. Tā ietver sekundārajai ražošanai un darbības nozarēm atbilstošo izmaksu sasaistīšanu ar attiecīgajām viendabīgajām nozarēm (EKS, 9.53. līdz 9.61. punkts).

▼B

ir vienā *NACE* 1. red. klasē (četri cipari) un tādējādi ir iesaistītas vienā un tajā pašā darbībā, kura noteikta *NACE* 1. red.

1.15. Lai arī lauksaimniecības nozare iepriekš tikusi definēta kā homogēnas lauksaimnieciskās ražošanas vienību kopums, par pamata vienību EPL vajadzībām ir izraudzīta vietējā DVV, lai: i) sastādītu EPL, ņemot vērā ekonomikas stāvokli lauksaimniecībā, t. i., lauksaimniecības vienību veiktās kopējās ražošanas darbības mērīšanā pilnībā ievērotu konkrētu nenodalāmu nelauksaimniecisku sekundāro darbību esamību; ii) saglabātu saskanību ar pārējiem nacionālajiem kontiem. Tā ir pāreja no analītiskās pieejas, kas pamatota ar homogēnas ražošanas vienības un viendabīgas nozares jēdzienu, uz statistisko pieeju, kas pamatota ar vietējās DVV un ražošanas nozares jēdzienu.

1.16. Nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības ir tādas darbības, kuru izmaksas nevar skatīt atrauti no lauksaimnieciskās darbības izmaksām. Šādu darbību piemēri ir saimniecības produkcijas pārstrāde uz vietas, mežkopība, mežizstrāde, tūrisms. Tādējādi lauksaimniecības nozares izlaidi veido divu veidu darbības:

i) lauksaimnieciskas darbības (galvenās vai sekundārās), ko veic lauksaimniecības vienības;

ii) nelauksaimnieciskas sekundārās darbības, ko veic lauksaimniecības vienības.

1.17. Lauku saimniecība, kas ir lauksaimniecības statistiskajos pētījumos (skaitīšanas, lauku saimniecību struktūras apsekojumi) pašreiz izmantotā vienība, ir lauksaimniecības nozarei vispiemērotākā vietējā DVV (lai gan nozarē jāiekļauj arī dažas citas vienības, piemēram, vīna un olīveļļas kooperatīvi vai līgumdarbu veicošās vienības u. c.). Tomēr jāatzīmē, ka lauku saimniecībās iespējamo lauksaimniecisko darbību daudzveidība padara šīs saimniecības par īpaša veida vietējām DVV. Ja vienā un tajā pašā saimniecībā veic vairākas *NACE* 1. red. četru ciparu klasei piederīgas darbības, tad, stingri piemērojot EKS noteikumus vienībām un to grupai, lauku saimniecība būtu jāsadala vairākās atsevišķās vietējās DVV. Lauku saimniecības pieņemšana par nacionālajos kontos ietvertās lauksaimniecības nozares vietējo DVV atbilst statistiskajai pieejai.

1.18. Tādējādi lauksaimniecības nozares konti ir ļoti līdzīgi lauku saimniecību kontiem (ražošanas un ienākuma veidošanas konti). Lai novērstu neskaidrības, tomēr jāatzīmē, ka lauksaimniecības pārskati nav tas pats, kas tādu uzņēmumu pārskati, kuru galvenā darbība ir lauksaimnieciska rakstura: tie neietver visas lauku saimniecību nelauksaimnieciskās darbības (izslēdz tās, kuras ir iespējams nodalīt no lauksaimnieciskām darbībām). Turklāt tie aptver tādu uzņēmumu lauksaimnieciskās darbības, kuru galvenā darbība nav lauksaimnieciska rakstura. Attiecīgi lauku saimniecības pieņemšana par EPL pamata vienību neietekmē to, ka lauksaimniecības pārskatus veido lauksaimniecības nozares konti.

1.19. Tā kā ražošanas nozare aptver virkni vienību, kas veic vienas un tās pašas vai līdzīgas darbības, tad lauksaimniecības nozares definīcija EPL ir atkarīga no šai ražošanas nozarei raksturīgo darbību un vienību identifikācijas. Attiecīgi lauksaimniecībai raksturīgo darbību un vienību izvēle var radīt dažas atšķirības EPL lauksaimniecības nozares kontos un nacionālajos kontos (sk. 1.93. punktu).

1.20. Lauksaimniecības nozari uzskata par visu to vietējo DVV kopumu, kas veic šādas saimnieciskās darbības (precīzu lauksaimniecības nozares definīciju sk. 1.60. līdz 1.66. punktā):

— labības audzēšana; dārzeņkopība; dārzkopība (tostarp vīna un olīveļļas ražošana no vīnogām un olīvām, kas izaudzētas tajā pašā vienībā);

— lopkopība;

— ar lopkopību saistītā augkopība;

— lauksaimnieciska rakstura līgumdarbi;

— medības, medības ar lamatām un medību dzīvnieku pavairošana, tostarp ar to saistītās pakalpojumu darbības.

1.21. Papildus lauku saimniecībām lauksaimniecības nozare ietver vienības, ko veido tādu ražotāju grupas (piem., kooperatīvi), kuri ražo vīnu un

▼B

olīveļļu, un specializētas vienības, kas nodrošina iekārtas, materiālus un darbaspēku līgumdarba vajadzībām.

1.22. Specializētās vienības, kas nodrošina iekārtas, materiālus un darbaspēku līgumdarba vajadzībām lauksaimnieciskās ražošanas posmā (komercuzņēmumi, kuri veic līgumdarbu, vai lauku saimniecību īpašnieki, kuri sniedz pakalpojumus saskaņā ar līgumu), uzskata par lauksaimniecības nozares sastāvdaļu. Stingrākā noteikumu interpretācijā šīm vienībām, kuras jāiekļauj lauksaimniecības nozarē, jāveic darbs, kas: a) ir daļa no lauksaimnieciskās ražošanas procesa; b) ir saistīts ar lauksaimnieciskas produkcijas ražošanu; c) parasti tiek veikts lauku saimniecībās; d) faktiski un pilnībā tiek veikts specializētās vienībās, kas nodrošina iekārtas, materiālus un darbaspēku.

1.23. Ja tomēr līgumdarbu neveic vienīgi specializētajās vienībās (piemēram, ja īpašnieks izīrē iekārtas, bet nodarbina pats savus strādniekus), tad šī darbība jāreģistrē *NACE* 1. red. 71. nodaļā (mehānismu un iekārtu izīrēšana bez operatora); šādā gadījumā summas, ko īpašnieki ir samaksājuši uzņēmumiem, kuri strādā saskaņā ar līgumu, jāreģistrē kā "Citas preces un pakalpojumi" nodaļā "Starppatēriņš" (sk. 2.108. punktu).

1.24. Tā kā EPL mērķis ir izmērīt, aprakstīt un analizēt ienākuma veidošanos lauksaimnieciskā darbībā (kas ES dalībvalstīs praktiski vienmēr ir komerciāla darbība), tad nolēma neņemt vērā tās vienības, kurās lauksaimnieciskā darbība ir vienīgi brīvā laika pavadīšanas veids. Turpretim vienības, kurās ir pašnodrošinājuma saimniecība, iekļāva EPL sastāvā. Jāatzīmē, ka lauksaimnieciskā izlaide, kas paredzēta pašu galapatēriņam lauku saimniecībās, arī ir jāreģistrē EPL.

3. **Nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības**

1.25. Vietējās DVV izmantošana par lauksaimniecības nozares pamata vienību ir saistīta ar nelauksaimniecisku sekundāro darbību reģistrēšanu, ja tās nav nodalāmas no galvenās lauksaimnieciskās darbības.

1.26. Vietējo lauksaimniecisko DVV veiktas nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības definē kā darbības, kuras ir cieši saistītas ar lauksaimniecisko ražošanu un attiecībā uz kurām informāciju par izlaidi, starppatēriņu, darbinieku atalgojumu, ieguldīto darbu vai bruto ieguldījumiem pamatkapitālā nav iespējams nodalīt no informācijas par galveno lauksaimniecisko darbību statistiskā apsekojuma laikā.

1.27. Šo nenodalāmo nelauksaimniecisko sekundāro darbību galvenās īpašības ir šādas:

— tām jābūt paredzētām pārdošanai vai preču apmaiņai bez naudas (grāmatvedības uzskaites periodā vai vēlāk, pēc uzglabāšanas), galīgam izlietojumam paša ražotāja vajadzībām vai samaksai natūrā (ieskaitot darbiniekiem izmaksāto atalgojumu natūrā),

— tās nedrīkst būt saistītās darbības. Pēdējās ir papildu darbības (piemēram, pārdošana, tirgdarbība, uzglabāšana, transports uz pašu rēķina; sk. EKS 1995, 3.12. un 3.13. punktu, un NKS 1993, 5.9. līdz 5.16. punktu), ko uzņēmums veic, lai radītu galvenajai vai sekundārajām darbībām vajadzīgos apstākļus. Saistīto darbību izlaide parasti izpaužas kā dažādu veidu ražošanas darbību resursi,

— visbiežāk tās neietver darbības saistībā ar bruto ieguldījumiem pamatkapitālā, kuri uz pašu rēķina veikti attiecībā uz produkciju, kas nav lauksaimniecības produkcija (piemēram, ēkas vai iekārtas). Šo ražošanu pašu galapatēriņam uzskata par atsevišķi nodalāmu darbību un reģistrē kā identificējamas vietējās DVV veiktu ražošanu. Pret izmitināšanas pakalpojumiem, kas darbiniekiem ir pieejami kā atlīdzība natūrā, jāattiecas līdzīgi (tos ienākuma veidošanas kontā reģistrē kā atlīdzību natūrā),

— tām jābūt lauku saimniecībām raksturīgām darbībām, t. i., darbībām ar būtisku ekonomisku nozīmi ievērojamā skaitā saimniecību,

— lauksaimnieciska rakstura "līgumdarbs" nav nelauksaimnieciska darbība, jo šāda darbība (lauksaimnieciskie pakalpojumi) ir raksturīga lauksaimniecības nozarei.

▼B

1.28. Jāiekļauj tikai tā konkrētās nelauksaimnieciskās sekundārās darbības daļa, kas ir nenodalāma. Rezultātā konkrēto nelauksaimniecisko darbību lauksaimniecības nozarē iekļauj tad, ja to nav iespējams nodalīt no vietējās DVV veiktās galvenās lauksaimnieciskās darbības, bet neiekļauj tad, ja to ir iespējams nodalīt no galvenās lauksaimnieciskās darbības, un šādā gadījumā sekundārā darbība kļūst par pamatu nelauksaimnieciskai vietējai DVV. Nenodalāmu nelauksaimniecisku sekundāro darbību atlases kritērijs ir ne tik daudz produkcijas veids, kā darbības veids ([1]). Piemēram, lauku tūrisma pakalpojumi, ko sniedz saimniecība, jāiekļauj tikai tad, ja tos nav iespējams nodalīt no lauksaimnieciskās darbības. Ja minētā darbība ir nozīmīga, tad šādi, vismaz, nerīkosies. Tādējādi nelauksaimnieciskā produkcija, kas uzskaitīta pie ražošanas lauksaimniecības nozarē, dažādās ģeogrāfiskās vietās un laikā var būt atšķirīga.

1.29. Var nošķirt divus galvenos nenodalāmu nelauksaimniecisku sekundāro darbību veidus:

— darbības, kuras ir lauksaimnieciskas darbības turpinājums un kurās izmanto lauksaimniecības produktus. Šis darbību veids ir raksturīgs vairumam ES dalībvalstu. Šajā grupā tipiska nodarbošanās ir lauksaimniecības produktu pārstrāde.

  Lauksaimniecības produktu pārstrāde:

  — piena pārstrāde sviestā, krējumā, sieros, jogurtos un citos piena produktos,

  — augļu un dārzeņu pārstrāde augļu sulās, pārtikas konservos, alkoholiskos dzērienos un citos produktos,

  — vīnogu, vīnogu misas un vīna pārstrāde alkohola izstrādājumos (piemēram, dzirkstošais vīns, kā šampanietis, un spirtoti dzērieni, kā konjaks),

  — pinumu izgatavošana no augu materiāla, tekstilprecēm vai vilnas,

  — pastēšu, tauko aknu (*foie gras*) un citu pārstrādātu gaļas produktu ražošana,

  — citu lauksaimniecības produktu pārstrāde.

  Lauksaimniecības produktu, piemēram, olu un kartupeļu, šķirošana un iepakošana;

— darbības, kurās ir iesaistīta lauku saimniecība un tajā esošie lauksaimnieciskās ražošanas līdzekļi (piederumi, iekārtas, ēkas, darbaspēks). Šīs darbības būtībā ir šādas:

  — lauku tūrisms – tūrisms ar atpūtu telšu nometnēs, ēdināšana, viesnīcas, dažādu veidu izmitināšana u. c.,

  — lauku veikali – mazumtirdzniecības darbības attiecībā uz produktiem, kas nav ražoti saimniecībā. Neapstrādātu vai pārstrādātu lauksaimniecības produktu tiešo tirdzniecību reģistrē uz konkrēto produktu izlaidi attiecināmajā postenī,

  — sports un atpūta laukos – zemes izmantošana tādām darbībām kā golfs, izjādes ar zirgiem, medības, makšķerēšana u. c.,

  — pakalpojumi trešajām personām – piemēram, lauksaimniecības mašīnu izīrēšana un remonts, apūdeņošanas projekti, konsultāciju sniegšana lauksaimniecībā, produktu uzglabāšana, lauku saimniecības ēku uzturēšana, ar lauksaimniecības produkciju saistīti komercpakalpojumi, lauksaimniecības produktu pārvadājumi u. c. Šos pakalpojumus kā sekundārās darbības reģistrē tikai tad, ja tās veic par labu trešajai personai. Ja šādas darbības veic uz pašu rēķina, tad tās ir saistītās darbības, kuras kontos nereģistrē (sk. 1.27. punktu),

  — ainavu veidošanas pakalpojumi – zāles pļaušana, dzīvžogu cirpšana, sniega savākšana, zaļo zonu plānošana, apstādīšana un kopšana un tamlīdzīgi darbi,

  — zivkopība,

([1]) Tomēr jāatzīmē, ka dažas sekundārās darbības, piemēram, ēku vai mājokļu izīrēšana, vienmēr tiek uzskatītas par nodalāmām no lauksaimnieciskas darbības.

▼B

— citas darbības saistībā ar zemes un lauksaimnieciskās ražošanas līdzekļu izmantošanu.

1.30. Tomēr šis nelauksaimniecisku sekundāro darbību uzskaitījums (sk. 1.29. punktu) ir ilustratīvs un to nepiemēro visās valstīs. Gluži pretēji, katrai valstij jāsastāda pašai savs nenodalāmu nelauksaimniecisku sekundāro darbību saraksts atkarībā no lauksaimniecības īpatnībām konkrētajā valstī. Šis saraksts jāsastāda sadarbībā ar nacionālo kontu struktūrvienībām un tā, lai nodrošinātu EPL saderību ar lauksaimniecības nozares kontiem un tiem nelauksaimniecisko darbību kontiem, kas sastādīti nacionālo kontu vajadzībām (t. i., lai nodrošinātu to, ka nevienu darbību neizlaiž vai neieskaita vairākkārt).

1.31. Nelauksaimniecisku vienību lauksaimnieciskās sekundārās darbības ir nebūtiskas, un tās visbiežāk reģistrē ar nulles vērtību. Nelauksaimnieciskas vienības veikto lauksaimniecisko ražošanu grāmatvedības uzskaites datu izteiksmē praktiski vienmēr uzskata par nodalāmu saražotās produkcijas un izmantoto lauksaimnieciskās ražošanas līdzekļu īpašo iezīmju dēļ, kā arī EPL sastādīšanā lietoto datu avotu un metožu dēļ (sk. I nodaļas E iedaļu un II nodaļas B un C iedaļu). Lai EPL būtu pamatoti ar ražošanas nozares jēdzienu, jāizmēra visas lauksaimniecības produkcijas izlaide, izņemot to produkciju, kas saražota nelauksaimniecisku vietējo DVV sekundārajās darbībās. Tā kā parasti uzskata, ka minētās produkcijas apjoms ir nulle, tad tiek reģistrēta visa lauksaimnieciskā izlaide (izņemot to vienību izlaidi, kurās lauksaimnieciskā darbība ir vienīgi brīvā laika pavadīšanas veids; sk. 1.24. punktu).

1.32. Lauku saimniecību ražotas nelauksaimnieciskas preces un pakalpojumus neiekļauj EPL, ja vien tie nav nenodalāmu sekundāro darbību rezultāts. Piemēram, ja vienībā ir vairāki vertikāli integrēti ražošanas procesi (piemēram, uzņēmumi, kas nodarbojas ar vistu kaušanu, iepakošanu un vakuumiepakošanu; kartupeļu vai citu dārzeņu šķirošanu, mazgāšanu un fasēšanu; sēklu šķirošanu, sagatavošanu un pārdošanu; kooperatīvi, kas piedāvā glabāšanas telpas un pārdod attiecīgos produktus u. c.), tad lauksaimniecības nozarē ietver tikai to šo vienību darbības daļu, kas ir saistīta ar lauksaimniecisko ražošanu, kā noteikts 1.62. un 1.63. punktā, un ar nenodalāmajām nelauksaimnieciskajām sekundārajām darbībām.

C. IZLAIDES MĒRĪŠANA

1.33. Saskaņā ar EKS 1995 ražošanas nozares izlaide ir visa produkcija, ko attiecīgajā grāmatvedības uzskaites periodā saražojušas visas attiecīgās ražošanas nozares vienības, izņemot tās preces un pakalpojumus, kuri minētajā uzskaites periodā saražoti un patērēti vienā un tajā pašā vienībā. Lauksaimnieciskās izlaides mērīšanas pamatā ([1]) ir šā EKS noteikuma pielāgojums, kas paredz lauksaimnieciskajā izlaidē iekļaut to izlaides daļu, kuru patērē pašas lauksaimniecības vienības (sk. 2.032. līdz 2.036. punktu). Tādējādi lauksaimnieciskā izlaide EPL ir visu attiecīgās ražošanas nozares vienību izlaides summa (izņemot izlaidi starppatēriņam tajā pašā vienībā), kam pieskaitīta izlaide, kura starppatēriņa veidā izmantota tajā pašā vienībā, ja šī izlaide attiecas uz divām dažādām pamatdarbībām (piemēram, augkopības produkti, ko paredzēts izmantot kā dzīvnieku barību) un atbilst noteiktiem kritērijiem (tie izklāstīti 2.055. punktā).

1.34. EKS noteikuma pielāgošana veikta šādu lauksaimniecības nozares īpatnību dēļ:

— lauksaimnieciskās izlaides apjoms, ko starppatēriņa veidā izmanto tajā pašā vienībā, lauksaimniecībā ir lielāks nekā citās tautsaimniecības nozarēs,

— lauku saimniecība aptver daudzveidīgas lauksaimnieciskas darbības, kas ir savstarpēji cieši saistītas (viena darbība ir pamats vai turpinājums nākamajai darbībai, piemēram, graudu un rupjās

([1]) Iepriekš izlaides mērīšanas pamatā bija jēdziens "valsts saimniecība" (unikāla, iedomāta lauku saimniecība, kas tautsaimniecībā veic visu lauksaimniecisko ražošanu), un lauksaimnieciskā izlaide bija visas tās produkcijas summa, ko saražojusi valsts saimniecība. No valsts saimniecības jēdziena nolēma atteikties, lai uzlabotu: i) lauksaimniecības kontu (tehnisko koeficientu un pievienotās vērtības likmju) ekonomisko analīzi; ii) ražošanas kontu un ienākuma veidošanas kontu savstarpējo atbilstību; iii) tehnisko koeficientu un pievienotās vērtības likmju salīdzināšanu dažādās apakšnozarēs un dalībvalstu starpā; iv) saskanību ar EKS un tās principiem.

▼B

barības ražošana dzīvnieku barībai; savstarpēji cieši saistīts ražošanas faktoru, piemēram, iekārtu un mašīnu, izmantojums). Neapšaubot lauku saimniecības kā vietējās DVV raksturojumu, lauku saimniecības iekšējā dažādība padara to par īpašu gadījumu salīdzinājumā ar vietējām DVV citās tautsaimniecības nozarēs (sk. 1.17. punktu). Tautsaimniecības nozaru kontu mērķis ir arī atspoguļot ražošanas procesa plūsmas: ekonomiskās vērtības radīšanu, pārveidošanu, tirdzniecību un pārņemšanu. Vienkārši izmērot izlaidi no saimniecības, nebūtu pilnībā ņemtas vērā dažādās darbības, kas norisinās lauku saimniecībā.

1.35. Šajā EKS noteikuma pielāgojumā paredzēts īpašu uzmanību pievērst konkrētai produkcijai, piemēram, lauksaimniecības produktiem, ko plānots izmantot turpat saimniecībā kā dzīvnieku barību; vīnogām, ko izmanto vīna ražošanai, un olīvām, ko izmanto olīveļļas ražošanai; lauksaimniecības produktiem, ko starppatēriņa veidā paredzēts izmantot nenodalāmās nelauksaimnieciskās sekundārajās darbībās.

1.36. Lauku saimniecību veikto tirdzniecību ar dzīviem dzīvniekiem un dzīvu dzīvnieku importu aplūko atsevišķi, jo to uzskata par nepabeigtu ražošanu (sk. II nodaļu).

D. KONTU SECĪBA

1. **EKS 1995 paredzētā kontu secība**

1.37. EPL pamatā ir secīgi, savstarpēji saistīti konti. Eiropas kontu sistēmā (EKS 1995) pilna kontu secība ietver tekošos kontus, uzkrājuma kontus un bilances. Šie dažādie konti ļauj sistemātiskā veidā reģistrēt darījumus un citas plūsmas saistībā ar specifiskiem ekonomiskā cikla aspektiem (piemēram, ražošanu). Minēto darījumu diapazons ir no ienākuma veidošanas līdz ienākuma uzkrāšanai aktīvos un tālāk līdz tā sadalei un pārdalei. No tiem atskaitītos balansposteņus izmanto par kopsavilkumu ekonomiskās darbības rezultātu mērīšanā.

1.38. Tekošie konti attiecas uz ienākuma radīšanu, sadali un pārdali un uz ienākuma izlietojumu galapatēriņa veidā; tie ļauj aprēķināt "ietaupījumu", kas ir būtiska uzkrāšanas sastāvdaļa. Uzkrājuma kontos analizē dažādās izmaiņu sastāvdaļas vienību aktīvos un pasīvos, un tie ļauj reģistrēt izmaiņas neto vērtībā (aktīvu un pasīvu starpībā). Bilancēs norāda dažādo vienību kopējos aktīvus un pasīvus grāmatvedības uzskaites perioda sākumā un beigās, kā arī to neto vērtību. Plūsmas par katru aktīvu un pasīvu posteni, ko reģistrē uzkrājuma kontos, vēlreiz norāda "bilanču izmaiņu" kontā (EKS 1995, 8.04. punkts).

1.39. Pilna iepriekšminēto kontu secība attiecas tikai uz institucionālajām vienībām, nozarēm un apakšnozarēm. EKS 1995 ir pieņemts, ka nav jēgas sastādīt pilnu kontu secību attiecībā uz vietējo DVV un ražošanas nozari, jo šādas vienības ļoti reti spēj pašas ar savu vārdu saglabāt preces vai aktīvus vai saņemt un sadalīt ienākumu.

2. **EPL kontu secība**

1.40. Tā kā EPL pamatā ir ražošanas nozares jēdziens, tad kontu secībai saskaņā ar EKS 1995 jāaprobežojas ar pirmajiem no tekošajiem kontiem:

— ražošanas kontu un

— ienākuma veidošanas kontu,

kuru balansposteņi ir attiecīgi pievienotā vērtība un darbības rezultāts (sk. turpmāk 1. un 2. tabulu).

1.41. Tomēr jādomā, ka, ievērojot lauksaimniecības specifiku, jābūt vismaz daļējai iespējai sastādīt arī citus kontus, lai uz tiem varētu skaidri attiecināt atbilstīgās plūsmas. Attiecīgie konti (sk. turpmāk 3. un 4. tabulu) ir šādi:

— uzņēmējdarbības ienākuma konts (viens no tekošajiem kontiem) un

▼B

— kapitāla konts (viens no uzkrājuma kontiem).

1.42. Tiek apsvērta iespēja šo kontu secību izvērst, lai tā iekļautu atsevišķus posteņus (plūsmas) kontā "Citas aktīvu izmaiņas" uzkrājuma kontos (t. i., atsevišķas pozīcijas pie "Citām aktīvu apjoma izmaiņām" un pārvērtēšanas kontā) un bilancē.

1.43. Pamatojoties uz EKS 1995 rodamajām tabulām un grāmatvedības uzskaites struktūru, EPL kontu secību var attēlot, kā parādīts 1. līdz 4. tabulā.

A. **Tekošie konti**

1. tabula: Ražošanas konts

Izlietojumi			*Resursi*		
P.2	Starppatēriņš	50	P.1	Izlaide	100
B.1b	*Bruto pievienotā vērtība*	50			
K.1	Pamatkapitāla patēriņš	10			
B.1n	*Neto pievienotā vērtība*	40			

2. tabula: Ienākuma veidošanas konts

Izlietojumi			*Resursi*		
D.1	Darbinieku atalgojums	10	B.1n	Neto pievienotā vērtība	40
D.29	Citi ražošanas nodokļi	5			
D.39	Citas ražošanas subsīdijas	–10			
B.2n/B.3n	*Neto darbības rezultāts/ neto jauktais ienākums*	35			

3. tabula: Uzņēmējdarbības ienākuma konts

Izlietojumi			*Resursi*		
D.4	Īpašuma ienākums	10	B.2n/B.3n	Neto darbības rezultāts/- neto jauktais ienākums	35
D.41	Procenti	5			
D.45	Nomas maksa	5	D.4	Īpašuma ienākums	1
			D.41	Procenti	1
			D.42	*Sadalītais sabiedrību ienākums*	
			D.43	*Reinvestētie ieņēmumi no tiešajiem ārvalstu ieguldījumiem*	
			D.44	*Īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem*	
			D.45	*Nomas maksas par zemi un zemes dzīļu aktīviem*	
B.4n	*Neto uzņēmējdarbības ienākums*	26			

▼B

B. **Uzkrājuma konti**

4. tabula: Kapitāla konts

Aktīvu izmaiņas			*Pasīvu un neto vērtības izmaiņas*		
B.10.1	*Neto vērtības izmaiņas, kas radušās ietaupījuma un kapitāla pārvedumu dēļ*		B.8n	*Neto ietaupījums*	
			D.9	Saņemamie kapitāla pārvedumi	10
			D.92	Ieguldījumu dotācijas	5
			D.99	Citi kapitāla pārvedumi	5
			D.9	*Maksājamie kapitāla pārvedumi*	
			D.91	*Kapitāla nodokļi*	
			D.99	*Citi kapitāla pārvedumi*	
P.51	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (*GFCF*)	100	B.10.1	*Neto vērtības izmaiņas, kas radušās ietaupījuma un kapitāla pārvedumu dēļ*	
P.511	Materiālo pamatlīdzekļu iegāde, mīnus realizācija	85			
P.511a	*GFCF* (stādījumi)	10			
P.511b	*GFCF* (lauksaimniecības dzīvnieki)	15			
P.511c	*GFCF*(iekārtas un aprīkojums)	20			
P.511d	*GFCF*(transportlīdzekļi)	20			
P.511e	*GFCF* (lauku saimniecības ēkas)	20			
P.511f	*GFCF* attiecībā uz citiem darbiem, izņemot zemes uzlabošanu (citas ēkas, struktūras u. c.)				
P.512	Nemateriālo pamatlīdzekļu iegāde, mīnus realizācija (programmatūra u. c.)	10			
P.513	Neražoto nefinanšu aktīvu vērtības papildinājumi	5			
P.513a	Būtiski zemes uzlabojumi	4			
P.513b	Zemes un ražošanas īpašumtiesību pārejas izmaksas	1			
K.1	Pamatkapitāla patēriņš	10			
P.52	Krājumu izmaiņas	5			
P.53	*Vērtslietu iegāde mīnus realizācija*				

▼B

Aktīvu izmaiņas		*Pasīvu un neto vērtības izmaiņas*
K.2	*Neražoto nefinanšu aktīvu iegāde, mīnus realizācija*	
K.21	*Zemes un citu neražotu materiālo aktīvu iegāde, mīnus realizācija*	
K.22	*Neražotu nemateriālo aktīvu (ražošanas tiesības u. c.) iegāde, mīnus realizācija*	
B.9	*Neto aizdevums (+)/neto aizņēmums(-)*	

1.44. Jāpatur prātā, ka darījumi un krājumi, kuri 3. un 4. tabulā norādīti kursīvā, ir posteņi, kas:

— neattiecas uz EPL, jo sakarā ar ražošanas nozares jēdziena izmantošanu kontu secība ir nepilnīga. Attiecīgās pozīcijas ir D.42 "Sadalītais sabiedrību ienākums", D.43 "Reinvestētie ieņēmumi no tiešajiem ārvalstu ieguldījumiem", D.44 "Īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem" un D.45 "Nomas maksa" 3. tabulas slejā "Resursi" un pozīcijas B.8n "Neto ietaupījums", B.10.1 "Neto vērtības izmaiņas, kas radušās ietaupījuma un kapitāla pārvedumu dēļ" un B.9 "Neto aizdevums (+)/neto aizņēmums (-)" 4. tabulā,

— netiek reģistrēti vai nu tādēļ, ka trūkst ticamas informācijas, vai tādēļ, ka EPL pēc tiem šobrīd nav lielas vajadzības. Attiecīgās pozīcijas ir D.9 "Maksājamie kapitāla pārvedumi", D.91 "Kapitāla nodokļi" un D.99 "Citi kapitāla pārvedumi", P.53 "Vērtslietu iegāde, mīnus realizācija", K.2 "Neražoto nefinanšu aktīvu iegāde, mīnus realizācija", K.21 "Zemes un citu neražotu materiālo aktīvu iegāde, mīnus realizācija" un K.22 "Neražotu nemateriālo aktīvu (ražošanas tiesības u. c.) iegāde, mīnus realizācija" 4. tabulā. Dažas no tām (piemēram, D.91, K.2, K.21 un K.22) var reģistrēt EPL vēlāk.

1.45. Ražošanas kontā reģistrē darījumus, kas attiecas uz ražošanas procesu. Tajā pie "Resursiem" norāda izlaidi un pie "Izlietojumiem" – starppatēriņu. Pievienoto vērtību, t. i., balansposteni var aprēķināt vai nu pirms, vai pēc pamatkapitāla patēriņa (bruto vai neto pievienotā vērtība). Tā kā izlaidi vērtē pēc bāzes cenas un starppatēriņu – pēc pircēja cenas, tad pievienotā vērtība ir subsīdijas, mīnus nodokļi par produkciju.

1.46. Ienākuma veidošanas konts attiecas uz ienākuma rašanos ražošanas procesa rezultātā un tā saistību ar "darbaspēka" ražošanas faktoru un valsts pārvaldi (nodokļu un subsīdiju veidā). Darbības rezultāts, t. i., balanspostenis atbilst ienākumam, kuru vienības rada, izmantojot ražošanas aktīvus. Neinkorporēto uzņēmumu gadījumā mājsaimniecības nozarē šā konta balanspostenis netieši ietver faktoru, kas atbilst atalgojumam par īpašnieka vai viņa ģimenes locekļu veikto darbu, kuru nevar nošķirt no īpašnieka kā uzņēmēja gūtās peļņas. To sauc par "jaukto ienākumu" (EKS 1995, 8.19. punkts).

1.47. Uzņēmējdarbības ienākuma konts ļauj izmērīt ienākumu, un tam piemīt līdzība ar jēdzienu "kārtējā peļņa pirms sadales un ienākuma nodokļiem", ko ierasts lietot uzņēmumu grāmatvedībā.

1.48. Kapitāla konts ļauj noteikt pakāpi, kādā nefinanšu aktīvu iegāde, no kuras atskaitīta realizācija, ir finansēta no ietaupījuma un ar kapitāla pārvedumiem. Tas atspoguļo aizdevumus vai aizņēmumus. Lauksaimniecībā nav iespējams sastādīt pilnīgu kapitāla kontu, jo, kaut arī atsevišķas plūsmas uz šo nozari var attiecināt nepārprotami, pārējos posteņus (piemēram, neto ietaupījums, tekošo kontu secības bilance) pēc ražošanas nozares aprēķināt nevar. Tomēr, pēc iespējas pilnīgāk reģistrējot ražošanas nozares nefinanšu aktīvu vērtības izmaiņas (iegādes, realizācijas un pamatkapitāla patēriņa dēļ radušās izmaiņas) un saņemtos kapitāla pārvedumus, iegūst vērtīgu informāciju par ražo-

▼B

šanas nozares ekonomisko un bilances stāvokli (kā arī informāciju par ražošanas procesa radīto ienākumu).

E. EPL SASTĀDĪŠANĀ VAJADZĪGIE DATU AVOTI UN APRĒĶINA METODES

1.49. Viena no EPL pamata iezīmēm ir formulas "daudzums x cena" izmantošana produkcijas vairākuma izlaides mērīšanā. Šo pieeju ieviesa galvenokārt to grūtību dēļ, kas rodas, sastādot lauksaimniecības pārskatus, kuru pamatā ir reprezentatīvi uzņēmuma grāmatvedības paraugi.

1.50. Augkopības produktu izlaides novērtējuma pamatā parasti var būt resursi, t. i., saražoto (novākto) daudzumu aplēse, kas pamatota ar kultūru audzēšanas platību un ražu aplēsēm, vai izlietojumi, t. i., lauksaimniecības produktus patērējošo nozaru pirkumu aplēses; eksports, no kura atskaita importu; zināmi daudzumi, ko lauksaimniecības nozarē izmanto kā starppatēriņu; izmaiņas ražotāju krājumos un izmantošana uz pašu rēķina (kas lielākoties ir pašu galapatēriņš). Otrā pieeja var izrādīties ļoti noderīga tad, ja šo lauksaimniecības produktu pircēji ir viegli identificējami un ja četras pārējās izlietojumu sastāvdaļas ir ierobežotas (piemēram, produkti, kurus iepriekš jāapstrādā, lai tos varētu izmantot: cukurbietes, tabaka u. c.). Tomēr, lai varētu pārbaudīt datu atbilstību un ticamību, ir vajadzīga fiziska bilance.

1.51. Dzīvnieku izlaides mērīšanā galvenie datu avoti ir statistika par kaušanām, dzīvu dzīvnieku eksportu un importu un par ganāmpulku lielumu. Dzīvnieku izcelsmes produktu specifiskā izlietojuma dēļ šo produktu (galvenokārt piena) izlaidi parasti aplēš, izmantojot datus par pārdošanu patērētāju nozarēm (piena pārstrādes uzņēmumi, fasēšanas uzņēmumi).

1.52. Aprēķina metodes ir sīkāk aprakstītas II nodaļā.

1.53. Starpprodukciju parasti var izmantot vienīgi lauksaimniecībā (sēklas un stādāmais materiāls, mēslošanas līdzekļi, pesticīdi u. c.). Šajā gadījumā lauksaimniecībā iepirktos daudzumus nosaka pēc pārdošanas datiem, kas attiecas uz nozarēm, kuras piegādā minēto starpprodukciju (pēc tam, kad ņemta vērā ārējā tirdzniecība).

1.54. Tomēr šā noteikuma piemērošana nav pilnībā droša. Faktiski ražotāju dati par pārdoto starpprodukciju, kuru izmanto galvenokārt lauksaimniecībā, ne vienmēr atbilst lauksaimniecības nozarē iepirktajiem šo preču daudzumiem, jo mēslošanas līdzekļus, pesticīdus u. c. var iepirkt arī citiem nolūkiem (krājumu veidošana komerciālās vienībās, patēriņš citās vienībās, piemēram, publiskajos parkos un mājsaimniecībās u. c.).

F. KLASIFIKĀCIJA

1. **Vispārīgā daļa**

1.55. EPL ir Eiropas kontu sistēmas neatņemama daļa, un tādēļ to sastādīšanā izmanto Statistikas biroja izstrādāto saimniecisko darbību statistisko klasifikāciju – *NACE* 1. red.. *NACE* 1. red. ir 1990. gadā izveidota darbību nomenklatūra, kurai ir četri līmeņi. Faktiski tā ir rediģēta vispārējā saimniecības nozaru klasifikācija Eiropas Kopienās jeb *NACE*, kuru Statistikas birojs pirmo reizi publicēja 1970. gadā.

1.56. *NACE* 1. red. ir *ISIC* 3. red. ([1]) izvērstāka versija, kas īpaši pielāgota Eiropas apstākļiem. *NACE* 1. red. ir tieši saistīta arī ar Eiropas Ekonomikas kopienas preču statistisko klasifikāciju pēc saimniecības nozares (*CPA*), kuras pamatā savukārt ir ANO centralizētā preču klasifikācija (*CPC*).

1.57. *NACE* 1. red. ir darbību klasifikācija, ko izmanto ražošanas nozaru definēšanai nacionālajos kontos. Tās pamatā ir četru līmeņu kodēšanas sistēma:

— pirmais līmenis, ko veido pozīcijas, kuras identificē ar viena burta kodu ("iedaļas"),

— starplīmenis, ko veido pozīcijas, kuras identificē ar divu burtu kodu ("apakšiedaļas"),

— otrais līmenis, ko veido pozīcijas, kuras identificē ar divciparu kodu ("daļas"),

([1]) *ISIC* 3. red.: ANO saimniecības nozaru starptautiskā klasifikācija.

▼B

— trešais līmenis, ko veido pozīcijas, kuras identificē ar trīsciparu kodu (“grupas”),

— ceturtais līmenis, ko veido pozīcijas, kuras identificē ar četrciparu kodu (“klases”).

1.58. Ikvienu līmeni saimniecisko darbību klasifikācijā parasti var definēt pēc tam raksturīgajām precēm vai pakalpojumiem. Tā *CPA* izmanto, lai detalizēti aprakstītu dažādās saimnieciskās darbības lauksaimniecības nozarē, lietojot papildu divciparu diferenciāciju, ar ko attiecīgās pozīcijas definē precīzāk.

1.59. Ražošanas nozare atbilst tādu vietējo DVV grupai, kas ir iesaistītas vienās un tajās pašās vai līdzīgās saimnieciskās darbībās. Pēc vissīkākās klasifikācijas ražošanas nozare apvieno visas vietējās DVV, kas ir vienā *NACE* 1. red. klasē (apzīmē ar četriem cipariem) un kas tādējādi ir iesaistītas vienā un tajā pašā darbībā, kā noteikts minētajā nomenklatūrā (EKS 1995, 2.108. punkts). Tādēļ, lai definētu lauksaimniecības nozares jomu, ir precīzi jānorāda:

— tai raksturīgās darbības,

— EPL raksturīgās vienības.

2. **Lauksaimniecībai raksturīgo darbību definēšana**

1.60. Lauksaimniecības nozare, kā aprakstīts EPL, atbilst *NACE* 1. red. daļai ar numuru 01.

1.61. EPL ir papildu sistēma, kas ietilpst nacionālajos kontos, kuru galveno jēdzienu, principu un noteikumu pamatā ir EKS 1995. Tomēr EKS nodrošina tikai vispārēju satvaru tautsaimniecībai kopumā, un tā ir jāpielāgo konkrētajām lauksaimniecības prasībām. Šīs konkrētās prasības izriet galvenokārt no specifiskajiem EPL mērķiem, datu avotu pieejamības un lauksaimniecības vienību un to saimnieciskās darbības īpatnībām. Papildu kontiem piemītošās īpatnības rada vajadzību sastādīt lauksaimniecībai raksturīgo darbību sarakstu attiecībā uz EPL, un šā saraksta pamatā jābūt *NACE* 1. red.

1.62. Nacionālo kontu vajadzībām lauksaimniecības nozari definē kā visas vienības, kas atsevišķi vai reizē ar citām sekundārām saimnieciskajām darbībām veic darbības, kas atbilst *NACE* 1. red. 01. daļai “Lauksaimniecība, medības un ar tām saistītas pakalpojumu darbības”. Minētajā 01. daļā ietilpst ([1]):

— 01.1. grupa: augkopība; dārzeņkopība; dārzkopība,

— 01.2. grupa: lopkopība,

— 01.3. grupa: augkopība, kas apvienota ar lopkopību (jaukta tipa lauksaimniecība),

— 01.4. grupa: lauksaimniecības un lopkopības pakalpojumu darbības, izņemot veterināras darbības,

— 01.5. grupa: medības, medības ar lamatām un medību dzīvnieku pavairošana, tostarp ar to saistītās pakalpojumu darbības.

1.63. Lauksaimniecībai raksturīgo darbību saraksts attiecībā uz EPL atbilst minētajām piecām darbību grupām (01.1. līdz 01.5. grupa), taču ar šādiem izņēmumiem:

— tajā iekļauj vīna un olīveļļas ražošanu (ja ražošanā izmanto vienīgi tajā pašā saimniecībā izaudzētas vīnogas un olīvas), pinumos izmantojamu augu materiālu audzēšanu, Ziemassvētku eglīšu, augļu koku, vīnogulāju un dekoratīvo koku stādu audzēšanu (kas atbilst 02. daļai “Mežsaimniecība”),

— no tā izslēdz darbības attiecībā uz sēklu ražošanu pirms un pēc pavairošanas un atsevišķas darbības, kuras *NACE* 1. red. ir traktētas kā lauksaimnieciski pakalpojumi (t. i., apūdeņošanas sistēmu ekspluatācija, dārzu, parku un zaļo zonu projektēšana, apstādīšana un uzturēšana sporta un tamlīdzīgām vajadzībām, koku atzarošana un dzīvžogu cirpšana; iekļauj vienīgi lauksaimnieciska rakstura līgumdarbu).

([1]) Sk. arī 4. nodaļu “Paskaidrojumi” šādā publikācijā: Statistikas birojs: *NACE 1. red., Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā*, 2. tēma, E sērija, Luksemburga, 1996.

▼B

3. **Lauksaimniecībai raksturīgo vienību definēšana**

1.64. Pie tādām jāiekļauj visas vienības, kas veic lauksaimniecības nozarei raksturīgas darbības attiecībā uz EPL. Konkrēto vienību veiktās darbības *NACE* 1. red. ir iekļautas šādās grupās:

— 01.1. grupa: augkopība; dārzeņkopība; dārzkopība:

— sēklu ražošana: tikai tās vienības, kas nodarbojas ar sēklu pavairošanu,

— vīna (olīveļļas) ražošana: tikai tās vienības, kuras šos produktus ražo no vīnogām (olīvām), kas izaudzētas tajā pašā vienībā vai ko izaudzējusi tā pati ražotāju grupa (piemēram, kooperatīvs) ([1]),

— 01.2. grupa: lopkopība,

— 01.3. grupa: augkopība, kas apvienota ar lopkopību (jaukta tipa lauksaimniecība),

— 01.4. grupa: lauksaimniecības un lopkopības pakalpojumu darbības, izņemot veterināras darbības:

— izņemot vienības, kuras veic lauksaimniecisku pakalpojumu darbības, kas nav līgumdarbs (t. i., vienības, kuras apsaimnieko apūdeņošanas sistēmas vai veic darbības saistībā ar dārzu, parku un zaļo zonu projektēšanu, apstādīšanu un uzturēšanu sporta un tamlīdzīgām vajadzībām un koku atzarošanu, un dzīvžogu cirpšanu),

— 01.5. grupa: medības, medības ar lamatām un medību dzīvnieku pavairošana, tostarp ar to saistītās pakalpojumu darbības.

1.65. Uzskaitījums 1.64. punktā būtu jāpapildina, iekļaujot vienības, kurās audzē Ziemassvētku eglītes, augļu kokus, vīnogulājus un dekoratīvo koku stādus, un vienības, kurās audzē pinumos izmantojamus augu materiālus.

1.66. Šajā uzskaitījumā redzams, ka bez lauku saimniecībām par lauksaimniecībai raksturīgām vienībām saucamas arī vīna un olīveļļas ražotāju grupas un specializētas vienības, kas strādā lauksaimnieciska rakstura līgumdarbus (sk. 1.20. un 1.21. punktu). Jāatceras, ka pie lauksaimniecībai raksturīgajām vienībām neiekļauj vienības, kurās lauksaimnieciskā darbība ir vienīgi brīvā laika pavadīšanas veids (sk. 1.24. punktu).

4. **Piezīmes par dažādiem posteņiem**

a) 01.1. grupa: augkopība; dārzeņkopība; dārzkopība

1.67. Grupa "Kultūras" jeb 01.1. grupa ietver plānveida sadalījumu, kas ļauj klasificēt visas augkopības darbības ES dalībvalstīs, kā arī ražas novākšanas darbības (augi vai savvaļas augļi).

1.68. Lai varētu reģistrēt rupjās barības kultūru audzēšanu, tai jābūt saimnieciskas darbības daļai.

1.69. Atšķirībā no *NACE* 1. red., kurā koku stādu audzēšana attiecināta uz mežsaimniecību, EPL šo darbību uzskata par lauksaimniecisku darbību, ciktāl tā attiecas uz koku stādu un ogu krūmu, vīnogulāju un dekoratīvo krūmu audzēšanu, kamēr meža kultūru audzēšanu par mežsaimniecisku darbību uzskata tad, ja šīs kultūras ir paredzētas izmantošanai meža koku audzēšanā ([2]). Ziemassvētku eglīšu audzēšanu arī uzskata par lauksaimniecisku darbību, ja šos kokus audzē stādaudzētavās kā dekoratīvos kokus, bet, ja, piemēram, Ziemassvētku eglītes iegūst, apcērpot meža kokus vai starpcirtē, tad šādu darbību uzskata par mežsaimniecisku ražošanu.

1.70. EPL nomenklatūrā lauksaimniecības sēklas ir pievienotas pozīcijai "Sēklas", izņemot labības (tostarp rīsu) sēklas, eļļas augu sēklas,

([1]) Tādēļ izšķir triju veidu vienības, kas ražo vīnu: pārtikas ražošanas uzņēmumi, lauksaimniecības produkcijas ražotāju grupas un lauku saimniecības.

([2]) Pastāv dažas *NACE* definīciju nesakritības atsevišķās valodās. Atbilstīgi *NACE* versijai vācu un angļu valodā *NACE* 02.01. klasē (mežsaimniecība un mežizstrāde) ietilpst tikai meža koku stādaudzētavu ekspluatācija. Tādējādi augļu koku, vīnogulāju un dekoratīvo koku stādaudzētavu iekļaušana lauksaimniecības nozarē nav uzskatāma par atkāpšanos no *NACE*.

▼B

proteīnaugus un kartupeļus, kas grupēti attiecīgi pie konkrētā veida labības un eļļas augiem, proteīnaugiem un kartupeļiem ([1]). Sēklu ražošana būtībā aptver vairāku veidu ražošanas darbības: izpēte (t. i., pirmās paaudzes sēklu prototipu ieguve), pavairošana (lauku saimniecībās saskaņā ar līgumu) un sertificēšana (t. i., šķirošana un iepakošana, ko veic specializētās ražošanas vienībās). No šīm tikai sēklu pavairošana ir lauksaimniecībai raksturīga darbība, jo izpētes un sertificēšanas darbības veic zinātniskās pētniecības un ražošanas institūti, un tās nav daļa no tradicionālās lauksaimnieciskās darbības (t. i., dabas resursu ekspluatācijas augu un dzīvnieku audzēšanas nolūkā). Iznākumā sēklu ražošana EPL sakarā attiecas vienīgi uz pavairoto sēklu ražošanu. Sēklu starppatēriņš attiecas uz i) pirmās paaudzes sēklām, ko iepērk pavairošanas nolūkā, un ii) sertificētām sēklām, ko augkopības vajadzībām iepērk lauksaimnieciskie ražotāji.

1.71. Vīnogu misas, vīna un olīveļļas ražošana: *CPA* vīns un olīveļļa ir pārtikas produkti. *NACE* 1. red. vīna un olīveļļas ražošana ir ierindota DA apakšiedaļā "Lauksaimniecības pārtikas nozare" (15.93. klase "Vīnu ražošana" un 15.41. klase "Neapstrādātu eļļu un tauku ražošana"). Uz lauksaimniecību attiecas vienīgi vīna vīnogu un olīvu audzēšana (01.13. klase "Augļu, riekstu, garšaugu audzēšana un augkopības produktu audzēšana dzērienu pagatavošanai"). Tomēr saskaņā ar *NACE* 1. red. pieņemto vienošanos vīnu (olīveļļu), ko ražo no vīnogām (olīvām), kuras izaudzētas tajā pašā ražošanas vienībā, attiecina uz lauksaimniecību (01.13. klase). Šī vienošanās atbrīvo no vajadzības nošķirt vīnogas audzējošās vienības no vīnu ražojošajām vienībām. Iznākumā viss vīns (olīveļļa), kas saražots no tajā pašā lauku saimniecībā audzētām vīnogām (olīvām), attiecas uz lauksaimniecībai raksturīgām darbībām.

1.72. Vīna ražošanu vienībās, kas ir cieši saistītas ar lauku saimniecībām, attiecībā uz EPL arī uzskata par lauksaimniecībai raksturīgu darbību. Ar lauku saimniecībām cieši saistītas vienības ietver ražotāju grupas (piemēram, vīna vīnogu audzētāju kooperatīvi). Šo organizāciju iekļaušanu lauksaimniecības nozarē nosaka to specifika, jo minētās organizācijas vēsturiski ir bijušas lauku saimniecību "filiāles" (kopīgās ražošanas un preču realizācijas dēļ), un parasti tās pieder lauku saimniecībām. Turpretim vīna (olīveļļas) ražošanu lauksaimniecības pārtikas uzņēmumos neietver EPL (jo šīs darbības būtība neapšaubāmi ir rūpnieciska).

1.73. Vīnogu misas ražošana ir iekļauta raksturīgo darbību sarakstā līdzās vīna ražošanai, jo vīnogu misu var pārdot vai eksportēt neapstrādātu vai arī pievienot krājumiem pirms pārdošanas vai eksportēšanas, ko veic patēriņa vai vīna darīšanas nolūkā, un to var darīt turpmākā grāmatvedības pārskata periodā.

1.74. Tā kā vīns, olīveļļa un vīnogu misa (pēdējā tikai tad, ja to grāmatvedības pārskata periodā nevinificē) rodas lauksaimnieciskajā ražošanā, pārstrādājot vīnogas un olīvas, kas izaudzētas tajā pašā vienībā, tad nedz vīnogu misas vai vīna ražošanai paredzētās vīnogas, nedz olīveļļas ražošanai paredzētās olīvas (t. i., pamatprodukti) nebūtu attiecināmas uz izlaidi. Tās uzskata par vienības iekšējo patēriņu, ko nemēra kā ražošanas nozares izlaidi (sk. 2.052. punktu). Pārskata periodā nevinificētu vīnogu misu attiecina uz minētā perioda izlaidi. Vinifikācijas periodā to reģistrē kā starppatēriņu (ražošanas nozares iekšējais patēriņš), atbilstīgi samazinot krājumus. Misas pārstrādē iegūto vīnu reģistrē kā izlaides sastāvdaļu.

1.75. Stādījumi (piemēram, vīna dārzi un augļu dārzi) ir pamatkapitāla preces, un to izveidi reģistrē kā izlaidi. Stādījumu izveide uz pašu rēķina ir "Uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces". Ja stādījumu izveidi veic specializētas vienības saskaņā ar līgumu, tad atbilstīgo vērtību uzskata par "Pārdošanu".

b) 01.2. grupa: lopkopība

1.76. Tāpat kā augkopības gadījumā (sk. 1.67. punktu), šī grupa ietver ES dalībvalstīs izaudzēto lauksaimniecības dzīvnieku un saražoto dzīvnieku izcelsmes produktu plānveida klasifikāciju.

([1]) Iemesls šai atkāpei no vispārējiem noteikumiem ir tāds, ka šajos īpašajos gadījumos ievērojamu daļu sēklu iegūst ar parastajām atbilstīgo graudaugu, eļļas augu, proteīnaugu vai kartupeļu ražām, kamēr pārējos gadījumos sēklas ražo specializētās saimniecībās.

▼B

1.77. Inkubējamās olas un pārtikas olas *CPA* ir iekļautas vienā apakškategorijā. Tomēr attiecībā uz EPL pastāv vienošanās inkubējamās olas klasificēt kā mājputnu audzēšanas pusfabrikātu ([1]).

1.78. Zirgu audzēšana ir EPL raksturīga darbība neatkarīgi no tā, kāds ir šo dzīvnieku audzēšanas mērķis (ciltsdarbs, gaļas ražošana vai pakalpojumi). Tomēr jāatzīmē, ka sacīkšu zirgu staļļu un jāšanas skolu vadīšana nav lauksaimniecībai raksturīga darbība (tā ir ar atpūtu, kultūru un sportu saistīta darbība: 92. daļa) (sk. 2.210. punktu). Tādēļ ienākumu, ko lauksaimnieki gūst no šādām darbībām, EPL neiekļauj. EPL neiekļauj arī sacīkšu zirgu vai jājamzirgu turēšanu, kas nav daļa no lauksaimnieciskās ražošanas procesa. Tas pats attiecas uz vēršiem, kurus audzē vēršu cīņām.

1.79. Ekonomikas pārskatos blakusproduktus ([2]), kas paši no sevis rodas atsevišķu lauksaimniecības produktu ražošanā, nereģistrē vienā pozīcijā ar pašu produktu. Tos, precizējot sugu, iekļauj atsevišķi katras ražošanas darbību grupas beigās. Augkopībā tie ir, piemēram, salmi, biešu un kāpostu lapas, zirņu un pupu pākstis u. c.; vinifikācijā – nogulsnes un vīnakmens; olīveļļas ražošanā – atlikumi, piemēram, eļļas augu rauši, un lopkopībā – ādas, astri un nomedīto dzīvnieku kažokādas, kā arī vasks, kūtsmēsli un pusšķidrie mēsli. Kopumā neviens no šiem produkcijas veidiem nav ražošanas pamatmērķis, kas izskaidro to, kādēļ statistikas dati par tiem tik reti ir ticami. Pašā lauksaimniecībā šo produkciju izmanto galvenokārt kā dzīvnieku barību vai kā augsnes ielabotājus. Tomēr dažreiz šos blakusproduktus pārdod nelauksaimnieciskām nozarēm, un šādā gadījumā izlaides vērtību atspoguļo EPL.

c) 01.4. grupa: lauksaimniecības un lopkopības pakalpojumu darbības, izņemot veterināras darbības

1.80. Darbības, kas ietilpst 01.4. grupā, var iedalīt divās kategorijās:

— lauksaimnieciskie pakalpojumi, ko veic ražošanas posmā un saskaņā ar līgumu (t. i., lauksaimnieciska rakstura līgumdarbs),

— "citi" lauksaimnieciskie pakalpojumi (apūdeņošanas sistēmu ekspluatācija, dārzu, parku un zaļo zonu projektēšana, apstādīšana un uzturēšana sporta un tamlīdzīgām vajadzībām, koku atzarošana un dzīvžogu cirpšana u. c.).

1.81. Otrajā kategorijā ietilpstošās lauksaimniecisko pakalpojumu darbības neuzskata par EPL raksturīgām darbībām (lai arī tās reģistrē nacionālo kontu lauksaimniecības pārskatos), jo tās nav tradicionālas vai lauksaimniecībai raksturīgas darbības. Tomēr tās var reģistrēt kā nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības (EPL nozīmē). Tradicionālā pieeja, kurā lauksaimniecību raksturo kā augsnes apstrādi, ietver arī visu to darbu, kas vajadzīgs, lai izmantotu dabas resursus augkopībā un dzīvnieku audzēšanā cilvēka vajadzībām. Neraugoties uz vides pakalpojumu pieaugošo tautsaimniecisko nozīmi, nolēma tos nereģistrēt, jo ar šādu rīcību tiktu pārmērīgi paplašināta iepriekš aprakstītā tradicionālā pieeja.

Lauksaimnieciska rakstura līgumdarbs

1.82. Ekonomiskās specializācijas procesa gaitā lauku saimniecības un mājsaimniecības jau sen kā ir pārtraukušas pildīt atsevišķas funkcijas, kuru veikšanu aizvien biežāk sāka uzņemties dažādu arodu pārstāvji paši ar savām ražošanas vienībām. Šis funkciju sadalījums galvenokārt skāra lauksaimniecības produktu pārstrādi (kaušana un gaļas pārstrāde, labības malšana, maizes cepšana, sviesta un siera ražošana un sēklu sagatavošana jaunās nozarēs) un vēlākā laikposmā – arī atsevišķus tirdzniecības darījumus. Jo aktuālāk tas ir kļuvis sakarā ar būtiskajām strukturālajām izmaiņām, kas ietekmējušas lauksaimniecību, ar lielajaudas iekārtu pieaugošo izmantojumu un ar lauksaimnieciskajām darbībām, kuras dod tiešu ieguldījumu augkopības un lopkopības

([1]) Iemesls šādai atkāpei ir tāds, ka inkubējamo olu un pārtikas olu ražošanas procesi praksē atšķiras, un nav tāda izlaides produkta kā "olas", par kuru izlietojuma mērķi varētu izlemt pēc to saražošanas. Inkubējamās olas jau pašā ražošanas procesa sākumā paredz mājputnu audzēšanai. Tādēļ EPL sakarā tās ir pielīdzināmas sivēniem, kurus uzskata par cūku audzēšanas pusfabrikātu.

([2]) Sekundāra produkcija ir tāda, kas tehniski ir saistīta ar citas produkcijas ražošanu. Tā var būt ekskluzīva tad, ja ir saistīta ar citu tās pašas grupas produkciju un var rasties tikai saistībā ar to, vai vienkārša, ja tā ir saistīta ar citu produkciju, bet tās rašanās nav atkarīga tikai no konkrētas grupas produkcijas.

▼B

produktu ražošanā un kuru veikšanu aizvien biežāk uzdod veikt šajā nolūkā nolīgtām specializētām vienībām.

1.83. No šīm darbībām sevišķi jāatzīmē mēslošana, kaļķošana, aršana, sēšana, ravēšana, kaitēkļu apkarošana, augu aizsardzība, siena novākšana, labības kulšana un aitu cirpšana.

1.84. Visām šīm darbībām raksturīgi ir tas, ka parasti tās ietilpst lauksaimnieciskās produkcijas ražošanas procesā un ir saistītas ar minētās produkcijas ražošanu.

1.85. Ar lauksaimnieciskās produkcijas ražošanu tieši nesaistītas darbības, t. i., darbības, kas nenorisinās lauksaimnieciskās ražošanas posmā (citā ražošanas nozarē ietilpstošas nelauksaimnieciskas darbības piemēri ir transports uz trešo personu rēķina un piena piegāde piena pārstrādes uzņēmumiem), nebūtu jāiekļauj EPL (ja vien tās ir nodalāmas no galvenās lauksaimnieciskās darbības; sk. 1.12. punktu).

1.86. Jāpatur prātā, ka šo klasifikāciju piemēro tikai tad, ja attiecīgās darbības skar vienīgi specializētās vienības. No otras puses, ja lauksaimnieks iznomā iekārtas bez operatoriem vai tikai ar dažiem no vajadzīgajiem operatoriem un ar šo iekārtu palīdzību turpina konkrēto darbību, tad minētā darbība attiecas uz *NACE* 1. red. 71. daļu. Šāds stāvoklis rodas galvenokārt attiecībā uz vienkāršām iekārtām, kuras jāremontē samērā reti, un galvenokārt maksimālās slodzes periodos, kad pēc iekārtām ir vislielākais pieprasījums (sk. 1.23. punktu).

1.87. Lauksaimnieciskās ražošanas posmā veiktais līgumdarbs galvenokārt attiecas uz dārgu iekārtu un aprīkojuma izmantošanu. Šādu darbu var veikt:

a) specializējušies līgumslēdzēji, kuriem tā ir galvenā darbības joma (līgumslēdzēji vārda tiešā nozīmē);

b) lauku saimniecības.

Lauksaimnieku veiktais līgumdarbs parasti izpaužas šādi:

— attiecībā uz lauksaimnieku papildienākumiem viselastīgākā līgumdarba izpausme ir neregulāra palīdzība kaimiņiem. Šajā kategorijā ietilpst arī lauksaimniecības dzīvnieku izmitināšana un – galvenokārt saistībā ar cūkām un mājputniem – lopkopība (jo īpaši nobarošana) par samaksu. Izmitināt var cita lauksaimnieka īpašumā esošus lauksaimniecības dzīvniekus, vai arī šie dzīvnieki var piederēt kādam rūpniecības uzņēmumam, parasti – piegādātājam (piemēram, rupjās barības kultūru audzētājam vai tirgotājam) vai pircējam (piemēram, lopkautuvei),

— kā vairāk vai mazāk autonoms iekārtu kopfonds, kas ir sistematizētas kaimiņu savstarpējas palīdzības izpausme. Iekārtu dārdzība un to mazā noslogotība atsevišķā saimniecībā rosina tās saimniecības, kam pieder šādas iekārtas, veidot iekārtu kopfondus, kurus līdz ar vajadzīgo personālu nodod pārējo saimniecību rīcībā. Aizvien biežāk lauksaimnieki galvenos lauksaimniecības ieņēmumus gūst, veicot līgumdarbu tādu personu uzdevumā, kam lauksaimniecība ir vienīgi sekundāra darbība un kas dažos gadījumos ir tikai zemes īpašnieki,

— lauksaimniecības tehnikas kooperatīvi ([1]). Tie ir lieli kooperatīvi ar algotiem darbiniekiem; tie atgādina specializējušos līgumslēdzējus;

c) turpmākā ražošanas posmā iesaistījušies uzņēmumi, kas novāc augļus vai dārzeņus, lai tos paši pārstrādātu (piemēram, konservu cehi, kuri saskaņā ar līgumu ražo zirņu konservus);

d) iepriekšējā ražošanas posmā iesaistījušies uzņēmumi. Tie ietver lauksaimniecības tehnikas tirgotājus, kuri veic līgumdarbu. Kaut gan pārējie gadījumi no EPL viedokļa ir ārkārtīgi maz ticami, teorētiski ir iespējams, ka pesticīdu ražotājs pats izlieto savu produkciju. Tomēr, ja to veic ar vismodernākajām tehnoloģijām, tad šim darbam nav noteikti jābūt lauksaimnieciskās ražošanas posmā veiktam līgumdarbam, vismaz ne tad, ja lauksaimnieks šo darbu neveic regulāri (piemēram, parazītu aeromiglošana).

([1]) Atšķirībā no iekārtu kopfonda, kur iekārtas un piederumi parasti ir atsevišķu saimniecību īpašums, šeit tie pieder kooperatīvam.

▼B

1.88. Gadījumos, kad jāizlemj, vai darbība ir uzskatāma par līgumdarbu (t. i., attiecībā uz darbu, ko lauksaimnieciskās ražošanas procesā parasti veic pašas lauku saimniecības), jāpatur prātā tas, ka svarīgs ir ne tikai šīs darbības raksturs, bet arī konkrētie tās veikšanas apstākļi, t. i., "lauksaimnieciskās ražošanas process".

1.89. Lopkopība, ko pret atlīdzību veic saimniecībās (nodrošināšana ar zemi lauksaimniecības dzīvnieku vajadzībām), ir lauksaimnieciska rakstura līgumdarbs, jo tā ir lauksaimnieciskās ražošanas procesa daļa. Tomēr šajā pozīcijā neietilpst privāta jājamzirgu audzēšana un kopšana, jo šādas darbības nav saistītas ar preču ražošanu, bet gan ir faktisks pakalpojums EKS 1995 nozīmē (*NACE* 1. red. O iedaļa). Tāpat darbu, kas saistīts ar parku, dārzu, golfa laukumu un ceļmalas apstādījumu izveidi un uzturēšanu, nedrīkst uzskatīt par lauksaimnieciskas ražošanas procesu.

1.90. Līgumdarbu veikušo personu atalgojuma veidam nav nozīmes. Tam nav noteikti jābūt fiksētam atalgojumam (t. i., algai tās īstajā nozīmē); atalgojums tikpat labi var būt daļa no ienākuma, vai to var veidot dažādas sastāvdaļas (piemēram, teļus nobarojis lauksaimnieks atalgojumā parasti saņem noteiktu summu par katru dzīvnieku un turklāt vēl neto peļņas daļu). Atalgojumu var veidot arī noteikta izlaides daļa.

1.91. Tomēr darbs vienmēr jāveic neatkarīgam uzņēmumam: saimniecības algotu darbinieku veiktais darbs šajā kategorijā neietilpst. No saimniecības viedokļa atalgojums par šādu darbu (piemēram, par algota gana darbu) atbilst algu izmaksai un parādās pozīcijā "Darbinieku atalgojums". Turpretim darbu, ko veicis kāds uzņēmums, kurš saskaņā ar līgumu slaucis lopus citās lauku saimniecībās, EPL reģistrē gan kā izlaidi (pakalpojumu pārdošana) no līguma slēdzēja viedokļa, gan kā starppatēriņu (pakalpojumu pirkšana) no lauku saimniecības viedokļa.

d) 01.5. grupa: medības, medības ar lamatām un medību dzīvnieku pavairošana, tostarp ar to saistītās pakalpojumu darbības

1.92. Šajā grupā ietilpst šādas darbības: i) dzīvnieku medīšana ar lamatām vai bez tām nolūkā iegūt pārtiku vai kažoku vai ādas; medīšana pētniecības vajadzībām, zooloģiskajiem dārziem vai izmantošanai par lolojumdzīvniekiem; ii) tādu kažokādu un rāpuļu vai putnu ādu ražošana, kas iegūtas medībās ar lamatām vai bez tām; iii) medījamo dzīvnieku krājumu atjaunošana; iv) pakalpojumi nolūkā sekmēt komerciālas medības un medības ar lamatām. Jāatzīmē, ka neizstrādātu vai izstrādātu ādu ražošanu lopkautuvēs un medības kā sportu vai kā brīvā laika pavadīšanas veidu neiekļauj lauksaimniecības nozarei raksturīgo darbību skaitā. Turklāt "Medību" grupā neietver medījamo dzīvnieku audzēšanu saimniecībās; tā jāreģistrē klasē "Citu dzīvnieku audzēšana".

5. **EPL lauksaimniecības nozares un nacionālo kontu centrālās sistēmas lauksaimniecības nozares neatbilstība**

1.93. EPL lauksaimniecības nozare, kā noteikts 1.62. līdz 1.66. punktā, zināmā mērā atšķiras no nacionālo kontu vajadzībām definētās nozares. Atšķirības skar kā raksturīgo darbību, tā vienību definīcijas. Tās var apkopot šādi:

EPL lauksaimniecības nozare	=	NK lauksaimniecības nozare
	+	Vīna un olīveļļas ražošanas vienības (ražotāju grupas, kooperatīvi u. c.)
	+	Ražošanas vienības, kurās ražo pinamos materiālus
	+	Ražošanas vienības, kuru stādaudzētavās audzē Ziemassvētku eglītes, augļu kokus, vīnogulājus un dekoratīvos kokus
	–	Vienības, kurās ražo sēklas (pētniecībai vai sertificēšanai)

▼B

– Ražošanas vienības, kuras piedāvā saistītus lauksaimnieciskus pakalpojumus, kas nav lauksaimnieciska rakstura līgumdarbs (t. i., apūdeņošanas sistēmu ekspluatācija, dārzu, parku un zaļo zonu projektēšana, apstādīšana un uzturēšana sporta un tamlīdzīgām vajadzībām; koku atzarošana un dzīvžogu cirpšana)

– Vienības, kurās lauksaimnieciskā darbība ir tikai brīvā laika pavadīšanas veids

II. **DARĪJUMI AR PRODUKCIJU**

2.001. Darījumi ar produkciju sniedz pārskatu par produkcijas izcelsmi un izlietojumu. Produkcija ir preces un pakalpojumi, ko rada ražošanas jēdziena satvarā. EKS 1995 noteiktās pamata kategorijas attiecībā uz darījumiem ar produkciju ir: izlaide, starppatēriņš, galapatēriņa izdevumi, faktiskais galapatēriņš, bruto kapitālieguldījumi, preču un pakalpojumu eksports un preču un pakalpojumu imports.

2.002. Kā minēts 1.40. un 1.41. punktā, EPL ņem vērā tikai izlaidi, starppatēriņu un bruto kapitālieguldījumus. Izlaidi reģistrē kā resursu patēriņu un starppatēriņu pie izlietojumiem ražošanas kontā. Bruto kapitālieguldījumus reģistrē kā izlietojumus (aktīvu izmaiņas) kapitāla kontā.

A. VISPĀRĪGI NOTEIKUMI

1. **Pārskata periods**

2.003. EPL pārskata periods ir kalendārais gads.

2. **Vienības**

a) daudzumi

2.004. Daudzumi parasti jānorāda tūkstošos tonnu (vīnogu misai un vīnam – desmit tūkstošos hektolitru) ar precizitāti līdz vienai zīmei aiz komata. Dzīvniekiem norāda dzīvsvaru.

b) cenas

2.005. EPL cenas jānorāda par tonnu (vīnam un vīnogu misai – par 10 hektolitriem).

2.006. EPL cenas jāreģistrē vai nu noapaļojot līdz tuvākajam veselajam skaitlim, vai ar precizitāti līdz vienai vai divām zīmēm aiz komata atkarībā no pieejamo datu statistiskās ticamības.

c) vērtības

2.007. Vērtības jānorāda miljonos valsts valūtas vienību.

3. **Reģistrēšanas laiks**

2.008. EKS 1995 (1.57. punkts) plūsmas (jo sevišķi darījumus ar produkciju un izplatīšanas darījumus) reģistrē pēc uzkrāšanas principa jeb brīdī, kad maksājamā vai pieprasītā ekonomiskā vērtība tiek radīta, pārveidota, anulēta vai pārtrauc eksistēt, un nevis maksājuma faktiskās veikšanas brīdī.

a) izlaide

2.009. Izlaide jāvērtē un jāreģistrē brīdī, kad tā tiek radīta. Tādēļ tā jāreģistrē saražošanas brīdī, un nevis tad, kad pircējs par to samaksā.

2.010. EKS 1995 ražošanu uzskata par nepārtrauktu procesu, kurā preces un pakalpojumus pārvērš citās precēs un pakalpojumos. Šis process var norisināties dažādos laika posmos atkarībā no konkrētās produkcijas, un minētie laika posmi var pārsniegt grāmatvedības pārskata periodu. Tādēļ šāds produkcijas raksturojums apvienojumā ar uzkrāšanas principu nozīmē izlaides reģistrēšanu nepabeigtas produkcijas veidā. Tādējādi saskaņā ar EKS 1995 (3.58. punkts) lauksaimnieciskās produkcijas izlaide jāreģistrē tā, it kā to ražotu nepārtraukti visā ražošanas periodā (nevis tikai tad, kad novāc ražu vai nokauj dzīvniekus). Augošas kultūras un zivju vai dzīvnieku krājumi, ko audzē lietošanai pārtikā, jāuzskata par ražošanas procesā esošas nepabeigtas produk-

▼B

cijas krājumiem, un pēc procesa pabeigšanas tie jāpārveido gatavās produkcijas krājumos.

2.011. Ja ražošanas process pārsniedz grāmatvedības pārskata periodu, tad izlaides reģistrēšana nepabeigtas produkcijas veidā ir gan vēlama, gan vajadzīga ekonomiskajā analīzē. Tas ļauj saglabāt reģistrēto izmaksu un reģistrētās izlaides savstarpējo atbilstību, lai iegūtu vērā ņemamus datus par pievienoto vērtību. Tā kā EPL pamatā ir kalendārais gads, tad var pieņemt, ka nepabeigtās produkcijas reģistrēšana attiecas tikai uz to produkciju, kuras ražošanas process nav pabeigts līdz kalendārā gada beigām (taču to piemēro arī tad, ja vispārējais cenu līmenis grāmatvedības pārskata periodā ļoti strauji mainās) ([1]).

2.012. Tomēr attiecībā uz to lauku saimniecības produkciju, kuras ražošanas cikls ir īsāks nekā grāmatvedības pārskata periods, nav vajadzīgs reģistrēt izlaidi kā nepabeigtu produkciju. Izlaides reģistrēšana galaprodukta, t. i., ražas (augkopībā) ieguves posmā būtībā ļauj saglabāt pietiekamu šīs izlaides un ražošanas izmaksu atbilstību. Tas attiecas uz lielāko daļu tās lauksaimnieciskās izlaides, kuras ražošanas cikls nav ilgāks par gadu. Tāpat nav vajadzīgs reģistrēt nepabeigtu produkciju tādā īsa cikla augkopībā, kurā ražošanas process turpinās nākamajā kalendārajā gadā (sk. 2.172. punktu). Augošas kultūras šādos gadījumos neuzskata par nepabeigtas produkcijas krājumiem.

2.013. Praksē reģistrēšanu nepabeigtas produkcijas veidā attiecina tikai uz produkciju ar ilgu ražošanas ciklu. Konkrēti šāda produkcija ir lauksaimniecības dzīvnieki, augkopības produkti, piemēram, vīns (kura nogatavināšana ir no ražošanas procesa neatņemama daļa) un stādījumi. Parastās cenu izmaiņas Eiropas Savienībā nav sevišķi izteiktas, un tām nevajadzētu kļūt par iemeslu konkrētas produkcijas reģistrēšanai nepabeigtas produkcijas statusā (lai gan izņēmuma gadījumos tā var notikt; sk. 2.172. punktu).

2.014. Ražošanas procesu produkcijai, kam ir ilgs ražošanas cikls un kas reģistrēta kā nepabeigta produkcija, uzskata par pabeigtu pēc tam, kad produkciju novāc (augkopība) vai nokauj (dzīvnieki) un nepabeigto produkciju pārveido gatavās produkcijas krājumos, kuri ir gatavi pārdošanai vai izmantošanai citos nolūkos. Ražošanas procesā vērtību, kas ik gadu jāreģistrē kā nepabeigtās produkcijas izlaide, var iegūt, gatavās produkcijas vērtību sadalot proporcionāli izmaksām, kuras radušās katrā atsevišķā laika posmā (NKS 1993, 6.96. punkts).

2.015. Dzīvnieki: dzīvnieku audzēšanai parasti ir vajadzīgs laiks, kas līdz procesa pabeigšanai, iespējams, aptver vairākus grāmatvedības pārskata periodus. No dzimšanas brīža ir iespējami un arī lietderīgi atsevišķi reģistrēt katru audzēšanas posmu, t. i., datus par katru konkrēto dzīvnieku vecuma grupu (tomēr datus par audzēšanas procesu pirms dzimšanas brīža nevar reģistrēt, jo tos nav iespējams nodalīt no pakalpojumiem, kas patērēti, audzējot dzīvnieka māti).

2.016. Vilcējzīvnieku audzēšanas process formāli noslēdzas līdz ar to piedzimšanu; no šā brīža tos reģistrē kā pamatlīdzekļus. Protams, tobrīd dzīvnieki nav gatavi paredzētajam izmantojumam, taču iespējamās variācijas ir tik lielas, ka konkrēta vecuma noteikšana visiem gadījumiem būtu uzskatāma par patvaļu. Dzimšanas brīdis ir izraudzīts praktisku iemeslu dēļ, jo īpaši tādēļ, ka dzīvnieku turpmākais izmantojums ir noteikts jau šajā stadijā.

2.017. Tas ne vienmēr attiecas uz liellopiem, cūkām, aitām un citiem lauksaimniecības dzīvniekiem, kurus var audzēt vaislai vai kaušanai. Ja jaunus dzīvniekus ir iespējams iedalīt pēc to turpmākā izmantojuma, tad dzīvnieki, ko paredzēts izmantot kā ražošanas faktorus, jau no dzimšanas jāreģistrē kā bruto ieguldījumi pamatkapitālā (bruto ieguldījumi pamatkapitālā uz pašu rēķina, t. i., tos uzskata par nepabeigtu produkciju, un to augšanu reģistrē kā izlaidi; sk. EKS 1995, 3.112. punktu). Pārējos gadījumos dzīvniekus iekļauj krājumos kā nepabeigtu produkciju, līdz tie pieaug un paši tiek izmantoti par ražošanas faktoriem (piemēram, slaucamās govis, dzīvnieki vaislai vai citiem ražošanas mērķiem, kā vilnas ražošana). Tad tos reģistrē pie pamatkapitāla. Dzīvnieki, kas nošķirti no vaislas ganāmpulka pirms kaušanas, arī jāreģistrē kā krājumi un nevis kā pamatlīdzekļi.

2.018. Ja cāļu audzēšana aptver divus pārskata periodus, tai piemēro īpašu kārtību. Perējamās olas, kas pārskata perioda beigās atrodas inkuba-

([1]) Sk. NKS 6.72. līdz 6.79. punktu un 6.94. līdz 6.100. punktu.

▼B

torā, uzskata par cāļu izlaidi, un tās reģistrē EPL kā mājputnu izlaidi (nepabeigtas produkcijas veidā) (sk. 2.048. punktu).

2.019. Vīns: izlaide jāreģistrē kā nepabeigta produkcija, jo vīna nogatavināšana ir daļa no ražošanas procesa un tā var ilgt vairākus grāmatvedības pārskata periodus. Līdzīgi iepriekšminētajam, rūgstošu vīnogu misu, kas vairs nav neapstrādāta vīnogu misa, bet vēl nav vīns, grāmatvedības pārskata perioda beigās reģistrē tādā pašā veidā kā perējamās olas inkubatorā un norāda EPL kā nepabeigtu produkciju.

2.020. Stādījumos audzētie aktīvi: preces, kas paredzētas kā bruto ieguldījumi pamatkapitālā uz pašu rēķina (un kas nav lauksaimniecības dzīvnieki), piemēram, stādījumi, no kuriem produkciju iegūst atkārtoti, jāreģistrē kā bruto ieguldījumi pamatkapitālā, un tas jādara attiecīgo aktīvu saražošanas brīdī.

b) starppatēriņš

2.021. Preces un pakalpojumi jāreģistrē brīdī, kad tie iekļaujas ražošanas procesā, t. i., tad, kad tos faktiski patērē, un nevis tad, kad tos iepērk vai novieto glabāšanā.

2.022. Praksē preču patēriņš konkrētā pārskata periodā atbilst preču iepirkumam vai iegādei, kam pieskaitīti sākotnējie krājumi un no kā atņemti galīgie krājumi attiecīgā perioda beigās ([1]).

2.023. Pakalpojumus reģistrē to pirkšanas brīdī. Tā kā pakalpojumus nevar uzglabāt, tad pirkšanas brīdis ir arī patēriņa brīdis.

2.024. Šim noteikumam ir šādi izņēmumi:

— pakalpojumi, kas saistīti ar preču iepirkšanu, piemēram, tirdzniecības un transporta pakalpojumi – tos reģistrē kā starppatēriņu brīdī, kad attiecīgās preces patērē (sk. 2.111. punktu),

— pakalpojumi, kurus uzskata par pastāvīgiem, piemēram, apdrošināšanas pakalpojumi. Tos attiecīgā pārskata perioda beigās reģistrē proporcionāli konkrētajā gadā vai gada daļā veicamajiem maksājumiem. Tādējādi reģistrētajiem daudzumiem nav noteikti jāsaskan ar attiecīgajā laika posmā samaksātajām apdrošināšanas prēmijām.

c) bruto ieguldījumi pamatkapitālā

2.025. Bruto ieguldījumus pamatkapitālā reģistrē brīdī, kad notiek attiecīgo pamatlīdzekļu īpašumtiesību pāreja uz vienību, kurā tos paredzēts izmantot ražošanai. Tomēr šim principam ir divi izņēmumi: pirmkārt, aktīvus, kas iegūti finanšu līzingā, reģistrē tā, it kā lietotājs būtu kļuvis par to īpašnieku brīdī, kad preces kļuvušas pieejamas lietošanai (sk. 2.122. punktu). Otrkārt, uz pašu rēķina veiktus bruto ieguldījumus pamatkapitālā reģistrē attiecīgo aktīvu saražošanas brīdī (izņemot lielopus, cūkas, aitas un citus lauksaimniecības dzīvniekus, kuru turpmākais izmantojums nav skaidri nosakāms, jo šie dzīvnieki krājumos ir iekļauti kā nepabeigta produkcija; sk. 2.017. punktu).

2.026. Attiecīgi augļu vai vīna dārzu izveides gadījumā (uz pašu rēķina saražotas pamatkapitāla preces), ja viss vajadzīgais darbs līdz grāmatvedības pārskata perioda beigām nav pabeigts, apsekojuma gadā patērēto materiālu un sniegto pakalpojumu vērtību reģistrē kā bruto ieguldījumus pamatkapitālā attiecīgā perioda beigās.

2.027. Zemes pirkšanu un pārdošanu, kā arī blakus izmaksas reģistrē īpašumtiesību pārejas brīdī. Tomēr zemes neto iegādes bruto ieguldījumos pamatkapitālā neiekļauj, jo zeme ir neražots aktīvs. Zemes (un pārējo neražoto materiālo aktīvu) neto iegādes reģistrē kapitāla kontā (nefinanšu aktīvu iegādes konts).

d) krājumu izmaiņas

2.028. Krājumu izmaiņas atbilst pārskata periodā krājumos novietoto un no tiem izņemto preču daudzuma starpībai.

2.029. Krājumos novietotās preces ir vai nu preces, kas paredzētas vēlākam patēriņam ražošanas procesā (ražošanas resursu krājumi), un šajā gadījumā tās reģistrē īpašumtiesību pārejas brīdī, vai arī tās ir pašas nozares saražotās preces, kas paredzētas turpmākam izmantojumam, piemēram, pārdošanai vai pārņemšanai vienības pamatkapitālā (sara-

([1]) Sk. 2.029. līdz 2.031. punktu attiecībā uz krājumu reģistrēšanas brīdi.

▼B

žotie krājumi), un šādā gadījumā tos reģistrē kā krājumus tad, kad ražošana ir pabeigta.

2.030. Nepabeigtas produkcijas (kas reģistrēta kā nepabeigta produkcija) gadījumā attiecīgajā ražošanas nozarē pārskata periodā patērēto materiālu un sniegto pakalpojumu vērtību arī reģistrē kā krājumus minētā perioda beigās (izņemot augošas kultūras ar īsu augšanas ciklu; sk. 2.012. punktu; rezultātā daļa no pārskata periodā patērētajiem materiāliem un sniegtajiem pakalpojumiem būs patērēta bez kompensējoša krājumu vērtības pieauguma).

2.031. No krājumiem izņemtās preces (ražošanas resursu krājumu gadījumā) ir preces, kas iekļaujas ražošanas procesā, vai (saražoto krājumu gadījumā) preces, kas atstāj ražošanas nozari, lai tiktu pārdotas vai izmantotas citā veidā. Pirmajā gadījumā preces atskaita no ražošanas nozares krājumiem brīdī, kad notiek to faktiskais starppatēriņš ražošanas procesā; otrajā gadījumā tās atskaita no krājumiem brīdī, kad tās pārdod vai izmanto citā veidā.

B. IZLAIDE

(sk. EKS 1995 3.07. līdz 3.58. punktu)

1. **Vispārīgas piezīmes par izlaides jēdzieniem EKS 1995 un EPL**

2.032. EKS 1995 termins "ražošana" apzīmē procesu un termins "izlaide" apzīmē saražotās preces un pakalpojumus; ir svarīgi skaidri apzināties šo atšķirību. Saskaņā ar EKS 1995 (3.14. punkts) izlaide aptver visu produkciju, kas saražota grāmatvedības pārskata periodā.

2.033. Saskaņā ar EKS 1995 izlaide ietver arī: i) preces un pakalpojumus, ko viena vietējā DVV piegādā otrai DVV tajā pašā institucionālajā vienībā; ii) preces, ko saražojusi vietējā DVV un kas, beidzoties grāmatvedības pārskata periodam, kurā šīs preces ir saražotas, vēl joprojām ir krājumos, neatkarīgi no tām paredzētā turpmākā izmantojuma. Tomēr preces un pakalpojumus, ko saražo un patērē vienā un tajā pašā grāmatvedības pārskata periodā vienā un tajā pašā vietējā DVV, atsevišķi nereģistrē. Tādēļ tās nereģistrē nedz kā vienības izlaidi, nedz kā starppatēriņu.

2.034. EPL izmantotā izlaides jēdziena, kas ir saistīts ar "kopējās izlaides" jēdzienu, pamatā ir EKS 1995 pielāgojums, jo dažas lauksaimniecības preces un pakalpojumus, ko saražo un patērē vienā un tajā pašā grāmatvedības pārskata periodā vienā un tajā pašā lauksaimniecības vienībā, reģistrē kā lauksaimnieciskas darbības izlaidi. Šo preču un pakalpojumu identifikācijas kritēriji iekļaušanai lauksaimniecības nozares izlaidē ir izklāstīti 2.055. punktā. Atšķirību starp EKS 1995 un EPL pieņemto metodi veido šie vienību iekšējā patēriņa elementi, kuru vērtību iekļauj gan izlaidē, gan starppatēriņā. Lai kuru metodi izmantotu, pievienotā vērtība šādi paliek nemainīga.

2.035. Kā minēts 1.34. punktā, šā EKS noteikuma pārveidojuma pamatā ir lauksaimnieciskās darbības un lauku saimniecības (kā vietējās DVV) īpatnības. Turklāt šis pārveidojums ļauj:

— uzlabot lauksaimniecības pārskatu ekonomisko analīzi, jo sevišķi tehnisko koeficientu un pievienotās vērtības likmju (izlaides un starppatēriņa attiecība) noteikšanu,

— uzlabot tehnisko koeficientu un pievienotās vērtības likmju salīdzināšanu saimnieciskās darbības apakšnozarēs un dažādās valstīs. Faktiski vienībā patērētā izlaide pārsvarā aprobežojas ar dažiem konkrētiem produkcijas veidiem (piemēram, labība, proteīnu un eļļas produkti, lopbarības kultūras un piens lauksaimniecības dzīvnieku barošanai), un vienības iekšējā patēriņa proporcija ievērojami svārstās atkarībā no tautsaimniecības nozares un valsts,

— stiprināt ražošanas, ienākuma veidošanas un uzņēmējdarbības ienākumu konta savstarpējo saskanību: vajadzīgā atbilstība starp darījumiem ar produkciju (izlaide, starppatēriņš u. c.) un izplatīšanas darījumiem (darbinieku atalgojums, subsīdijas, nodokļi, nomas maksas, procenti u. c.) pēc kopējās lauksaimniecības politikas reformas 1992. gadā ir nostiprināta tādā veidā, ka subsīdijām (no kurām dažas attiecas uz nozares iekšējam patēriņam izlietoto produkciju) pašlaik ir svarīga nozīme lauksaimniecības ieņēmumu veidošanā un dinamikā.

▼B

2.036. Lai arī tas neietilpst EKS 1995, EPL pieņemtais noteikums lauksaimniecības īpatnību dēļ ir paredzēts NKS (sk. NKS 1993 I pielikuma 15. punktu), kā arī *FAO* metodoloģiskajā rokasgrāmatā ([1]). Visbeidzot, tas ļauj būtiski samazināt izlaides mērījumu rezultātu atšķirības, kas radušās dēļ izvēlētās pamata vienības (vietējā DVV vai homogēnās ražošanas vienība).

2. **Lauksaimnieciskās darbības izlaide: daudzumi**

2.037. Sastādot EPL, izlaidi pakāpeniski iedala pēc daudzuma.

Lauksaimnieciskās produkcijas resursu un izlietojumu shematisks atveidojums

<table>
<tr><td colspan="7">Bruto izlaide (1q)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Zudumi (2q)</td><td colspan="5">Izmantojamā izlaide (3q)</td><td>Sākotnējie krājumi (SK) (4q)</td></tr>
<tr><td colspan="6">Pieejamo resursu kopapjoms (5q)</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td rowspan="2">Vienības iekšējais patēriņš (6q)</td><td rowspan="2">Ražotāju veiktā pārstrāde (7q)</td><td rowspan="2">Pašu galapatēriņš (8q)</td><td rowspan="2">Pārdošanas kopapjoms (9q)</td><td rowspan="2">S (*) (10q)</td><td>Galīgais krājums (GK) (11q)</td></tr>
<tr><td>GK-SK (**) (12q)</td></tr>
</table>

(*) S = uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces.
(**) GK-SK = krājumu izmaiņas. Šajā shēmā pieņemts, ka galīgie krājumi ir lielāki nekā sākotnējie krājumi.

2.038. Šā pakāpeniskā aprēķina sākuma punkts ir vai nu

— bruto izlaide (1q), vai

— izmantojamā izlaide (3q),

atkarībā no tā, vai pamata datos par ražu ir vai nav iekļauti zudumi uz lauka, ražas zudumi un zudumi saimniecībā.

a) bruto izlaide

Bruto izlaide: (1q)

2.039. Šis ir sākuma punkts valstīm, kuru oficiālajā ražas statistikā ir ietverti zudumi. Atbilstīgi ražošanas nozares jēdzienam jāmēra visa produkcija, kas iegūta, nozares lauksaimniecības vienībām veicot lauksaimniecisku darbību (kā minēts 1.62. un 1.63. punktā). Saskaņā ar 1.31. punktā pieņemto vienošanos (ka nelauksaimnieciskās vienībās sekundāru lauksaimniecisku darbību izlaide neeksistē, jo pieņemts, ka visas lauksaimnieciskās darbības ir nodalāmas, un tādēļ tās katra ir galvenā darbība savā vietējā lauksaimniecības DVV) jāreģistrē visa lauksaimnieciskā izlaide, izņemot to, kas saražota vienībās, kurām lauksaimnieciskā darbība ir vienīgi brīvā laika pavadīšanas veids (sk. 1.24. punktu).

b) zudumi

Zudumi: (2q)

2.040. Šis postenis attiecas uz regulāriem preču zudumiem krājumos (sk. 2.041. punktu). Tie ietver zudumus uz lauka, ražas zudumus un citus zudumus saimniecībā (ko izraisījis produkcijas ātrbojīgums, laika apstākļu ietekme, piemēram, sals, sausums u. c.). Šeit neiekļauj zudumus, kas radušies dažādās realizācijas stadijās, t. i., preces transportējot no saimniecības, uzglabājot pie tirgotājiem vai pārstādes nozarē veicot to pārstrādi vai apstrādi. Toties šeit jāiekļauj produkcija, ko ražotāji piedāvā pārdošanai, bet kas paliek nepārdota un sabojājas (jo sevišķi augļi un dārzeņi).

Zudumu veidi

2.041. Saskaņā ar EKS 1995 ražotājiem var rasties trīs veidu zudumi: regulāri zudumi krājumos (EKS 1995 3.117. un 3.118. punkts), ārkārtas zudumi krājumos (EKS 1995 6.25.e punkts) un katastrofāli zudumi (EKS 1995 6.22. un 6.23.b punkts).

Triju veidu zudumu reģistrēšana

2.042. Lai reģistrētu preču zudumu krājumos, jānošķir regulārie zudumi, no vienas puses, un izņēmuma un katastrofālie zudumi, no otras puses.

([1]) *FAO* (1996). Ekonomikas pārskatu sistēma attiecībā uz pārtiku un lauksaimniecību, Apvienoto Nāciju Organizācija, Roma.

▼B

Tomēr zudumu reģistrēšana ir atkarīga arī no izlaides aprēķināšanas metodes un no valstī izmantotā pamata statistikas materiāla veida.

2.043. Ja izlaidi aprēķina pēc sākotnējo un galīgo krājumu datiem, pārdošanas datiem un, iespējams, pēc citiem izlietojumiem (kā, piemēram, uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces), tad šādā gadījumā regulārie zudumi ir jau atskaitīti no krājumu izmaiņām, un vēlreizēja to reģistrēšana postenī "Zudumi" nozīmētu dubultu pieskaitīšanu. Turpretim, ja izlaides aprēķinā neizmanto krājumu datus, bet gan, piemēram, faktiskās dzimstības datus, tad par attiecīgo pārskata periodu ir jāreģistrē regulārie zudumi ražošanā, kā arī audzēšanai vai nobarošanai importēto vai iepriekšējos periodos piedzimušo dzīvnieku zudumi.

2.044. Izņēmuma un katastrofālie preču zudumi krājumos ir jāreģistrē uzkrājuma kontos, precīzāk, kontā "Citas izmaiņas aktīvu apjomā". Tādēļ izlaide ietver pilnu šo zudumu vērtību.

2.045. Pamatlīdzekļu (piemēram, piena govju, vaislas dzīvnieku u. c.) zudumi (regulārie, izņēmuma vai katastrofālie) jāreģistrē kontā "Citas izmaiņas aktīvu apjomā". Tie neietekmē izlaides vērtību. Jāuzsver, ka ražojošus stādījumus skaroši zudumi atkarībā no to veida jāreģistrē vai nu kā "Pamatkapitāla patēriņš", vai kā "Citas izmaiņas aktīvu apjomā".

c) izmantojamā izlaide

Izmantojamā izlaide: (3q) = (1q) mīnus (2q) = bruto izlaide mīnus zudumi (pie ražotāja).

2.046. Šis ir pirmais postenis, kas jāreģistrē valstīm, kuru pamata statistikā attiecībā uz ražu nav ietverti zudumi. Tas ietver pārskata periodā saražoto izmantojamo produkciju, ko vai nu laidīs pārdošanā, izmantos kā ražošanas līdzekļus, pārstrādās pie tā paša ražotāja, patērēs šā ražotāja saimē, nodos glabāšanā, vai, iespējams, izmantos kā uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces.

d) sākotnējie krājumi

Sākotnējie krājumi: (4q)

2.047. Tie ir gatavās vai pusgatavās pašu ražotās produkcijas krājumi, kas apsekojuma gada sākumā atrodas lauku saimniecībā (t. i., ko glabā ražotājs). Tādēļ šeit neiekļauj dažādās realizācijas stadijās esošus krājumus un intervences krājumus (sk. 2.201. un turpmāko punktu par lauksaimniecības dzīvniekiem).

2.048. Sākotnējos "mājputnu" krājumos jāietver arī olas, kuras pārskata perioda sākumā perē inkubatoros, jo tās uzskata par mājputnu audzēšanas pusfabrikātu (sk. 2.018. punktu).

e) pieejamo resursu kopapjoms

Pieejamo resursu kopapjoms: (5q) = izmantojamā izlaide plus sākotnējie krājumi (3q plus 4q).

f) vienības iekšējais patēriņš

Vienības iekšējais patēriņš: (6q)

2.049. Šajā pozīcijā, kas attiecas uz vienības iekšējo patēriņu, reģistrē produkciju, kas saražota lauksaimniecības vienībā (vietējā DVV) un ko šajā vienībā izmanto kā izejvielu ražošanas procesā, kurš notiek tajā pašā grāmatvedības pārskata periodā.

2.050. Visa lauksaimniecības produkcija (izņemot lauksaimniecības dzīvniekus; sk. 2.067. un 2.208. punktu), ko lauksaimniecības vienība ir pārdevusi citai ražojošai lauksaimniecības vienībai, ir jāreģistrē kā pārdošana un pēc tam – kā starppatēriņš. Šeit ietilpst apstrādātās un pārstrādātās preces un to blakusprodukti (piemēram, vājpiena ieguvumi, klijas, eļļas rauši un cukurbiešu mīkstums un stublāji, kā arī pēc apstrādes atpakaļ nosūtītās sēklas).

Vienības iekšējā patēriņa klasifikācija

▼B

2.051. Vienības iekšējo patēriņu var iedalīt atkarībā no attiecīgās produkcijas izlietojuma.

2.052. Produkcija, kuru ražošanas nozarē izlieto tai pašai lauksaimnieciskajai darbībai (t. i., kas ir tajā pašā darbības klasē, kuru *NACE* 1. red. apzīmē ar četriem cipariem):

— sēklas (labības, dārzeņu, ziedu u. c.): atkārtoti lietotas tās pašas kultūras audzēšanā,

— vīna vīnogas un vīnogu misa: izmantotas vīna ražošanā,

— olīvas: izmantotas olīveļļas ražošanā,

— piens: izmantots lopbarībā.

2.053. Produkcija, kuru ražošanas nozarē izlieto citai lauksaimnieciskajai darbībai (t. i., kas ir citā darbības klasē, kuru *NACE* 1. red. apzīmē ar četriem cipariem).

Tie galvenokārt ir augkopības produkti, ko izmanto dzīvnieku barībā, kā arī dzīvnieku izcelsmes blakusprodukti, kurus lieto ražošanas procesā kādā citā darbībā (pusšķidrie mēsli un kūtsmēsli, ko izmanto augkopībā kā mēslojuma sastāvdaļu). Dzīvnieku barībā izmantotos augkopības produktus var klasificēt atkarībā no pakāpes, kādā tos parasti realizē (to novērtē kopumā):

— dzīvnieku barības produkti, kurus parasti realizē: labība (kvieši, rudzi, mieži, auzas, kukurūza, sorgo, rīsi un citi labības graudi); proteīnaugi; kartupeļi; eļļas augu sēklas (rapšu sēklas, saulgriežu sēklas, sojas pupas un citas eļļas augu sēklas),

— dzīvnieku barības produkti, kurus parasti nerealizē:

  — rupjās barības produkti no viengadīgajiem augiem: sakņu kultūras (cukurbietes, lopbarības bietes, kāļi, lopbarības rāceņi, lopbarības burkāni, lopbarības kāposti/lapu kāposti un citas sakņu kultūras); lopbarības kukurūza un cita rupjā lopbarība zaļmasā (svaiga, kaltēta vai konservēta),

  — rupjās barības produkti no daudzgadīgajiem augiem: saimnieciskā darbībā iegūta rupjā barība no pastāvīgajām un īslaicīgajām kultūrām (svaiga, kaltēta vai konservēta),

  — rupjās barības ražošanas blakusprodukti (salmi, pelavas, augu lapas un galotnes un citi rupjās barības ražošanas blakusprodukti).

Ražošanas nozares izlaidē iekļaujamā vienības iekšējā patēriņa definīcija

2.054. Lauksaimniecisko produkciju, kas ir vienības iekšējā patēriņa produkcija, ražošanas nozares izlaides mērījumos ņem vērā tikai tad, ja tā atbilst noteiktiem kritērijiem. Nosakot ierobežojošus kritērijus vienības iekšējā patēriņa reģistrēšanā, ir izpildītas divas prasības: pirmā – metodoloģiska prasība, jo pēc atkāpšanās no EKS noteikumu burta radās vajadzība ievērot šā noteikuma garu (iesaistot divas atsevišķas darbības); otrā – praktiska prasība, jo, lai šī izlaides mērīšanas metode sevi attaisnotu, izstrādājamajiem kritērijiem vajadzēja veidot precīzu un salīdzināmu sistēmu, ar ko noteikt, kura daļa no vienības iekšējā patēriņa ir jāreģistrē.

2.055. Šie kritēriji ir šādi:

1. Abām veiktajām darbībām jāatbilst dažādiem četrciparu līmeņiem *NACE* 1. red. (01. daļa: Lauksaimniecība, medības un ar tām saistītās pakalpojumu darbības). Šā kritērija piemērošana tādējādi neļauj, piemēram, vērtēt lopbarībai izmantotu pienu un sēklas, ko ražo un tajā pašā saimniecībā izmanto augkopībā (vienā un tajā pašā grāmatvedības pārskata periodā).

2. Lauksaimnieciskajai produkcijai jābūt ar ievērojamu tautsaimniecisku vērtību attiecībā uz ievērojamu skaitu lauksaimnieku.

▼B

3. Datiem par cenām un daudzumiem jābūt pieejamiem bez lielām grūtībām. Šis kritērijs ir grūti izpildāms attiecībā uz dažiem nerealizējamas produkcijas veidiem.

2.056. Saskaņā ar to kritēriju definīciju, kurus izmanto, lai atlasītu izlaides mērījumos iekļaujamos vienības iekšējā patēriņa produktus (sk. 2.055. punktu), nozares lauksaimnieciskajā izlaidē jāreģistrē tikai lopbarībā izmantotie augkopības produkti.

2.057. Reģistrējot šos produktus ražošanas nozares izlaidē, tie jāreģistrē arī kā starppatēriņš, šādi ievērojot principu, kurš paredz, ka jāņem vērā kopējie daudzumi, kas saražoti un pēc tam izmantoti citā ražošanas darbībā tajā pašā apsekojuma gadā (sk. 2.055. punktu). Ja izlaides pārtapšana starppatēriņā aizņem ilgāku laiku nekā attiecīgais apsekojuma gads, tad atbilstīgie izlaides daudzumi jāreģistrē kā konkrētā produkta "galīgie krājumi" minētajā apsekojuma gadā.

2.058. Dzīvnieku izcelsmes blakusproduktus neiekļauj vienības iekšējā patēriņā to praktisko grūtību dēļ, kas rodas sakarā ar daudzumus un jo sevišķi cenas raksturojošu datu nepieejamību.

g) ražotāju veiktā pārstrāde

Ražotāju veiktā pārstrāde: (7q)

2.059. Pozīcijā attiecībā uz ražotāju veikto pārstrādi reģistrē daudzumus, kas saražoti, lai lauksaimnieciskās produkcijas ražotāji turpinātu to pārstrādāt (piemēram, piens, kura pārstrādē iegūst sviestu vai sieru; āboli, kuru pārstrādē iegūst ābolu vīnu vai sidru), taču tikai tādās pārstrādes darbībās, kas ir nodalāmas no galvenās lauksaimnieciskās darbības (pamatojoties uz grāmatvedības dokumentiem; sk. 1.26. punktu). Jāreģistrē tikai neapstrādātie produkti (piemēram, svaigpiens, āboli), nevis no tiem saražotie pārstrādātie produkti (piemēram, sviests, ābolu vīns un sidrs). Citiem vārdiem sakot, lauksaimnieciskās produkcijas pārstrādē ieguldīto darbu šajā pozīcijā neņem vērā. Ražotāja veiktajā pārstrādē iegūto produkciju, dabiski, norāda nacionālo kontu apakšnozares "Lauksaimniecība" izlaidē (sk. 1.04. un 1.05. punktu).

2.060. Ja šīs pārstrādes darbības ir nenodalāmas nelauksaimnieciskas darbības, tad minētajās pārstrādes darbībās saražoto produkciju reģistrē lauksaimniecības nozares izlaidē (sk. 1.25. punktu). Pamata lauksaimniecisko produkciju, ko minētajās pārstrādes darbībās izmanto kā starppatēriņu, nereģistrē ne kā izlaidi, ne kā starppatēriņu. Šis noteikums izriet no tā, ka abas darbības (lauksaimnieciskās produkcijas ražošana un pārstrāde) pēc grāmatvedības dokumentiem nav atšķiramas. Attiecīgi šo divu veidu darbību izmaksas reģistrē kopā, un to izlaidi uzskata par pārstrādātas produkcijas izlaidi.

h) pašu galapatēriņš

Pašu galapatēriņš: (8q)

2.061. Šeit ietilpst:

i) produkcija, kuru patērē to ražojušā lauksaimnieka saime;

ii) produkcija, kas radusies konkrētajā lauksaimniecības vienībā (saimniecībā) un ko izmanto kā samaksu natūrā, atlīdzinot saimniecībā strādājošajiem, vai apmaina pret citām precēm.

2.062. Lauksaimniecisko produkciju, ko lauksaimniecības vienība pārstrādājusi nodalāmā veidā (t. i., kura ir vietējas nelauksaimnieciskas DVV izveides pamatā) un ko patērējusi lauksaimnieka saime, reģistrē nozares "Pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošana" (*NACE* 1. red. DA apakšiedaļa) izlaidē kā pašu galapatēriņu. Turpretim lauku mājsaimniecības patērēto lauksaimniecisko produkciju, kas pārstrādāta nenodalāmā veidā (t. i., nenodalāmu nelauksaimniecisku pārstrādes darbību izlaidi), reģistrē kā pašu galapatēriņu attiecīgajās darbībās (sk. 2.080. punktu) un iekļauj lauksaimniecības nozares izlaidē.

▼B

2.063. Īpašnieka aizņemtajam miteklim aprēķināto īres vērtību nereģistrē šeit, bet gan pie "Pašu īpašuma izīrēšanas" (*NACE* 1. red. 70.20. klase). Apmešanās vietas izīrēšana ir nelauksaimnieciska darbība, kuru vienmēr uzskata par nodalāmu no lauksaimnieciskas darbības.

i) pārdošana

Pārdošana: (9q)

2.064. Šī pozīcija attiecas uz lauksaimniecības vienību veiktu lauksaimnieciskās produkcijas pārdošanu citām (lauksaimniecības vai citā nozarē ietilpstošām) vienībām, tostarp pārdošanu glabāšanas un intervences centriem, bet izņemot pamatlīdzekļu pārdošanu. Tā ir sīkāk iedalīta šādi: ārpusnozares pārdošanas apjomi vietējā tirgū, pārdošanas apjomi citām lauksaimniecības vienībām vietējā tirgū un pārdošanas apjomi ārvalstīs.

2.065. Attiecīgi konkrētai vienībai pārdošanas apjoms atbilst apgrozījumam, kas sasniegts, realizējot izlaidi. Jāatzīmē, ka nav jāreģistrē tādu dzīvnieku pārdošana (eksportam vai kaušanai), kas klasificēti kā pamatlīdzekļi un kas ir no produktīva ganāmpulka. Dzīvniekus, kas klasificēti kā pamatlīdzekļi un kas ir no produktīva ganāmpulka, pirms to pārdošanas pārņem krājumos, bet šādu dzīvnieku pārdošanu (eksportam vai kaušanai) reģistrē kā krājumu samazināšanu, kura parādās vienīgi kapitāla kontā. Atbilstīgais daudzums jau ir ticis aprēķināts kā daļa no uz pašu rēķina saražotajām pamatkapitāla precēm[22] un pēc tam reģistrēts ražošanas kontā.

2.066. Lauksaimniecības dzīvnieki, kurus uzskata par krājumiem: par krājumiem uzskatītu lauksaimniecības dzīvnieku realizēšana citai saimniecībai ir pārdošana saskaņā ar 2.064. punktā norādīto definīciju. Šo pārdošanu var ieskaitīt kā izņemšanu no krājumiem, ja minētie lauksaimniecības dzīvnieki pārskata perioda sākumā ir reģistrēti kā krājumi (pretējā gadījumā reģistrē vienīgi pārdošanu).

2.067. Lauksaimniecības dzīvnieku iegādi reģistrē kā krājumu papildinājumu, ja vien pārskata periodā attiecīgo produkciju nepārdod tālāk. Tomēr iegādātos lauksaimniecības dzīvniekus nevar uzskatīt par starppatēriņu, jo pēc definīcijas starppatēriņa precēm ražošanas procesā ir jāzūd (vai vismaz jātiek būtiski pārveidotām). Šos dzīvniekus uzskata par nepabeigtu produkciju, jo dzīvnieku audzēšanas process nav pilnībā pabeigts (audzēšanas process noslēdzas kaušanas brīdī). Tādēļ iegādes reģistrē kā krājumu papildināšanu ar nepabeigtu produkciju, un šādi tās ir reģistrētas kā "negatīvi" pārdošanas apjomi, nevis kā starppatēriņš. Ja tirdzniecība notiek rezidentu saimniecību starpā, tad pārdošanas apjoms un atbilstīgais pirkuma apjoms viens otru kompensē (izņemot īpašumtiesību pārejas izmaksas) ([1]). Ņemot vērā šo īpašo attieksmi pret gadījumiem, kad lauksaimniecības vienības savstarpēji tirgojas ar dzīviem dzīvniekiem, starppatēriņu pie "Lauksaimniecības dzīvniekiem un dzīvnieku izcelsmes produktiem" nereģistrē ([2]).

2.068. Lauksaimniecības dzīvnieki, kas klasificēti kā pamatlīdzekļi: lauksaimniecības vienību veiktu tirdzniecību ar pamatlīdzekļos iekļautiem lauksaimniecības dzīvniekiem nereģistrē pie pārdošanas apjomiem, kā noteikts iepriekš, bet gan pie tirdzniecības ar aktīviem (kapitāla kontā to reģistrē kā bruto ieguldījumus pamatkapitālā attiecībā uz lauksaimniecību). Ja tirdzniecība notiek rezidentu saimniecību starpā, tad pārdošanas apjoms un atbilstīgais pirkuma apjoms viens otru kompensē (izņemot pārņemšanas izmaksas).

2.069. Dzīvu dzīvnieku (kas nav paredzēti tūlītējai nokaušanai) importa reģistrēšana: tāpat kā gadījumā ar tirdzniecību rezidentu saimniecību starpā lauksaimniecības dzīvniekus, ko uzskata par krājumiem (un kas nav paredzēti tūlītējai nokaušanai) un ko lauksaimniecības vienības ir importējušas pārskata periodā, reģistrē kā krājumu papildināšanu ar nepabeigtu produkciju, un tādēļ šos daudzumus atskaita no pārdošanas apjoma. No otras puses, daudzumus, kas atbilst dzīvniekiem, kuri

([1]) Izlaidi attiecībā uz šiem dzīvniekiem aprēķina, summējot uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces (= aktīvu papildinājumi mīnus realizācija) un pārdošanas apjomus (= realizācija).

([2]) Vērtējot tirdzniecību, ar īpašumtiesību pāreju saistītās izmaksas (tirdzniecības uzcenojums un transporta izmaksas) iekļauj pirkuma vērtībā. Ja notiek tirdzniecība rezidentu saimniecību starpā, tad pārdošanas un pirkšanas apjomi viens otru kompensē, izņemot pārņemšanas izmaksas, kuras izlaides aprēķinā uzskata par "negatīvo pārdošanas apjomu".

▼B

klasificēti kā pamatlīdzekļi (piemēram, vaislas dzīvnieki) un kuri ir importēti kā pamatlīdzekļi, no pārdošanas apjoma neatskaita.

2.070. Tomēr tā kā praksē bieži vien ir grūti attiecīgi nošķirt dažādās dzīvnieku kategorijas, pamatojoties uz pieejamajiem ES datu avotiem (nošķirt dzīvniekus, kas klasificēti kā pamatlīdzekļi, no dzīvniekiem, kas klasificēti kā krājumi), tad uzskata, ka visi importētie dzīvnieki ir paredzēti krājumu veidošanai, un visu importēto dzīvnieku (izņemot tos, kas domāti tūlītējai nokaušanai) vērtību atskaita no pārdošanas apjoma vērtības. Šis reģistrēšanas paņēmiens garantē, ka ārējo tirdzniecību ar dzīviem dzīvniekiem skata līdzīgi kā paņēmienu, ko izmanto, aprēķinot bruto vietējo produkciju dzīvnieku audzēšanas statistikā.

j) uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces

Uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces: (10q)

2.071. Šeit ietilpst vienīgi:

— lauksaimniecības vienību darbs (piemēram, darbaspēka, iekārtu un citu ražošanas līdzekļu, tostarp stādāmā materiāla, izmantošana), lai uz pašu rēķina izveidotu stādījumus, piemēram, augļu dārzus, vīna dārzus, mīksto augļu dārzus un apiņu laukus. Kopumā augļu vai vīna dārzu u.c. stādījumu veidošanas darbu, ko veic uz pašu rēķina, veido liels skaits atsevišķu darbību, kuras nevar summēt konkrētos daudzumos;

— dzīvnieki, kas izaudzēti lauksaimniecības vienībās un pārņemti to pamatkapitālā (sk. 2.161. punktu). Šos dzīvniekus audzē izlaidei, kuru tie nodrošina regulāri (galvenokārt vaislas lopi, piena lopi, vilcējdzīvnieki, aitas un citi dzīvnieki, ko audzē to vilnas dēļ; sk. 2.202. punktu).

k) galīgie krājumi

Galīgie krājumi: (11q)

2.072. Tie ir gatavās vai nepabeigtās produkcijas krājumi ražošanas nozares saimniecībās (t. i., ražotāju glabātie krājumi) apsekojuma gada beigās. Šeit neiekļauj dažādās realizācijas stadijās esošos krājumus (jo īpaši tirgotāju un pārstrādes uzņēmumu glabātās rezerves), kā arī intervences krājumus.

2.073. Produkciju, kas krājumos ir tikai pagaidām un ko vēlāk patērē pašā ražošanas nozarē (piemēram, barībai paredzētā labība, sēklas un stādāmais materiāls u. c.) arī jāreģistrē šajā pozīcijā, jo brīdī, kad produkciju novieto krājumā, tās galīgais izmantojums nav zināms.

l) kopējais izlietojums

Kopējais izlietojums: (12q) (atskaitot vienības iekšējo patēriņu) = (7q) + (8q) + (9q) + (10q) + (11q) = ražotāju veiktā pārstrāde plus pašu galapatēriņš, plus pārdošana, plus uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces, plus galīgie krājumi.

2.074. Šo ierakstu veido 7q līdz 11q slejā minēto vērtību summa.

m) krājumu izmaiņas

Krājumu izmaiņas: (12q) = (11q) mīnus (4q) = krājumu papildinājumi (P) mīnus krājumu samazinājumi (S).

2.075. Ražošanas nozares krājumu (izņemot dažādās realizācijas stadijās esošus krājumus) izmaiņas apsekojuma gadā mēra, aprēķinot krājumu papildinājuma un samazinājuma apjoma starpību vai galīgo un sākotnējo krājumu apjoma starpību. Otrajā gadījumā, veicot vērtību aprēķinu, jāatskaita pārējās krājumu apjoma izmaiņas un saimniecības guvumi (atskaitot zudumus) (sk. 2.179. un turpmāko punktu).

n) lauksaimniecisko darbību izlaide

Lauksaimniecisko darbību izlaide = (6q, lopbarība) + (7q) + (8q) + (9q) + (10q) + (12q)

▼B

2.076. Saskaņā ar izlaides jēdzienu un reģistrēšanas noteikumiem attiecībā uz vienības iekšējo patēriņu (sk. 2.049. un turpmāko punktu), lauksaimnieciskās produkcijas pārstrādi (sk. 2.059. un 2.060. punktu) un pašu galapatēriņu (sk. 2.061., 2.062. un 2.063. punktu) lauksaimniecisko darbību izlaidi var attēlot šādi.

Resursi	Izlietojumi	Lauksaimniecības nozares lauksaimnieciskā izlaide
Bruto izlaide	Pārdošana (kopapjoms, atskaitot dzīvnieku tirdzniecību lauku saimniecību starpā)	X
	Krājumu izmaiņas (pie ražotājiem)	X
– zudumi	Uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces (stādījumi, kas ražo atkārtoti, produktīvie dzīvnieki)	X
	Pašu galapatēriņš (lauksaimniecības produkti)	X
= izmantojamā izlaide	Ražotāju veiktā pārstrāde (lauksaimniecības produktu pārstrāde, nodalāmas darbības)	X
	Vienības iekšējais patēriņš: — attiecībā uz to pašu darbību: sēklas, lopbarības piens, vīna vīnogas, olīveļļas olīvas, perējamās olas	
	— attiecībā uz citu darbību: dzīvnieku barībā izmantoti augkopības produkti (realizējama vai nerealizējama labība, eļļas augu sēklas, rupjās lopbarības kultūras u. c.)	X
	augkopībā izmantoti dzīvnieku izcelsmes blakusprodukti (pusšķidrie mēsli, kūtsmēsli)	

2.077. Salīdzinājumā ar iepriekšējo "galīgās izlaides" jēdzienu, kas reiz bija EPL pamatā, jaunais lauksaimnieciskās darbības izlaides mērīšanas jēdziens ietver lauksaimniecības preču un pakalpojumu tirdzniecību lauksaimniecības vienību starpā, kā arī vienības iekšējo patēriņu attiecībā uz (realizējamiem vai nerealizējamiem) lopbarības produktiem.

3. **Nenodalāmu nelauksaimniecisku sekundāro darbību izlaide**

2.078. Izšķir divu veidu "nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības" (sk. 1.29. punktu):

— "lauksaimnieciskas produkcijas pārstrāde": šī grupa attiecas uz darbībām, kuras ir lauksaimnieciskas darbības turpinājums un kurās izmanto lauksaimniecisku produkciju. Šai pirmajai grupai tipiska darbība ir lauksaimnieciskas produkcijas pārstrāde,

— "citas nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības": šī grupa attiecas uz darbībām, kurās izmanto lauku saimniecību un tai piederīgos lauksaimnieciskās ražošanas līdzekļus. Šī nav tik viendabīga kā pirmā grupa.

2.079. Minētās darbības kopumā aptver dažāda veida produkciju (preces un pakalpojumi), kuras daudzumus var summēt.

2.080. Šajās darbībās saražotā produkcija ir vai nu paredzēta pārdošanai, maiņas līgumam, samaksai natūrā, pašu galapatēriņam (sk. 2.062. punktu), vai arī to glabā krājumos.

▼B

4. **Lauksaimniecības nozares izlaide**

2.081. Atbilstīgi lauksaimniecības nozares izlaides definīcijai (sk. 1.16. punktu) lauksaimniecības nozares izlaidi veido lauksaimnieciskās produkcijas (sk. 2.076. līdz 2.077. punktu) un nenodalāmās nelauksaimnieciskās sekundārās darbībās saražoto preču un pakalpojumu (sk. 2.078. līdz 2.080. punktu) izlaides summa.

5. **Izlaides novērtējums**

2.082. Izlaide jāvērtē pēc bāzes cenas. Bāzes cena ir cena, ko ražotāji saņem no pircēja par saražotās izlaides preces vai pakalpojuma vienību un no kā atskaita nodokļus, kuri jāmaksā par šādas vienības saražošanu vai pārdošanu (t. i., nodokļi par produkciju), un kam pieskaita subsīdijas, kuras saņem par minētās vienības saražošanu vai pārdošanu (t. i., subsīdijas par produkciju). Bāzes cenā nav iekļautas transporta izmaksas, par kurām ražotājs izraksta atsevišķu rēķinu. Tomēr transporta peļņas norma, ko ražotājs iekļauj tajā pašā rēķinā, bāzes cenā ietilpst pat tad, ja rēķinā šī peļņas norma ir iekļauta kā atsevišķs postenis (sk. EKS 1995 3.48. punktu).

2.083. Izlaides sastāvdaļas, piemēram, pārdošanas apjoms, samaksa natūrā, krājumu papildinājumi un vienības iekšējā patēriņa produkcija, jāvērtē pēc bāzes cenas. Līdzīgā veidā izlaide pašu galapatēriņam (t. i., uz pašu rēķina saražotās pamatkapitāla preces un pašu galapatēriņš) jāvērtē pēc bāzes cenas, kāda ir līdzīgai tirgū esošai produkcijai. Nepabeigto produkciju un tās papildinājumus vērtē proporcionāli bāzes cenai, kādā tobrīd ir gatavā produkcija. Ja pēdējā ir jānovērtē iepriekš, tad aprēķinā izmanto faktiskās izmaksas, kam pieskaita paredzamajam darbības rezultātam vai jauktajam ienākumam atbilstīgo daudzumu.

2.084. Sastādot EPL "neto" reģistrēšanas sistēmā (sk. 3.033. un 3.035. līdz 3.043. punktu), PVN, ko ražotājs iekļāvis rēķinā, bāzes cenas noteikšanā neņem vērā.

2.085. Ražotāja iegūtā cena atbilst NKS 1993 noteiktajai ražotāja cenai (bez rēķinā iekļautā PVN). Bāzes cenu var noteikt pēc ražotāja cenas, pieskaitot tai subsīdijas par produkciju un atņemot nodokļus (kas nav PVN) par produkciju. Ja konkrētai produkcijai piemērojamo produkcijas nodokļu vai subsīdiju noteikšanas grūtību dēļ rodas problēmas bāzes cenas aprēķināšanā, tad var veikt tiešu izlaides aprēķinu pēc bāzes cenas. Šajā gadījumā to iegūst tieši no ražotāja cenas (bez rēķinā iekļautā PVN), no kuras atņem nodokļus par produkciju (kas nav PVN) un pieskaita subsīdijas par produkciju.

2.086. Izlaides vērtēšana pēc bāzes cenas rada vajadzību nošķirt nodokļus (kas nav PVN) par produkciju un subsīdijas par produkciju (sk. 3.027. un 3.053. punktu), no vienas puses, un citus ražošanas nodokļus un citas ražošanas subsīdijas (sk. 3.044. un 3.058. punktu), no otras puses. Produkcijai piemērojamos nodokļus un subsīdijas nereģistrē ražošanas nozares ienākuma veidošanas kontā (šajā kontā iekļauj tikai citus ražošanas nodokļus un citas ražošanas subsīdijas; sk. 3.055. punktu).

2.087. Konkrētas, ražotāja saņemtas vienības cena ne vienmēr ir vienāda; tā var mainīties, *inter alia*, atkarībā no piegādes veida. Piemēram, to preču kvalitatīvā struktūra, kuras šo preču ražotājs eksportējis tieši, var atšķirties no to pārdoto apjomu struktūras, kas paredzēti patēriņam pašu valstī vai ko pārdod citām lauksaimniecības vienībām. Šīm precēm attiecīgi ir cita cena. Jāatzīmē, ka tad, ja ražošanas vienība izlaidi eksportē tieši, EPL sastādīšanā ir jāņem vērā par eksportētajiem daudzumiem saņemtā vai izmaksātā valūtas kursu starpības kompensācija.

2.088. Attiecībā uz dažiem produkcijas veidiem, piemēram, sezonas produktiem un vīnu, šos vispārējos vērtēšanas principus piemēro specifiskos veidos. Tie ir izskaidroti iedaļā par krājumu izmaiņu novērtējumu (sk. 2.185. līdz 2.200. punktu).

C. STARPPATĒRIŅŠ

(sk. EKS 1995 3.69. līdz 3.73. punktu)

1. **Definīcija**

2.089. Starppatēriņā ietilpst visu to preču un pakalpojumu vērtība, ko ražošanas procesā izmanto kā izejvielas, izņemot pamatlīdzekļus, kuru patēriņu reģistrē kā pamatkapitāla patēriņu. Attiecīgās preces un pakal-

▼B

pojumus ražošanas procesā vai nu pārveido, vai izlieto (sk. EKS 1995 3.69. punktu). Sīkāk klasificējot pēc dažādu kategoriju posteņiem, starppatēriņā atklājas izejvielu radītā saikne starp lauksaimniecību un pārējām tautsaimniecības nozarēm. Starppatēriņu izmanto arī kā ievades datus faktoru intensitātes aprēķinā (t. i., divu ražošanas faktoru, piemēram, starppatēriņa un darbaspēka ieguldījuma, attiecības aprēķināšanā).

2.090. No starppatēriņa izslēdz jaunus vai esošus iepirktos pamatlīdzekļus, kas saražoti pašu valstī vai importēti: tos reģistrē kā bruto ieguldījumus pamatkapitālā (sk. 2.109. c) līdz f) punktu). Tas attiecas uz posteņiem, kuros ietverti nelauksaimnieciski pamatlīdzekļi (piemēram, ēkas vai citas struktūras, iekārtas un aprīkojums, kā arī lauksaimnieciskie pamatlīdzekļi, piemēram, stādījumi un produktīvie dzīvnieki). Neražotu aktīvu (piemēram, zemes) iegāde arī ir jāizslēdz no starppatēriņa. Darbarīkus un citas ilglietojuma preces (zāģi, āmuri, skrūvgrieži u. c.) reģistrē kā starppatēriņu, ja to pirkuma vērtība nepārsniedz EUR 500 (1995. gada cenās) par vienu vienību (vai par pirkumu kopumā, ja pērk vairumā). Pārsniedzot šo slieksni, minēto ilglietojuma ražošanas līdzekļu iepirkumu reģistrē kā bruto ieguldījumu pamatkapitālā (sk. EKS 1995 3.70. punktu).

2.091. Starppatēriņā iekļauj preces un pakalpojumus, ko izmanto saistītajās darbībās (piemēram, iepirkuma un pārdošanas vadība, tirgdarbība, grāmatvedība, transports, uzglabāšana, apkope u.c.). Šo preču un pakalpojumu patēriņu nenodala no tā preču un pakalpojumu patēriņa, kas notiek vietējās DVV veiktas galvenās (vai sekundārās) darbības gaitā.

2.092. Starppatēriņā ietver arī visus tos izdevumus par precēm un pakalpojumiem, kuri, lai arī dod labumu darbiniekiem, tomēr ir paredzēti galvenokārt darba devēja ieguvumam ([1]) (piemēram, atmaksājumi darbiniekiem par ceļošanu, atšķirtību no ģimenes, pārvākšanos un reprezentācijas izmaksām saistībā ar darba pienākumiem; izdevumi sakarā ar darba vietu labiekārtošanu).

2.093. Ņemot vērā ražošanas nozares jēdziena pieņemšanu un vietējās DVV izmantošanu par EPL pamata vienību, preces un pakalpojumus, ko viena vietējā DVV sniedz otrai vietējai DVV (ražošanas vajadzībām), nozares starppatēriņā iekļauj pat tad, ja šīs vienības ietilpst vienā institucionālajā vienībā.

2.094. Lauksaimniecības vienību starpā notiekošu tirdzniecību ar lauksaimniecības dzīvniekiem, kas ir pielīdzināmi nepabeigtas produkcijas krājumiem (piemēram, sivēni un perējamās olas, sk. 1.77. punktu), un lauksaimniecības dzīvnieku importu nereģistrē kā starppatēriņu (nedz arī kā jebkāda veida izlaidi) (sk. 2.066. līdz 2.070. punktu).

2.095. Preces un pakalpojumus, ko ražo un patērē vienā un tajā pašā lauksaimniecības vienībā (t. i., ko ražo un tajā pašā pārskata periodā patērē lauksaimnieciskās ražošanas vajadzībām) nereģistrē kā starppatēriņu, ja vien tie neparādās arī ražošanas nozares izlaidē (t. i., augkopības produkti, ko izmanto dzīvnieku barībā; sk. 2.049. līdz 2.057. un 2.060. punktu).

▼M2

_____

▼B

2. **Starppatēriņa elementi**

a) sēklas un stādāmais materiāls

2.097. Šī pozīcija attiecas uz iepirkto sēklu un stādāmā materiāla – gan pašmāju, gan importētā – kopējo patēriņu kārtējai ražošanai un krājumu uzturēšanai vīna dārzos, augļu dārzos un Ziemassvētku eglīšu stādījumos. Konkrēti tajā ietilpst tiešais sēklu un stādāmā materiāla iepirkums no citiem lauksaimniekiem. Tomēr šajā pozīcijā nereģistrē sēklas, kas saražotas un tajā pašā pārskata periodā patērētas tajā pašā vienībā (sk. 2.052. punktu).

2.098. Jāatzīmē, ka laukaugu un dārzeņu sēklu starppatēriņš galvenokārt atbilst: i) pirmās paaudzes sēklām, ko ražotāji iepērk pavairošanai; ii) sertificētām sēklām, ko lauksaimnieki pērk augkopības vajadzībām.

([1]) Tas pats attiecas uz citiem lauksaimniecības produktiem, kam piemīt krājumu īpašības.

▼B

b) enerģija, eļļošanas līdzekļi

2.099. Šī pozīcija ietver elektrību, gāzi un visus pārējos cietos un šķidros kurināmos un degvielu. Jāatzīmē, ka jānorāda tikai enerģijas patēriņš lauku saimniecībā, nevis lauksaimnieka saimes patērētā enerģija.

c) mēslojums un augsnes ielabotāji

2.100. Augsnes ielabotāji ir, piemēram, kaļķis, kūdra, dūņas, smiltis un sintētiskās putas.

d) augu aizsardzības līdzekļi un pesticīdi

2.101. Tie ietver herbicīdus, fungicīdus, pesticīdus un citas tamlīdzīgas neorganiskas un organiskas vielas (piemēram, saindētu ēsmu).

e) veterinārie izdevumi

2.102. Šeit jāreģistrē zāles, par kurām rēķins izrakstīts papildus rēķinam par veterinārārsta honorāru (zāles, ko dzīvniekam iedevis pats veterinārārsts, iekļauj viņa honorārā), un veterinārās izmaksas.

f) dzīvnieku barība

2.103. Šī pozīcija aptver visu iepirkto – pašmāju un importētu, pārstrādātu vai nepārstrādātu – dzīvnieku barību, tostarp dzīvnieku barību, kas iegūta tieši no citiem lauksaimniekiem. Reģistrē arī dzīvnieku barībā izmantotus augkopības produktus, kas saražoti un tajā pašā pārskata periodā izlietoti tajā pašā lauku saimniecībā, un tos iekļauj pozīcijas "Dzīvnieku barība" apakšpozīcijā kā vienības iekšējo patēriņu (sk. 2.057. punktu). Tos reģistrē arī kā izlaidi.

2.104. Dzīvnieku barības sagatavošanā un uzglabāšanā radušos izdevumus (piemēram, enerģijas izmaksas un ķīmisko konservantu izmaksas u. c.) jāsadala pēc šo izmaksu veida, un tās neiekļauj kopā ar dzīvnieku barību.

g) materiāltehniskais nodrošinājums

2.105. Šajā pozīcijā ietilpst:

— preču un pakalpojumu iepirkums uzturēšanas vajadzībām (t. i., atsevišķu bojātu vai salūzušu daļu regulārai nomaiņai) un remontdarbiem, kas vajadzīgi, lai ražošanas līdzekļus saglabātu darba kārtībā (sk. 2.127. līdz 2.129. punktu);

— augu aizsardzības piederumu iepirkums (izņemot augu aizsardzības un kaitēkļu apkarošanas preparātus; sk. 2.101. punktu); tie ir detonatori, piederumi aizsardzībai pret krusu, dūmu ierīces aizsardzībai pret salu u. c.

h) ēku uzturēšana

2.106. Šī pozīcija attiecas uz materiālu (cements, ķieģeļi u. c.) iepirkumu, darbaspēka izmaksām vai kopējām izmaksām, kas lauksaimniekiem radušās lauksaimniecības ēku vai citu struktūru (izņemot dzīvojamās) uzturēšanā (sk. 2.27. līdz 2.129. punktu).

i) lauksaimnieciskie pakalpojumi

2.107. Šie lauksaimnieciskie pakalpojumi (t. i., iekārtu un piederumu noma kopā ar attiecīgo darbaspēku) ir neatņemama lauksaimniecības sastāvdaļa (sk. 1.82. līdz 1.91. punktu), un tos reģistrē kā starppatēriņu un norāda arī pie "Izlaides".

▼M2

j) Netieši mērāmie finanšu starpniecības pakalpojumi (*FISIM*).

2.107.1. Saskaņā ar EKS 95 konvenciju lauksaimniecības nozares izmantotā netieši mērāmo finanšu starpniecības pakalpojumu (*FISIM*) vērtība jāreģistrē kā lauksaimniecības nozares starppatēriņš (skatīt EKS 95 I pielikumu).

k) Citas preces un pakalpojumi

▼B

2.108. Šajās citās precēs un pakalpojumos ietilpst:

a) tieši vai atbilstīgi īres līgumam samaksāta nomas maksa par nedzīvojamo ēku un citu (materiālu vai nemateriālu) pamatlīdzekļu

▼B

izmantošanu; tas attiecas, piemēram, uz iekārtu un piederumu nomu bez apkalpojošā personāla (sk. 1.23. punktu) vai uz datoru programmatūru. Tomēr, ja nedzīvojamo ēku nomu, ko veic vietēja lauksaimnieciska DVV, nav iespējams nošķirt no zemes nomas, tad visu posteni reģistrē uzņēmuma ienākuma kontā kā zemes nomu (sk. 3.082. punktu);

b) maksa par darbinieku medicīniskajām apskatēm;

c) lauksaimniecības konsultantu, mērnieku, grāmatvežu, nodokļu konsultantu, juristu u.c. darba apmaksa;

d) zinātniskās pētniecības, tirgus izpētes un reklāmas pakalpojumu pirkumi, personāla apmācības un tamlīdzīgu pakalpojumu izmaksas;

e) transporta pakalpojumu izmaksas: tās ietver tādus atmaksājumus darbiniekiem, kas attiecas uz ceļošanu, atšķirtību no ģimenes vai pārvākšanos, kura bijusi vajadzīga darba pienākumu dēļ un nes labumu galvenokārt darba devējam, un summas, ko darba devējs samaksājis patstāvīgiem uzņēmumiem, kuri nodrošina darbinieku transportēšanu (izņemot transportēšanu no mājām uz darbu un atpakaļ; sk. 2.092., 2.109. b) un 3.016. punktu), kā arī gadatirgos un izstādēs izstādāmo preču pārvadāšanu. No otras puses, ja transportēšanu nodrošina personāls ar darba devēja īpašumā esošu autotransportu, tad izmaksas jāreģistrē atbilstīgajās pozīcijās.

Tā kā preču iepirkums jāvērtē pēc pircēja cenas, bet pārdotais apjoms – pēc bāzes cenas (sk. 2.110. un 2.111., 2.082. punktu), tad parasti preču pārvadāšanas izmaksas atsevišķi neiekļauj. Ar pārdošanu saistītās transporta izmaksas uzskata par iekļaujamām atsevišķā rēķinā. Ja preču nogādei pie pircēja ražotājs nolīgst trešu personu, tad transporta izmaksas EPL neparādās nedz kā starppatēriņš, nedz kā izlaide. Ja ražotājs preces pārvadā pats, tad to uzskata par nelauksaimniecisku darbību, ar kuru saistītās izmaksas atbilstīgi jāreģistrē tad, ja šī darbība ir nenodalāma. Visbeidzot, šajā pozīcijā ietilpst izdevumi, kas radušies nelauksaimnieciskās sekundārās darbībās attiecībā uz transportu, tirdzniecību un uzglabāšanu par labu trešajām personām;

f) pasta un telekomunikāciju izdevumi;

g) atlīdzība par pakalpojumiem, kas ietilpst bruto apdrošināšanas prēmijās, kuras izmaksātas, lai uzņēmumam nodrošinātu tādu risku segumu kā lauksaimniecības dzīvnieku zudums, krusas, sala, uguns un vētru u.c. nodarītie bojājumi. Atlikums, t. i., neto prēmija, ir izmaksātās bruto prēmijas daļa, kas apdrošināšanas sabiedrībām ir pieejama atlīdzības pieprasījumu apmierināšanai.

Precīzu bruto prēmiju sadalījumu divās minētajās daļās var veikt tikai tautsaimniecībai kopumā, kā to dara nacionālajos kontos. Pakalpojumu daļas sadalīšanu pa ražošanas nozarēm, izmantojot atbilstīgus sadalījuma kodus, parasti veic saistībā ar ielaides/-izlaides tabulu veidošanu. Tādēļ, aizpildot šo posteni EPL, jāizdara atsauce uz nacionālajiem kontiem (ar apdrošināšanas pakalpojumiem saistītu subsīdiju reģistrēšana apskatīta 3.063. punktā un 48. zemsvītras piezīmē);

h) samaksa par zirgu pārošanu;

▼M2

i) Rēķinā norādītas bankas pakalpojumu izmaksas (taču ne banku aizdevumu procenti);

▼B

j) dalības maksas, biedra naudas profesionālās apvienībās, piemēram, lauksaimniecības kamerās, tirdzniecības kamerās un lauksaimniecības arodbiedrībās;

k) maksa par dalību lauksaimniecības kooperatīvā;

l) izmaksas saistībā ar piena testiem, skatēm un ciltsgrāmatām;

m) mākslīgās apsēklošanas un kastrācijas izmaksas;

n) maksājumi par neražotu nemateriālo aktīvu izmantošanu; tas attiecas uz patentētiem aktīviem, tirdzniecības markām, autortie-

▼B

sībām, piena kvotām vai citām ražošanas tiesībām u. c. Turpretim šo neražoto nemateriālo aktīvu pirkšanu reģistrē kapitāla kontā;

o) maksājumi valsts iestādēm, kas vajadzīgi, lai iegūtu licences vai atļaujas komerciālas vai profesionālas darbības veikšanai, ja regulatīvā nolūkā šīs atļaujas rūpīgi pārbauda (ja vien maksa nav neproporcionāla salīdzinājumā ar ieguvumu no attiecīgā pakalpojuma; sk. 3.048. e) punktu un EKS 1995 4.80. d) punktu);

p) tādu nelielu darbarīku, darba apģērba, rezerves daļu un pastāvīgi izmantojamu iekārtu iegāde, kuru vērtība ir maza (mazāka nekā EUR 500 pēc 1995. gada cenām) vai kuru parastais ekspluatācijas ilgums ir mazāks par vienu gadu (sk. 2.125. punktu);

q) darbarīku, piederumu un darba apģērba iegāde, ko veic darbinieki par īpašiem līdzekļiem, kuri viņiem piešķirti šādā nolūkā vai kurus saskaņā ar līgumu ietur no darbinieku algas.

k) starppatēriņā neiekļauti posteņi

2.109. Starppatēriņā neietilpst:

a) preces un tirgus pakalpojumi, ko ražošanas vienības saviem darbiniekiem sniedz par brīvu vai par samazinātu cenu, ja šie izdevumi nepārprotami un galvenokārt nāk par labu darbiniekiem. Šo preču un pakalpojumu vērtība ir daļa no darbinieku atalgojuma (sk. 3.018. punktu);

b) braukšanas nauda, ko darba devējs izmaksā darbiniekiem skaidrā naudā; to uzskata par darbinieku atalgojuma sastāvdaļu (jo darbinieks šo naudu izmanto, lai samaksātu par transportu no mājām uz darbu un atpakaļ) (sk. 3.018. c) punktu). Tāpat arī maksājumus, ko darba devējs iemaksā tieši transporta uzņēmumam par darbinieku kolektīvu transportu (braukšanai no mājām uz darbu un atpakaļ), uzskata par darbinieku atalgojumu. Šiem pakalpojumiem, piemēram, transportēšanai no mājām uz darbu un atpakaļ vai autotransporta novietošanas iespējai, ir dažas starppatēriņa iezīmes. Tomēr uzskata, ka darba devējam šā veida pakalpojumi ir vajadzīgi, lai piesaistītu un motivētu darbiniekus (kuriem šie izdevumi parasti būtu jāsedz pašiem), un nevis ražošanas procesa dēļ (sk. NKS 1993 7.41. punktu);

c) lauku saimniecības ēku un kustamā īpašuma (t. i., ražošanas līdzekļu, kuru parastais ekspluatācijas ilgums ir vairāk nekā gads) iegāde; šīs iegādes uzskata par bruto ieguldījumiem pamatkapitālā (sk. 2.162. punktu);

d) finanšu līzinga maksājumi, ko veic, lai varētu izmantot lauksaimniecības pamatlīdzekļus, nav pakalpojumu pirkšana, bet gan darījumi, kuri jāreģistrē daļēji kā procenti (uzņēmējdarbības ienākuma kontā) un daļēji kā kapitāla atlīdzinājums (finanšu kontā) (sk. 2.122. punktu);

e) ražošanas pamatlīdzekļu atjaunošanas (par uzturēšanu sk. 2.105. un 2.106. punktu) izdevumi (jumtu, notekcauruļu, elektroiekārtu un apkures iekārtu atjaunošana lauku saimniecības ēkās) un izdevumi sakarā ar ražošanas līdzekļu pilnveidošanu un remontu, kam jāpagarina to parastais ekspluatācijas ilgums vai jāpalielina ražīgums; šos izdevumus uzskata par bruto ieguldījumiem pamatkapitālā, jo tie daudzkārt pārsniedz pasākumus, kas vajadzīgi, lai pamatlīdzekļus uzturētu darba kārtībā (sk. 2.127. līdz 2.129. punktu);

f) tādu pakalpojumu pirkšana, kas ir saistīti ar zemes, ēku un citu esošu ražošanas pamatlīdzekļu īpašumtiesību iegādi, piemēram, samaksa mākleriem, notāriem, mērniekiem, inženieriem u. c., kā arī maksa par ierakstiem zemesgrāmatā (sk. EKS 1995 3.111. punktu). To uzskata par daļu no bruto ieguldījumiem pamatkapitālā (sk. 2.132. un 2.133. punktu);

g) preces un pakalpojumi, kas saražoti un tajā pašā pārskata periodā patērēti tajā pašā vienībā (izņemot konkrētu veidu produkciju; sk. 2.056., 2.103., 2.107. punktu). Šīs preces un pakalpojumus nereģistrē arī kā izlaidi;

h) nomas maksa par tās zemes izmantošanu, kas minēta pie "Nomas maksas" (sk. 3.080. punktu);

▼B

i) mājokļa lietošanas izdevumi; tas ir galapatēriņš (saimes konts) un netiek iekļauts EPL;

j) ražošanas līdzekļu nolietojums, kas atbilst pamatkapitāla patēriņam (sk. 3.099. punktu);

k) neto apdrošināšanas prēmijas (sk. 2.108. g) punktu);

l) apdrošināšanas prēmijas, kas izmaksātas par miesas bojājumiem, un iemaksas slimības un darbā notikušu nelaimes gadījumu apdrošināšanas fondos; šos izdevumus sadala starp izplatīšanas darījumiem un galapatēriņu (saimes konts);

m) maksa par ūdeni, kas ir tikai nodoklis un nav saistīta ar patērēto ūdens daudzumu;

n) pakalpojumu pirkšana no valsts iestādēm – noteiktos apstākļos (sk. 3.048. e) punktu).

3. **Starppatēriņa novērtējums**

2.110. Starppatēriņa produkcija jāvērtē pēc pircēja cenām, ko brīdī, kad minēto produkciju iesaista ražošanas procesā, prasa par līdzīgām precēm un pakalpojumiem.

2.111. Pircēja cena ir cena, ko pirkšanas laikā pircējs faktiski samaksā par attiecīgo produkciju. Tajā ietilpst nodokļi, no kuriem atskaitītas subsīdijas par produkciju (bet nav iekļauti atskaitāmie nodokļi, tādi kā PVN par produkciju). Pircēja cenā ietilpst arī visas transporta izmaksas, ko pircējs maksā atsevišķi, lai produkciju piegādātu prasītajā laikā un vietā; neietilpst nekādas atlaides no standarta cenām vai maksām par liela apjoma pirkumiem vai par pirkumiem klusajā sezonā; neietilpst procentu vai pakalpojumu izmaksas, kas pieskaitītas saskaņā ar kredītnoteikumiem; neietilpst nekādas papildu maksas, kas radušās tādēļ, ka maksājums nav veikts pirkuma izdarīšanas laikā noteiktajā termiņā (sk. EKS 1995 3.06. punktu).

2.112. Atšķirībā no citām tautsaimniecības nozarēm lauksaimniecībā uz starppatēriņu attiecošās subsīdijas ir maznozīmīgas. To mērķis ir samazināt starppatēriņa izmaksas. Ja šīs subsīdijas klasificē kā (nelauksaimnieciskai) produkcijai piemērojamas subsīdijas, tās samazina starppatēriņa vērtību, ko reģistrē pircēja cenā (neatkarīgi no tā, vai tās ir izmaksātas starppatēriņa produkcijas piegādātājiem vai lauksaimniecības produkcijas ražotājiem).

2.113. Ja preces vai pakalpojumus importē tieši no ražošanas vienībām, tad pircēja cenā jāiekļauj visi ievedmuitas nodokļi, neatskaitāmais PVN un (saņemtās vai izmaksātās) valūtas kursu starpības kompensācijas.

2.114. Starppatēriņu vērtē, neņemot vērā atskaitāmo PVN. Atskaitāmo PVN aprēķina visiem lauksaimniecības vienību izdarītajiem pirkumiem neatkarīgi no tā, vai uz tām attiecas pēc standarta vai pēc vienotas likmes sistēmas noteiktais PVN. Atšķirība starp atskaitāmo PVN, kuru vienotas likmes sistēmā ietilpstošās lauksaimniecības vienības būtu varējušas atskaitīt, ja uz tām attiektos PVN standarta sistēma, un vienotas likmes kompensāciju atbilst pārmērīgai vai nepietiekamai PVN kompensācijai. To reģistrē attiecīgi pie citām ražošanas subsīdijām vai pie citiem ražošanas nodokļiem (sk. 3.041. un 3.042. punktu).

D. BRUTO KAPITĀLIEGULDĪJUMI

(sk. EKS 1995 3.100. līdz 3.116. punktu)

2.115. Bruto kapitālieguldījumos ietilpst:

— bruto ieguldījumi pamatkapitālā,

— krājumu izmaiņas,

— vērtslietu ieguve, mīnus realizācija.

2.116. Tā kā EPL ir konti, kas sastādīti, lai atspoguļotu plūsmas, kuras vienības radījušas ražošanas gaitā, tad turpmāk apskatīti tikai bruto ieguldījumi pamatkapitālā un krājumu izmaiņas.

2.117. Bruto kapitālieguldījumi ir pamatkapitāla bruto patēriņš. Neto kapitālieguldījumus iegūst, atskaitot pamatkapitāla patēriņu no bruto kapitālieguldījumiem. Pamatkapitāla patēriņš ir ražošanas pamatlīdzekļu

▼B

vērtības samazināšanās, kas ražošanas procesā rodas parastā nolietojuma dēļ (sk. 3.099. punktu).

1. **Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (*GFCF*)**

a) definīcija

2.118. Bruto ieguldījumi pamatkapitālā sastāv no rezidentu ražotāju veiktām pamatlīdzekļu iegādēm kādā konkrētā periodā, no kurām atskaitītas realizācijas un pieskaitīta neražoto aktīvu vērtība, kas radusies ražotāju vai institucionālo vienību ražošanas darbībā. Pamatlīdzekļi ir materiāli vai nemateriāli aktīvi, kas rodas kā ražošanas procesu izlaide un ko pašus atkārtoti vai nepārtraukti un ilgāk nekā gadu izmanto citos ražošanas procesos (sk. EKS 1995 3.102. punktu).

b) apsvērumi par tautsaimniecību kopumā

2.119. Tautsaimniecībā *GFCF* saprot kā apsekojuma gadā saražoto iekšzemes kopprodukta (IKP) daļu, ko ražošanas procesā paredzēts ilgāk nekā gadu izmantot par ražošanas līdzekļiem (atšķirībā no privātu vai sabiedrisku saimju galapatēriņa, no eksporta vai no krājumu izmaiņām). Attiecīgi preces, kuras, lai arī tās saražotas kaut kad iepriekš un tādēļ pieskaitītas iekšzemes produktam, pārskata periodā izmanto citā veidā, tautsaimniecību raksturojošajā *GFCF* neiekļauj. Lietojuma vai īpašumtiesību maiņa nenozīmē, kā šādas preces otrreiz kļūst par vietējām precēm, un tā nekādi neietekmē tautsaimniecības pamatkapitāla kopapjomu. Tomēr dažādu veidu homogēno nozaru analīzē ir svarīgi ņemt vērā šādus darījumus.

2.120. Ja īpašumtiesību maiņas rezultātā mainās lietojuma veids (t. i., preces vairs neizmanto kā pamatlīdzekļus), tad tautsaimniecības pamatlīdzekļu apjoms samazinās. Parastākie šāda veida gadījumi attiecas uz lietotiem mehāniskiem transportlīdzekļiem, ko iegādājas saimes, uz lietotiem kuģiem, ko pārdod citām valstīm, un arī uz ražošanas līdzekļiem, ko sadala un novirza starppatēriņam. Tā kā jaunais lietojums šajos gadījumos ir daļa no iekšzemes produkta (galapatēriņš, eksports vai cits lietojuma veids atkarībā no tā, kāda veida preces saražotas no utilizācijas izejvielām), tad tādēļ jāsamazina *GFCF* apjoms. Šā iemesla dēļ, lai aprēķinātu *GFCF*, EKS 1995 ir izmantots esošo saražoto preču neto iegāžu jēdziens: šāda pozīcija ļauj ņemt vērā kapitāla realizācijas, t. i., pamatkapitāla samazinājumus.

2.121. Esošo preču neto iegādes vērtība var būt pozitīva jeb, citiem vārdiem sakot, tā var atspoguļot pamatlīdzekļu apjoma pieaugumu tautsaimniecībā. Tā var notikt, piemēram, ja lietotus transportlīdzekļus, kas jau ir bijuši iekļauti iekšzemes produktā pie galapatēriņa, nopērk, lai izmantotu kā pamatkapitālu. Tā kā esošo kapitālieguldījumu preču pārdošanas apjomi pārsniedz to pirkšanas apjomus, tad tautsaimniecībā kopumā neto iegādes ir ar negatīvu vērtību. Tomēr, ja *GFCF* sadala pa patērētāju nozarēm, tad dažās no šīm nozarēm neto iegādes var būt ar pozitīvu vērtību.

c) īpašumtiesību pārejas kritērijs

2.122. Tautsaimniecības nozaru *GFCF* noteikšanas pamatā ir īpašumtiesību pārejas kritērijs (iegādes un realizācijas) un nevis preču lietojums. Jāatzīmē, ka finanšu līzingā iegūtos (bet ne vienkārši nomā paņemtos) pamatlīdzekļus uzskata par līzinga ņēmēja (ja tas ir ražotājs) un nevis par līzinga devēja aktīviem, no kuriem pēdējais saglabā pieņēmuma prasībai ekvivalentus finanšu aktīvus (sk. 2.109. d) punktu un EKS 1995 II pielikumu attiecībā uz atšķirību starp dažādajiem ilglietojuma preču izīrēšanas veidiem) ([1]).

2.123. Īpašumtiesību pārejas kritērija piemērošana ir atkarīga no statistikas sistēmas, kas ir *GFCF* aprēķinu pamatā. Ja izmanto pircēju datus, tad teorētiski nav nekādu grūtību (praktiski ir grūtības reģistrēt visus ieguldītājus). Tomēr bieži (un jo sevišķi lauksaimniecībā) aprēķinu pamatā ir ražošanas līdzekļu ražotāju sniegtā informācija par izlaidi vai pārdošanu. Papildus gadījumiem, kad nav skaidrs, vai produkcija ietilpst vai neietilpst ražošanas līdzekļu pozīcijā, ir grūti noteikt faktisko pircēju, jo šo ražošanas līdzekļu specifikas dēļ ir iespējama tikai norāde uz to, kurš ir lietotājs. Tādēļ lauksaimniecībā pastāv risks, ka tiks reģistrēti arī tādi ražošanas līdzekļi, kurus nav iegādājušās

([1]) Parasti tā notiek, ja produkciju reklamē, kas dažos gadījumos bez šādiem darba devēja izdevumiem nav iespējams.

▼B

lauku saimniecības, bet gan komercuzņēmumi ar nolūku šos ražošanas līdzekļus izīrēt bez apkalpojošā personāla.

d) iegādes

2.124. Pamatlīdzekļu iegādes aptver jaunus vai esošus pamatlīdzekļus, kas ir iegādāti (nopirkti, iegūti maiņas darījumos, saņemti kā kapitāla pārvedumi natūrā vai iegūti finanšu nomas veidā); pamatlīdzekļus, kas saražoti un paturēti izmantošanai paša ražotāja vajadzībām; būtiskus pamatlīdzekļu un neražotu materiālo aktīvu uzlabojumus; lauksaimniecības aktīvu (lauksaimniecības dzīvnieki un stādījumi) dabīgo augšanu un izmaksas saistībā ar neražotu aktīvu īpašumtiesību pāreju (sk. EKS 1995 3.103. a) punktu).

2.125. Jāatceras, ka iegūtās ilglietojuma preces var reģistrēt kā *GFCF* tikai tad, ja to vienības vērtība (vai kopējā vērtība, ja šīs preces ir iegūtas vairumā) 1995. gada cenās pārsniedz EUR 500 (sk. 2.090. punktu).

2.126. Tas pats attiecas uz sākotnējai uzstādīšanai vajadzīgu ilglietojuma preču kopuma iepirkšanu vai saražošanu uz pašu rēķina. Piemēram, alus vai vīna ražošanas uzņēmuma pudeļu krājums (tostarp vienreizlietojamās pudeles) ir preču kopums, kas jāreģistrē kā aktīvi, lai arī vienas pudeles vērtība ir neliela. Tas pats attiecas uz restorānu galdiņiem un krēsliem, traukiem un galda piederumiem un uz uzņēmuma darbarīkiem. Šo preču sākotnējā uzstādīšana ir ieguldījumi pamatkapitālā: tomēr šajos gadījumos pamatkapitāla patēriņu neaprēķina, jo pieņem, ka preču vērtība pēc uzstādīšanas paliks nemainīga tādēļ, ka pazaudētos vai par nelietojamiem kļuvušos priekšmetus pastāvīgi aizstās, nopērkot jaunus. Kārtējos aizstāšanas pirkumus reģistrē kā starppatēriņu. Šo teorētiski skaidro noteikumu reizēm ir grūti piemērot praksē, jo statistikas datos par ražošanas vai pārdošanas apjomiem nav skaidri izšķirams tas, vai attiecīgās preces ir nopirktas sākotnējai uzstādīšanai vai esošu priekšmetu aizstāšanai.

2.127. Preces un pakalpojumus, kas esošajās pamatkapitāla precēs iekļauti, lai tās uzlabotu, pārbūvētu vai atjaunotu, pagarinātu šo preču lietderīgās lietošanas laiku vai palielinātu to ražīgumu, reģistrē pie tām pamatkapitāla precēm, kurās tos iekļauj. Šo darbu uzskata par jaunu pamatlīdzekļu iegādi. Principā šajā pozīcijā ietilpst visas pamatkapitāla precēs iekļautās preces un pakalpojumi, kas noteikti attiecas uz ko vairāk nekā kārtējo apkopi un remontu. Par kārtējo apkopi uzskata visus pakalpojumus, kas relatīvi īsā laika posmā, ja salīdzina ar ražošanas līdzekļu parasto kalpošanas laiku, ir atkārtoti jāsniedz, lai uzturētu attiecīgās preces darbspējīgā stāvoklī. Tā attiecas, piemēram, uz ražošanas līdzekļu ātri nodilstošo daļu nomaiņu, uz ārējo un iekšējo krāsojumu u. c.

2.128. Šai apkopei iztērētās summas nekādi nevar būt kritērijs, lai noteiktu to, vai pakalpojums veido aktīvu, vai attiecas uz kārtējo apkopi, jo augstvērtīgu ražošanas līdzekļu gadījumā pat kārtējās apkopes pakalpojumi var būt ļoti dārgi (sk. 2.109. e) punktu). Stingri ņemot, saistībā ar esošām pamatkapitāla precēm veiktu pakalpojumu ierindošana "kārtējās apkopes" vai "*GFCF*" kategorijā būtu jāveic, pamatojoties uz laika posmu, kam jāaizrit, līdz atkal rodas vajadzība pēc attiecīgā pakalpojuma; piemēram, tādu detaļu nomaiņa, kas parasti nolietojas gada laikā (smagkravas automobiļa riepas), ir kārtējā apkope, bet dzinēja nomaiņu uzskata par ieguldījumiem pamatkapitālā, un to dara nevis tādēļ, ka pakalpojuma vērtība ir lielāka, bet gan tādēļ, ka dzinēju parasti maina nevis katru gadu, bet vienreiz vairākos gados. Ja šāda veida pakalpojumu reģistrē pozīcijā pie aktīviem (t. i., uzskatot to par ieguldījumiem pamatkapitālā, nevis par kārtējo apkopi), tad, izsakot šā pakalpojuma vērtību ar pamatkapitāla patēriņu, ir iespējams minēto vērtību vienmērīgi sadalīt visā lietojuma periodā.

2.129. NKS 1993 ir norādīts, ka pamatlīdzekļu uzlabojumi jāvērtē vai nu pēc pakāpes, kādā izmainās pamatlīdzekļu tehniskās īpašības (t. i., pēc būtiskām izmaiņām saistībā ar to izmēru, formu, darbības rezultātiem, jaudu vai sagaidāmo darbmūžu), vai pēc tā, ka uzlabojumiem jābūt vairāk nekā tāda veida izmaiņām, kas ir ierastas citos līdzīga veida pamatlīdzekļos un ietilpst parastajās apkopes un remonta programmās (sk. NKS 1993 10.49. punktu).

e) realizācija

2.130. Pamatlīdzekļu realizācija aptver pārdošanu, nojaukšanu, izsviešanu vai iznīcināšanu, ko veicis to īpašnieks vai persona, kura atsakās no

▼B

maiņas līguma veidā vai ar kapitāla pārvedumu natūrā iegūtiem pamatlīdzekļiem (sk. EKS 1995 3.103. b) un 3.104. punktu). Šīm realizācijām parasti jānoslēdzas ar īpašnieka maiņu un jābūt ar tiešu ekonomisku mērķi (tādēļ tajās nav iekļauti pamatlīdzekļi, kurus īpašnieks nojauc, izsviež vai iznīcina, lai tos ekonomikā turpmāk neizmantotu) (sk. NKS 1993 10.35. un 10.39. punktu). Tomēr dažas realizācijas var noritēt vienas institucionālās vienības ietvaros, kā gadījumā ar dzīvniekiem, kurus lauksaimnieks nokauj paša ģimenes patēriņam.

f) bruto ieguldījumu vērtēšana pamatkapitālā

2.131. *GFCF* vērtē pēc pircēja cenām (ieskaitot īpašumtiesību pārejas izmaksas, uzstādīšanas izmaksas un citus pārskaitāmos maksājumus) vai, ja ražošana noris uz pašu rēķina, pēc pielīdzināmu pamatlīdzekļu bāzes cenām (bāzes cenu var iegūt, summējot radušās izmaksas). Realizācijas jāreģistrē ar realizācijas cenu, kam jāatbilst pircēja cenai, no kuras atskaitītas aktīvu īpašumtiesību pārejas izmaksas, uzstādīšanas izmaksas un pārskaitāmie maksājumi (sk. 2.130. punktu).

g) īpašumtiesību pārejas izmaksas

2.132. Aktīvu īpašumtiesību pārejas izmaksas ir aktīvu ieguvēja *GFCF*, arī tad, ja daļu no šīm izmaksām sedzis pārdevējs. Tajās ietilpst izdevumi, kas radušies, pārņemot attiecīgos aktīvus savā valdījumā (uzstādīšanas un transporta izmaksas u. c.), starpnieku (juriskonsulti, eksperti u. c.) honorāri un komisijas maksas, kā arī nodokļi, kuri jāmaksā par aktīvu īpašumtiesību pārejā izmantotajiem starpniecības pakalpojumiem.

2.133. Aktīvu ieguvēja *GFCF* veido iegūto preču vērtība (atskaitot transferta izmaksas), kam pieskaitītas kopējās ar iegādi saistītās transferta izmaksas. Turpretim pārdevēja *GFCF* ietver tikai pārdoto preču vērtību (atskaitot transferta izmaksas) ([1]). *GFCF* neiekļautu neražotu aktīvu (zeme vai patentēti aktīvi, kā ražošanas tiesības) gadījumā šie izdevumi jānodala no minēto aktīvu iegādes/realizācijas un jāreģistrē citā pozīcijā, nevis pie ieguvēja *GFCF*.

h) *GFCF* un aktīvu vērtības izmaiņas

2.134. Bilance, kurā pa posteņiem norādīta valdījumā esošo aktīvu vērtība un spēkā esošās saistības, sniedz informāciju par dažādajām aktīvu vērtības izmaiņu sastāvdaļām. Kā noteikts bilancēs (sk. EKS 1995 7.08. punktu) aktīvu vērtības maiņu laikā no grāmatvedības pārskata perioda sākuma līdz beigām var aprakstīt šādi:

aktīvu vērtība grāmatvedības pārskata perioda sākumā

– aktivu vertiba gramatvedibas parskata perioda sakuma = GFCF

– pamatkapitāla patēriņš

+ citas apjoma izmaiņas

+ saimniecības nominālais guvums (atskaitot zudumus)

2.135. Saimniecības nominālais guvums (atskaitot zudumus) atbilst saimniecības guvumam (atskaitot zudumus), kas uzkrājies pārskata periodā un ir radies, mainoties attiecīgo aktīvu cenai, kamēr šo aktīvu ekonomiskās un fiziskās (kvantitatīvās un kvalitatīvās) īpašības minētajā periodā ir palikušas nemainīgas. Šīs izmaiņas reģistrē pārvērtēšanas kontā.

2.136. Pārējās aktīvu apjoma izmaiņas ir plūsmas, kas dod iespēju reģistrēt dabīgo aktīvu atklāšanu, nolietošanos vai izsmelšanu, kā arī tādu izņēmuma gadījumu ietekmi, kuri var mainīt no aktīviem gūto peļņu. Attiecībā uz lauksaimniecības nozares aktīviem apjoma izmaiņas var iedalīt trijās galvenajās kategorijās:

— ārkārtas zudumi vai katastrofāli zudumi (zemestrīce, karš, sausums, epidēmijas u. c.),

([1]) Līzings no vienkāršas izīrēšanas atšķiras ar to, ka līzingā īpašumtiesību riskus un priekšrocības līzinga devējs līzinga ņēmējam (aktīvu lietotājam) nodod *de facto*, nevis *de jure*. EKS ekonomikas stāvokli – līzingu – ievēro, savos reģistros pieņemot, ka līzinga devējs kreditē līzinga ņēmēju, un tas pēdējam ļauj iegādāties ilglietojuma preces un kļūt par šo preču īpašnieku *de facto*. Tādējādi līzingu uzskata par vienu no ieguldījumu finansēšanas veidiem.

▼B

— atšķirība starp aktīvu sagaidāmo nolietojumu (ko mēra pēc pamatkapitāla patēriņa) un faktiski konstatēto nolietojumu (ko izraisījusi neparedzēta novecošanās, bojājumi, nodilums un nejauši gadījumi, kuru rezultātā radies nolietojums pārsniedz sagaidāmo),

— izmaiņas pamatlīdzekļu klasifikācijā vai struktūrā, piemēram, ekonomiskā lietojuma izmaiņas attiecībā uz lauksaimniecības zemi, piena lopiem, kas paredzēti gaļas ražošanai (sk. 2.149. punktu, 1. zemsvītras piezīmi), vai attiecībā uz lauku saimniecības ēkām, kuras pielāgotas izmantošanai privātām vai citām ekonomiskām vajadzībām.

2.137. Tādēļ *GFCF* un pamatkapitāla patēriņš (sk. 3.098. līdz 3.106. punktu) nav vienīgie faktori, kas jāņem vērā, analizējot aktīvu vērtības izmaiņas.

i) *GFCF* sastāvdaļas

2.138. EKS 1995 izšķir četru veidu sastāvdaļas, kas jāreģistrē kā *GFCF* (sk. EKS 1995 3.105. punktu):

— jaunu vai esošu materiālu pamatlīdzekļu (mājokļi, citas ēkas un struktūras, iekārtas un piederumi, kultivēti aktīvi) iegādes mīnus realizācijas,

— jaunu vai esošu nemateriālu pamatlīdzekļu (derīgo izrakteņu ieguves iespēju pētījumi, datoru programmatūra, mākslas darbi un citi darbi) iegādes, mīnus realizācijas,

— materiālu neražotu aktīvu, tostarp zemes, būtiski uzlabojumi,

— izmaksas saistībā ar neražotu aktīvu, piemēram, zemes un patentētu aktīvu, īpašumtiesību pāreju.

2.139. EPL vajadzībām izšķir piecu veidu *GFCF* sastāvdaļas:

— stādījumi, kas ražo atkārtoti,

— lauksaimniecības dzīvnieki,

— materiāli un nemateriāli pamatlīdzekļi:

  — iekārtas un citi ražošanas līdzekļi,

  — transportlīdzekļi,

  — lauku saimniecības ēkas (nedzīvojamās),

  — citas būves, izņemot zemes uzlabošanai paredzētās (citas ēkas un būves u. c.),

  — citi (datoru programmatūra u. c.),

— zemes uzlabošana,

— izmaksas saistībā ar neražotu aktīvu, piemēram, zemes un ražošanas tiesību, īpašumtiesību pāreju.

2.140. Lauksaimniecības aktīvos *GFCF* attiecas uz divu veidu aktīviem (stādījumi un dzīvnieki), kurus atkārtoti un ilgstoši izmanto, lai ražotu tādus produktus kā augļi, kaučuks, piens u. c.: augļu koki, vīnogulāji, apiņu lauki, ogulāji un sparģeļu dobes. Ziemassvētku eglīšu stādījumi (no kuriem galaproduktu iegūst tikai vienreiz) nav pamatlīdzekļi, tāpat kā tāda nav labība un dārzeņi. Par pamatlīdzekļiem izmanto tādus dzīvniekus kā, piemēram, vaislas dzīvnieki, piena lopi, vilnas ieguvei audzētas aitas, vilcējdzīvnieki (kaujamie dzīvnieki, tostarp mājputni, nav pamatlīdzekļi).

j) stādījumi

2.141. Saskaņā ar EKS 1995 (3.103. punkts) *GFCF* vērtība stādījumos atbilst atkārtoti ražojošu un pilnbriedu sasniegušu dabīgo aktīvu (piemēram, augļu koku) iegāžu un realizāciju starpībai, kam pieskaitīta šādu dabīgo aktīvu dabīgā augšana laikā līdz pilnbrieda sasniegšanai (t. i., līdz produkta radīšanai) attiecīgajā grāmatvedības pārskata periodā.

2.142. Šī *GFCF* definīcija atbilst:

— izdevumiem par jauniem (jauniem vai atjaunotiem) stādījumiem grāmatvedības pārskata periodā, ieskaitot summas, kas grāmatve-

▼B

dības pārskata periodā iztērētas jaunu stādījumu uzturēšanai (pirmos trīs gadus),

— stādījumu patiesās vērtības pieaugumam laikā līdz pilnbrieda sasniegšanai,

— izdevumiem, kas saistīti ar īpašumtiesību pāreju, ja lauksaimniecības vienības apmainās ar pilnbriedu sasniegušiem stādījumiem.

2.143. Pirmie divi uz stādījumiem attiecošos *GFCF* elementi atspoguļo *GFCF* lauksaimniecisko izlaidi uz pašu rēķina.

2.144. Stādījumu realizācija (ko reģistrē kā *GFCF* ar negatīvu vērtību) var būt divējāda. Viena iespēja ir augošu stādījumu pārdošana citai (lauksaimniecības) vienībai, un šajā gadījumā EPL ieraksta tikai tās izmaksas, kas ir saistītas ar īpašumtiesību pāreju. Otra iespēja ir izcirst stādījumus, pirms noslēdzas to parastā augšana. Tomēr šajā gadījumā, ievērojot realizāciju vispārīgo definīciju, izcirstajiem stādījumiem jābūt ar tiešu ekonomisku izmantojumu; citiem vārdiem sakot, ir vajadzīgs vēl viens ieraksts par izmantojumu preču un pakalpojumu veidā (piemēram, pārdošana uzņēmumam, kas specializējas kokmateriālu tirdzniecībā ([1])). Šajā otrajā gadījumā stādījumu realizācijām, kas jāreģistrē kā *GFCF* ar negatīvu vērtību, jābūt apjomā nelielām.

2.145. Attiecīgi vairumā gadījumu (t. i., izņemot 2.144. punktā norādīto otro gadījumu) izrakšanas vērtību nedrīkst atvilkt no stādījumos veikto ieguldījumu vērtības. Esošu stādījumu atjaunošanai paredzētus ieguldījumus jāuzskata par ieguldījumiem, un nevis par kārtējiem uzturēšanas izdevumiem.

2.146. Stādījumu izrakšanas reģistrēšana jāskata saistībā ar pamatkapitāla patēriņa aprēķināšanu. Saskaņā ar EKS 1995 pamatkapitāla patēriņš rodas tādu stādījumu gadījumā, kuros pēc pilnbrieda sasniegšanas vērojama stādījumu vērtības samazināšanās. Tādēļ stādījumu izrakšana ([2]) jāskaidro šādi:

— izrakšana, ko veic stādījumu parastās augšanas beigās, atbilst stādījumiem, kuri izņemti no aktīviem. Šo izrakšanu ņem vērā, aprēķinot pamatkapitāla patēriņu visā stādījumu produktivitātes laikā,

— "izņēmuma" izrakšana ir tāda, ko dažādu (ekonomisku, stratēģisku u. c.) iemeslu dēļ veic pirms stādījumu parastās augšanas beigām. Tā jāskaidro kā starpība, ko veido patiesā (faktiskā) vērtības samazināšanās un pēc pamatkapitāla patēriņa noteiktā normālā vērtības samazināšanās. Šis vērtības samazināšanās atlikums jāreģistrē kontā "Citas izmaiņas aktīvu apjomā" (uzkrājuma konti), kas EPL neietilpst.

2.147. Tādēļ grāmatvedības pārskata periodā notikušajām stādījumu vērtības izmaiņām ir šādas četras sastāvdaļas (sk. 2.134. punktu):

— *GFCF*, kuru vērtība atbilst pārskata periodā notikušo iegāžu un realizāciju starpībai, kā noteikts 2.141. līdz 2.145. punktā,

— pamatkapitāla patēriņš, ar ko mēra stādījumu vērtības samazināšanos, kā noteikts 2.146. punktā,

— citas "apjoma" izmaiņas, ar kurām ņem vērā neparedzētu notikumu (piemēram, izņēmuma kārtā veiktas izrakšanas) ietekmi uz stādījumiem un kuras reģistrē kontā "Citas izmaiņas aktīvu apjomā" (sk. definīciju 2.136. un 2.146. punktā),

— saimniecības guvums (atskaitot zudumus), ar ko mēra vērtības izmaiņas, kuras radušās grāmatvedības pārskata periodā notikušo cenu izmaiņu dēļ un kuras reģistrē pārvērtēšanas kontā, kas ietilpst EKS 1995 uzkrājuma kontos (sk. definīciju 2.135. punktā).

2.148. Ieguldījumus kultivētos aktīvos, t. i., stādījumos, reģistrē vai nu kā pārdošanu, kur pārdevējs ir uzņēmums, kas specializējas šāda veida lauksaimnieciskos līgumdarbos (nodrošinot augsnes sagatavošanu, iekārtu, augu, darbaspēka u. c. piegādi), vai kā uz pašu rēķina saražotu ražošanas pamatlīdzekļu izlaidi (sk. 1.75. punktu).

([1]) Šīs metodes izmantošanas dēļ izmaksas, kas saistītas ar "pamatlīdzekļos" ietilpstošo lauksaimniecības dzīvnieku tirdzniecību starp vienībām, jāreģistrē pie ieguvēja GFCF.

([2]) Šajā gadījumā stādījumu izciršanu un koksnes pārdošanu reģistrē kā mežsaimniecības darbību.

▼B

Uz pašu rēķina izveidotu stādījumu izlaides gadījumā jāreģistrē:

a) lai aprēķinātu uz pašu rēķina saražotu pamatlīdzekļu izlaides vērtību attiecībā uz stādījumiem – vai nu pielīdzinātu stādījumu vērtība, kas noteikta, izmantojot bāzes cenu un proporcionālas ražošanas izmaksas, kuras radušās attiecīgajā periodā, vai šajā periodā patērētais materiāls (tostarp stādi) un sniegto pakalpojumu vērtība;

b) aprēķinot starppatēriņu – dažādo izmantoto starppatēriņa preču (tostarp stādu) vērtība;

c) nosakot *GFCF* pozīcijā "Stādījumi" – vērtība, ko iegūst, summējot uz pašu rēķina saražotu pamatlīdzekļu vērtību attiecībā uz stādījumiem (t. i., a) apakšpunktā minēto vērtību) un stādījumu izlaidi, ko veikušas šāda veida līgumdarbos specializējušās vienības.

k) pamatlīdzekļos ietilpstošie lauksaimniecības dzīvnieki

2.149. *GFCF* attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem ir šādas sastāvdaļas:

— lauksaimniecības dzīvnieku ikgadējā augšana (līdz brieduma sasniegšanai),

— lauksaimniecības dzīvnieku iegādes (imports) mīnus realizācijas (nokaušana [1]) un eksports),

— ar īpašumtiesību pāreju saistītās izmaksas, kas radušās tirdzniecībā starp lauksaimniecības vienībām [2]).

2.150. Saskaņā ar EKS 1995 *GFCF* attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem raksturo atšķirība starp gada gaitā notikušām lauksaimniecības dzīvnieku iegādēm (dabīgā augšana un imports), ieskaitot iegādes uz pašu rēķina veiktas ražošanas rezultātā, un lauksaimniecības dzīvnieku realizācijām (nokaušanai [3]), eksportam vai citam galīgam izlietojumam), kam pieskaita īpašumtiesību pārejas izmaksas [4]). *GFCF* attiecas uz lauksaimniecības dzīvniekiem visā to dzīves garumā. Vispirms *GFCF* veido galvenokārt dzīvnieka dabīgā augšana. Kad tas sasniedz briedumu, *GFCF* pārsvarā mēra pēc realizācijām (pārdošana kaušanai vai eksportam). Imports, eksports un ar īpašumtiesību pāreju saistītās izmaksas ir tādas *GFCF* sastāvdaļas, kas, iespējams, būs aktuālas visā dzīvnieka lietderīgās izmantošanas laikā. Lauksaimniecības dzīvnieku dabīgā augšana (un nevis *GFCF* kopumā) ir lauksaimniecības dzīvnieku-pamatlīdzekļu lauksaimnieciska ražošana uz pašu rēķina.

2.151. Kā parādīts 2.134. punktā, *GFCF* mērīšana attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem ir tikai viena no aktīvu vērtības izmaiņu sastāvdaļām. Faktiski *GFCF* attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem var izmērīt tikai pēc to lauksaimniecības dzīvnieku skaita izmaiņām, kuri katrā lauksaimniecības dzīvnieku kategorijā ir vērtēti pēc to vidējās cenas attiecīgajā kalendārajā gadā (kvantitatīvā metode), ja ir izpildīti trīs nosacījumi:

— nav nominālo saimniecības guvumu un zaudējumu (t. i., cenu un lauksaimniecības dzīvnieku kopējā skaita izmaiņas ir vienmērīgas),

— nav citu apjoma izmaiņu (t. i., nav stihisku nelaimju izraisītu zudumu un nav izmaiņu klasifikācijā u.c.),

— nav pamatkapitāla patēriņa (t. i., nav paredzama lauksaimniecības dzīvnieku vērtības samazināšanās).

Cita aprēķina metode (tiešā metode) paredz ievešanas un izvešanas plūsmu mērīšanu katrā lauksaimniecības dzīvnieku kategorijā pēc

---

([1]) Jāatzīmē, ka izrakšanas pakalpojuma izmaksas, kuru segšanu var pieprasīt izrakšanu veikušais uzņēmums, ir pakalpojuma starppatēriņš.

([2]) Kaujamo lauksaimniecības dzīvnieku pārdošanu (t. i., pārdošanu, ko veic kautuves vai lauksaimnieki; tostarp pārdošanu nelauksaimnieciskām vienībām tādam ekonomiskam izlietojumam, kas nav kaušana) uzskatot par pamatlīdzekļu realizāciju, vienkāršo grāmatvedības procedūru, kādā reģistrē to pamatlīdzekļu realizāciju, kuru ekonomiskais izlietojums ir mainījies. Pamatlīdzekļos ietilpstošos lauksaimniecības dzīvniekus būtībā iekļauj krājumos, reģistrējot plūsmu ar nosaukumu "Citas apjoma izmaiņas" (sk. 2.136. punktu), ko ieraksta kontā "Citas aktīvu apjoma izmaiņas". Tos pārdod vienīgi kā krājumus, un tad pārdošana ir izņemšana no krājumiem, nevis aktīvu realizēšana.

([3]) Ja vien pārdošana un pirkšana norisinās vienā un tajā pašā grāmatvedības pārskata periodā. Pretējā gadījumā reģistrē realizāciju (pārdošanas periodā) un iegādi (pirkšanas periodā).

([4]) Tostarp nokaušana pašu galapatēriņam vai samaksai natūrā.

▼B

atbilstīgām cenām; papildus iegādēm un realizācijām šajā metodē jāņem vērā ievešanas (jo īpaši piedzimšanas) un izvešanas no konkrētajām saimniecībām.

2.152. Tādēļ parasti *GFCF* attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem nevar izteikt ar starpību, ko veido šo dzīvnieku atšķirīgā vērtība grāmatvedības pārskata perioda sākumā un beigās. *GFCF* aprēķināšanas veids attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem ir tieši atkarīgs no metodes, kas pieņemta, lai reģistrētu un mērītu tās trīs lauksaimniecības dzīvnieku vērtības izmaiņu sastāvdaļas, kuras nav *GFCF*, jo īpaši pamatkapitāla patēriņu.

2.153. Teorētiski attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem ir jāaprēķina pamatkapitāla patēriņš ([1]). Faktiski šis pamatkapitāla patēriņš attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem atbilst sagaidāmajam produktivitātes samazinājumam, kas skar ražošanas vajadzībām izmantotos lauksaimniecības dzīvniekus, un šis samazinājums savukārt atspoguļojas precizētajā to ienākumu vērtībā, kurus paredzēts gūt no minētajiem dzīvniekiem. Tomēr, ņemot vērā praktiskās grūtības, kas rodas pamatkapitāla patēriņa novērtēšanā (ļoti sarežģīta aprēķina parametru noteikšana; sk. 3.105. un 3.106. punktu), attiecībā uz produktīvajiem lauksaimniecības dzīvniekiem pamatkapitāla patēriņš nav jāaprēķina.

2.154. *GFCF* attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem var mērīt ar dažādām metodēm. Ar pastāvīgās uzskaites metodi var ļoti precīzi novērtēt visas *GFCF* sastāvdaļas, kas definētas 2.149. punktā (lauksaimniecības dzīvnieku dabīgā augšana, imports, pārdošana nokaušanai vai eksportam, ar īpašumtiesību pāreju saistītās izmaksas). Tomēr tam vajadzīgs liels daudzums datu (piemēram, produktīvo lauksaimniecības dzīvnieku cenas visā šo dzīvnieku lietderīgās izmantošanas laikā). Tas pats attiecas uz metodēm, kuru pamatā ir dzīvnieku audzēšanas cikls. Tādēļ jāpieņem vienkāršāka, lai arī neprecīzāka metode.

2.155. Ieteicamajā metodē izmantota netiešā aprēķina pieeja ([2]). Tās pamatā ir lauksaimniecības dzīvnieku skaita izmaiņu aprēķināšana un šādi divi pieņēmumi:

— lauksaimniecības dzīvnieku cenas ir pastāvīgas un – parasti – prognozējamas, tātad daudzumu novērtēšanā var izmantot gada vidējo cenu, neņemot vērā saimniecības guvumus un zaudējumus,

— ir iespējams aplēst ārkārtas zudumus (daudzuma un cenu izteiksmē).

2.156. *GFCF* mērījumu veido šādu sastāvdaļu summa:

GFCF = ar gada vidējo cenu C novērtētas lauksaimniecības dzīvnieku skaita izmaiņas laikā starp grāmatvedības pārskata perioda sākumu un beigām

\+ izbrāķēto dzīvnieku vērtības samazinājums

\+ citi produktīvo lauksaimniecības dzīvnieku zudumi

\+ izmaksas saistībā ar īpašumtiesību pāreju

2.157. Termins "izbrāķēto dzīvnieku vērtības samazinājums" attiecas uz vērtības atšķirību, kas brīdī, kad dzīvniekus atskaita no produktīvajiem lauksaimniecības dzīvniekiem, pastāv starp šo dzīvnieku kā produktīvu dzīvnieku vērtību (cenā, ko varētu saukt par "kapitāla" cenu) un to pašu dzīvnieku kā kaujamu dzīvnieku vērtību (t. i., kautuvei piedāvātajā pārdošanas cenā).

2.158. Termins "citi produktīvo lauksaimniecības dzīvnieku zudumi" ietver šādu divu veidu zudumus:

— ārkārtas zudumi briedumu sasniegušo produktīvo lauksaimniecības dzīvnieku vidū,

([1]) Vaislas dzīvnieku tirdzniecību starp lauksaimniekiem kontos nereģistrē. Tāpat rīkojas, ja tirdzniecība noris ar aģentu starpniecību (ja pirkšana un pārdošana notiek vienā un tajā pašā periodā). Tomēr *GFCF* vērtībā attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem jāiekļauj īpašumtiesību pārejas izmaksas (aģentu pakalpojumi, tirdzniecības uzcenojumi, transporta izmaksas u. c.).

([2]) NKS 1993 (6.185. punkts) atšķirībā no EKS 1995 (6.03. punkts) paredzēts pamatkapitāla patēriņu aprēķināt attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem.

▼B

— to lauksaimniecības dzīvnieku vērtība, kas bijuši produktīvi līdz pat mūža galam (miruši dabīgā nāvē).

2.159. *GFCF* aprēķinā reģistrējamo zudumu vērtība atbilst starpībai, ko veido lauksaimniecības dzīvnieku vērtība cenās, kuras dominē attiecīgā perioda sākumā, un šo dzīvnieku realizācijas vērtība. Minētās realizācijas (pārdošanai vai pašu galapatēriņam) vērtē nokauto dzīvnieku pārdošanas cenās, un to vērtība var būt nulle, ja dzīvniekiem nav turpmāka ekonomiska izlietojuma (piemēram, ja tos iznīcina u. c.).

2.160. Termini "citi produktīvo lauksaimniecības dzīvnieku zudumi" un "izbrāķēto dzīvnieku vērtības samazinājums" atbilst plūsmām, ko bilancē reģistrē kontā "Citas aktīvu apjoma izmaiņas". Tie savstarpēji saista dažādās aktīvu vērtības izmaiņu un *GFCF* sastāvdaļas un nodrošina atbilstību EKS 1995. Neņemot tos vērā, faktiskais *GFCF* apjoms attiecībā uz lauksaimniecības dzīvniekiem tiktu novērtēts pārāk zemu.

2.161. Uz pašu rēķina saražotā (ražošana ir dzīvnieku dabīgā augšana) lauksaimniecības dzīvnieku pamatkapitāla novērtēšana izriet no 2.149. punktā izklāstītās un uz lauksaimniecības dzīvniekiem attiecināmās *GFCF* definīcijas, kuru piemēro briedumu vēl nesasniegušu dzīvnieku kategorijām:

ražošana uz pašu rēķina = *GFCF* + realizācijas (nokaušana un eksports) – iegādes (imports) ([1]) – (īpašumtiesību pārejas izmaksas).

l) materiālie un nemateriālie pamatlīdzekļi (kas nav lauksaimniecības aktīvi)

2.162. Materiālajos un nemateriālajos pamatlīdzekļos, kas nav lauksaimniecības aktīvi (stādījumi un lauksaimniecības dzīvnieki), ietilpst:

— iekārtas un citi ražošanas līdzekļi,

— transportlīdzekļi,

— lauku saimniecības ēkas (nedzīvojamās),

— citi (datoru programmatūra u. c.).

2.163. *GFCF* atbilst šo aktīvu iegādēm (jauni aktīvi, kas saražoti vai importēti grāmatvedības pārskata periodā, vai esoši aktīvi), no kurām atskaita pārņemšanu citās vienībās (lauksaimniecības nozarē vai citās ražošanas nozarēs). Jāatceras, ka tad, ja šis darījums starp divām lauksaimniecības nozares vienībām notiek vienā un tajā pašā grāmatvedības pārskata periodā, abas plūsmas savstarpēji dzēšas, un atbilstīgajā pamatlīdzekļu pozīcijā reģistrē tikai tos izdevumus, kas ir saistīti ar īpašumtiesību pāreju.

2.164. Tādas (pārdošanai paredzētu) ražošanas līdzekļu būvniecības gadījumā, kas aptver vairākus periodus, ražošanas laikposmā veiktā darba vērtība jāreģistrē pie ražotāja krājumu izmaiņām kā nepabeigtā produkcija. Šīs preces (kustamas vai nekustamas) nereģistrē kā *GFCF* tik ilgi, kamēr nav notikusi īpašumtiesību pāreja. Ja turpretim šī ražošana noris uz pašu rēķina, tad visā ražošanas laikposmā attiecīgo darbu reģistrē kā *GFCF* (sk. 2.025. punktu).

2.165. Aktīvus, kuru ekonomiskais izmantojums mainās, nemainoties īpašumtiesībām (piemēram, ja lauku saimniecības ēku izmanto mērķiem, kas nav lauksaimnieciskā ražošana), nereģistrē kā aktīvu realizāciju. Šīs izmaiņas reģistrē kontā "Citas aktīvu apjoma izmaiņas".

m) zemes uzlabošana

2.166. Būtiski neražotu materiālo aktīvu uzlabojumi atbilst galvenokārt zemes uzlabošanai (labāka zemes kvalitāte un lielākas ražas, ko panāk ar apūdeņošanas, nosusināšanas un plūdu novēršanas pasākumiem u. c.), un tie jāvērtē tāpat kā visi citi *GFCF*. Tā kā zemes iegādes un realizācijas nereģistrē kā *GFCF* (jo tie ir neražotie aktīvi), tad ieguldījumus zemes uzlabošanā atsevišķi uzskaita īpašā *GFCF* pozīcijā.

2.167. Šie ieguldījumi atbilst izdevumiem par zemes uzlabošanu un tās sagatavošanu citiem produktīviem izmantojuma veidiem, atskaitot izdevumus par kārtējiem apstrādes darbiem (sk. 2.127. līdz 2.129. punktu). Šie izdevumi jāveic īpašniekiem, vai arī šo izdevumu veikšanas rezultātam jākļūst par viņu īpašumu. Tas jo īpaši attiecas uz izdevumiem saistībā ar infrastruktūras veidošanas darbiem, piemēram, vietas atbrī-

([1]) Var izmantot jebkuru citu metodi, ja ar to iegūst līdzvērtīgus rezultātus.

▼B

vošanu, izlīdzināšanu, nosusināšanu, apūdeņošanu un apvienošanu (sk. EKS 1995 3.106. punktu un NKS 1993 10.51. līdz 10.54. punktu).

n) izmaksas saistībā ar neražotu aktīvu īpašumtiesību pāreju

2.168. Izmaksas saistībā ar neražotu aktīvu īpašumtiesību pāreju attiecas uz zemes un neražotu nemateriālo aktīvu (piemēram, patentētu aktīvu, ražošanas tiesību u. c.) iegādēm, ko veic lauksaimniecības vienības. Šīs iegādes nereģistrē kā *GFCF* (bet gan citā kapitāla konta pozīcijā, jo tie ir neražotie aktīvi), un pie *GFCF* (ko veicis ieguvējs, nevis pārdevējs) reģistrē tikai ar īpašumtiesību pāreju saistītās izmaksas.

o) preces un pakalpojumi, kas neietilpst *GFCF*

2.169. *GFCF* neietilpst šādas preces un pakalpojumi:

a) nelieli darbarīki, darba apģērbs, rezerves daļas un piederumi, kuru vērtība ir zema (1995. gada cenās tai jābūt mazākai par EUR 500), pat tad, ja šo preču parastais lietderīgās lietošanas laiks ir ilgāks nekā viens gads (tomēr sk. 2.125. un 2.126. punktu); tā kā šo preču krājumi pastāvīgi jāatjauno un lai ievērotu uzņēmumu grāmatvedības praksi, šo preču iepirkumu uzskata par starppatēriņu (sk. 2.105. un 2.106. punktu);

b) kārtējā apkope un remonts (sk. 2.127. līdz 2.129. punktu), ko klasificē kā starppatēriņu;

c) zinātniskās pētniecības, reklāmas, tirgus izpētes u. c. pakalpojumi. Šo pakalpojumu iepirkumu iekļauj starppatēriņā (sk. 2.108. d) punktu);

d) ilglietojuma preces, ko saimes iegādājas sadzīves vajadzību apmierināšanai; tā kā šīs preces neizmanto ražošanas mērķiem, tad tās uzskata par galapatēriņu;

e) dzīvnieki, ko izmanto kā krājumus: nobarojami kaujamie dzīvnieki, tostarp mājputni;

f) pamatlīdzekļu guvumi un zaudējumi saimniecībā (tie jāreģistrē pārvērtēšanas kontā; sk. 2.135. punktu);

g) pamatlīdzekļu zudumi katastrofas (dzīvnieku slimības u. c.) vai nepārvaramas varas (plūdi, viesuļvētras u. c.) gadījumā (sk. 2.045. un 2.136. punktu).

2.170. To ražošanas pamatlīdzekļu vērtību, kurus izmanto vienlaikus profesionālām un privātām vajadzībām (piemēram, mehāniski transportlīdzekļi), reģistrē atbilstīgi abiem iespējamajiem izmantojuma veidiem: daļēji kā *GFCF* un daļēji – kā galapatēriņu.

2. **Krājumu izmaiņas**

a) krājumu un krājumu izmaiņu definīcija

2.171. Krājumi ir visas preces, kas neietilpst pamatlīdzekļos un kas konkrētā brīdī glabājas ražošanas vienībās. Izšķir divu veidu krājumus: ražošanas resursu krājumi un saražotie krājumi.

— Ražošanas resursu krājumus veido izejvielas un piegādes, kuras vēlāk izmanto kā starpposma ieguldījumu ražošanas procesā. Parasti šo produktu patēriņu aprēķina, iepirkumu (vai cita veida iegādes) salīdzinot ar krājumu izmaiņām pārskata periodā (sk. 2.021. punktu).

— Saražotie krājumi ir galaprodukcijas un nepabeigtās produkcijas krājumi, ko glabā ražotājs. Tos ņem vērā izlaides aprēķināšanā. Saražotos krājumus veido:

  — ražošanas nozares galaprodukcija: tās ir preces, kuras, pirms nosūtīt izmantošanai citiem ekonomiskiem mērķiem, ražotājs vairs negrasās apstrādāt. Lauksaimniecībā tie ir augkopības produkti, olīveļļa, vīnogu misa, dzīvnieku izcelsmes produkti un nelauksaimnieciskas preces, kas saražotas nenodalāmās sekundārās darbībās,

  — nepabeigtā produkcija: tā ir izlaide, kuras ražošana vēl nav pabeigta. EPL tā ietver vīnu, kaujamos lopus, visus cāļus un citus mājputnus (tostarp vaislas mājputnus) un citus dzīvniekus, ko neuzskata par pamatkapitālu. Jāatzīmē, ka augošas kultūras (sk. 2.012. punktu) ikgadējos tautsaimniecības pārskatos neuzskata par nepabeigtas produkcijas krājumiem.

▼B

2.172. Augošu kultūru nereģistrēšana nepabeigtas produkcijas veidā Eiropas lauksaimniecībā ir attaisnojama tādēļ, ka lielajam vairumam kultūru ražošanas cikls ir īsāks nekā grāmatvedības pārskata periods. Turklāt uzskata, ka kultūru reģistrēšana ražas novākšanas laikā ļauj no konkrētās darbības gūtā ienākuma analīzē saglabāt pietiekamu atbilstību ražošanas izmaksām (sk. 2.012. punktu). Ja ražas novākšanu, augsnes sagatavošanu un sēju veic dažādos grāmatvedības pārskata periodos, tad pārskatos par periodu, kurā radās izmaksas, uzrāda grāmatvedības zaudējumus, bet pārskatos par ražas novākšanas periodu – grāmatvedības peļņu. Šī grāmatvedības metode tomēr ir pieņemama, jo, ja apstākļi no gada uz gadu paliek tie paši, tiek sasniegts aptuvens līdzsvars tādā ziņā, ka izdevumus tajā pašā periodā izlīdzina ar peļņu no iepriekšējās ražas pārdošanas. Šī izlīdzināšanās nenotiek tikai tad, ja būtiski mainās ražošana vai ja ienākas ļoti slikta raža. Šādos apstākļos var dot priekšroku izlaides reģistrēšanai nepabeigtas produkcijas veidā (sk. arī 2.013. punktu).

2.173. Jāatzīmē, ka pakalpojumus nereģistrē kā krājumus, izņemot tos, kas ir iekļauti krājumos novietoto preču pirkšanas cenā.

2.174. Saskaņā ar EKS 1995 krājumu izmaiņas mēra, no krājumu papildinājuma vērtības atņemot krājumu samazinājuma vērtību un krājumā esošu preču regulāro zudumu vērtību.

b) krājumu izmaiņu reģistrēšanas un vērtēšanas brīdis

2.175. Krājumu papildinājums jāvērtē krājuma papildināšanas dienā, un samazinājums jāvērtē pēc cenām, kas krājumu samazināšanas laikā ir pārsvarā. Krājumu papildinājuma un samazinājuma reģistrēšanas (un vērtēšanas) brīdim jāatbilst tam brīdim, kurā veic citus darījumus ar produktiem (izlaide un starppatēriņš).

2.176. Krājumu izmaiņu (galaprodukcijas vai nepabeigtās produkcijas papildinājumi, samazinājumi vai regulārie zudumi) vērtēšanā jāizmanto bāzes cena. Attiecībā uz nepabeigtas produkcijas papildinājumu izmantotā cena jāaprēķina kā līdz konkrētā perioda beigām radušos kopējo ražošanas izmaksu attiecīgās daļas un pielīdzināmas galaprodukcijas bāzes cenas attiecība. Tikpat labi nepabeigtās produkcijas papildinājuma vērtību var noteikt pēc ražošanas cenas, kam pieskaitīts uzcenojums par sagaidāmo darbības rezultātu vai (novērtēto) jaukto ienākumu (sk. EKS 1995 3.51. un 3.52. punktu).

2.177. EKS 1995 ieteiktā metode krājumu papildinājuma un samazinājuma reģistrēšanai ir pastāvīgās uzskaites metode. Tomēr šis risinājums nav derīgs vispārējai piemērošanai, ņemot vērā grūtības tās informācijas ieguvē, kas saistīta ar papildinājumiem un samazinājumiem. Mēģinot pieskaņoties pastāvīgās uzskaites metodei, EKS 1995 ieteikta "kvantitatīvā" metode, kurā paredzēts krājumu izmaiņas mērīt kā krājumu apjoma atšķirību grāmatvedības pārskata perioda sākumā un beigās, vērtējot pēc attiecīgajā periodā spēkā esošajām vidējām cenām. Tomēr šo metodi var piemērot tikai tad, ja pētāmajā periodā cenas saglabājas stabilas vai ja cenas un krājumos esošie daudzumi grāmatvedības pārskata periodā pieaug vai samazinās nemainīgā tempā.

2.178. Ražošanas procesa un piedāvājuma un pieprasījuma struktūras izraisīto cenu un daudzumu svārstību dēļ šo "kvantitatīvo metodi" nevar piemērot augkopībā. Šī lauksaimniecībai specifiskā problēma ir atzīta EKS 1995 (sk. 3.124. c) punktu).

2.179. Tāpat jāņem vērā tas, ka krājumu izmaiņas, kā noteikts 2.174. punktā, ir tikai viena no sastāvdaļām, kas nosaka krājumu vērtības izmaiņas laikā starp grāmatvedības pārskata perioda sākumu un beigām. Krājumu aktīvu sākuma un beigu skaitļus saista šāds grāmatvedības pamata vienādojums:

Noslēguma krājumu vērtība cenās, ko piemēro grāmatvedības pārskata perioda beigās

– sākuma krājumu vērtība cenās, ko piemēro grāmatvedības pārskata perioda sākumā =

krajumu izmainas (papildinajumi – samazinajumi – regularie zudumi)

+ saimniecības nominālais guvums (atskaitot zudumus)

+ citas apjoma izmaiņas

▼B

2.180. Šie saimniecības nominālie guvumi un zaudējumi un citas apjoma izmaiņas ([1]) nav jāiekļauj izlaides mērījumos, bet gan kontā "Citas aktīvu izmaiņas" (respektīvi, pārvērtēšanas kontā un kontā "Citas aktīvu apjoma izmaiņas").

2.181. Galvenās krājumu izmaiņu vērtēšanas grūtības EPL attiecas uz augkopības produktiem. Šie produkti būtībā ir sezonas produkti, ar kuriem krājumus papildina tikai pēc ražas novākšanas un kuriem atbilstošā krājumu samazināšana turpinās vairākus mēnešus pēc ražas novākšanas un bieži – arī nākamajā pārskata gadā. Arī to cena dažādos periodos vai pat vienā periodā var ievērojami svārstīties.

c) lauksaimniecības dzīvnieku un dzīvnieku izcelsmes produktu krājumu izmaiņas

2.182. Vērtējot lauksaimniecības dzīvnieku krājumu izmaiņas, nav pārāk svarīgi, vai dzīvnieki attiecīgajā valstī audzēti kopš dzimšanas vai importēti kā jaunlopi un tad audzēti un nobaroti. Ja importētos dzīvniekus pārņem saimniecība, kas turpina tos audzēt valsts teritorijā, tad šos dzīvniekus "nacionalizē" un kā tādus asimilē vietējā ražošanā.

2.183. Lai pārskata perioda beigās varētu novērtēt izmaiņas ganāmpulkā, jānošķir "krājumu" un "pamatlīdzekļu" ganāmpulki (sk. 2.140. un 2.202. punktu). Par pirmās minētās kategorijas dzīvnieku vērtību pēc bāzes cenām jāuzskata ražošanas izmaksu summa dažādās lauksaimniecības dzīvnieku grupās visā vidusmēra dzīvnieka mūža garumā līdz pārskata gadam (ieskaitot), kam pieskaitīts uzcenojums par sagaidāmo darbības rezultātu vai novērtēto jaukto ienākumu (sk. 2.176. punktu). Ja dzīvnieks valsts teritorijā importēts mūža sākumā, tad importēšanas laika pirkuma cenu var uzskatīt par atbilstošu to ražošanas izmaksu summai, kas radušās līdz minētajam laikam.

2.184. Tā kā parasti dzīvnieku cenu izmaiņas ir vienmērīgas, tad lauksaimniecības dzīvnieku krājumu izmaiņas ir iespējams novērtēt ar vienkāršu tuvinājuma metodi, kurā neņem vērā saimniecības nominālo guvumu (atskaitot zudumus). Katrā dzīvnieku kategorijā vērtību, kas atbilst dzīvnieku skaita atšķirībai pārskata gada sākumā un beigās, reizina ar pārskata periodā novēroto vidējo cenu.

d) sezonas produktu krājumu izmaiņas

2.185. Sezonas produkti (sk. 2.178. un 2.181. punktu) ir produkcija, attiecībā uz kuru kvantitatīvā metode nav labs pastāvīgās uzskaites tuvinājums, jo šīs produkcijas cenu un daudzumu izmaiņas ir nevienmērīgas. Kvantitatīvās metodes piemērošana var izraisīt saimniecības nominālo guvumu vai zaudējumu iekļaušanu krājumu izmaiņu novērtējumā. Viens risinājums varētu būt tāds, ka krājumu izmaiņas jāmēra laika posmos, kas ir īsāki nekā pārskata periods (piemēram, ik ceturksni), – apakšperiodos, kuros cenu un daudzumu izmaiņu tendences būtu vienmērīgākas. Tomēr bieži pamata datu trūkuma dēļ šāda veida metodi ir sarežģīti piemērot.

2.186. Cita sezonas produktu krājumu novērtēšanas metode ietver krājumā esošu preču cenu izmaiņu pētīšanu. Glabāšanas laikā preces cena var mainīties vismaz triju iemeslu dēļ (NKS 1993 6.105. punkts):

— preces fiziskās īpašības ar laiku var uzlaboties vai pasliktināties,

— preces piedāvājumu vai pieprasījumu var ietekmēt sezonāli faktori, gada gaitā radot regulāras un paredzamas cenu izmaiņas, lai arī preces fiziskās īpašības var nemainīties,

— cenu izmaiņas var izraisīt tādi faktori kā, piemēram, vispārēja inflācija vai citi vispārēji faktori, lai arī preces fiziskās vai ekonomiskās īpašības šai laikā nemainās.

2.187. Atšķirībai starp produkcijas cenu tad, kad to pievieno krājumiem, un tad, kad produkciju no tiem izņem, divos pirmajos gadījumos jāatspoguļo izlaides papildu vērtība, kas radusies glabāšanas laikā (NKS 1993 6.106. punkts), jo produkcija, kura vairākus mēnešus pēc ražas novākšanas ir izņemta no krājumiem, ekonomiskā ziņā atšķiras no produkcijas, kuru uzglabāja. Šāds produkcijas vērtības pieaugums nav jāuzskata par saimniecības nominālo guvumu (NKS 1993 12.70. punkts).

([1]) Šis samazinājums attiecas uz teorētisko gadījumu, kad produktīvo dzīvnieku importu reģistrē kā GFCF. Praksē visus lauksaimniecības nozarē importētos dzīvniekus uzskata par krājumu izmaiņām (sk. 2.205. punktu).

▼B

2.188. Pamatojoties uz krājumu vērtības izmaiņu un faktoru, kas nosaka krājumos esošas produkcijas cenu izmaiņas, dažādajām sastāvdaļām un ņemot vērā grūtības ar pilnīgu izvairīšanos no saimniecības guvumu vai zaudējumu reģistrēšanas sezonas izlaides vērtēšanā, lietošanai ir ieteicamas divas metodes. Tās atšķiras ar to, kā šajās metodēs interpretē uzglabāšanas darbību un brīdi, kurā jāreģistrē preču vērtības izmaiņas, ko izraisa minēto preču glabāšana krājumos. Pirmā metode ir bāzes metode, kas jāpiemēro, vērtējot sezonālās lauksaimnieciskās ražošanas izlaidi un krājumu izmaiņas. Otro metodi var izmantot īpašākos gadījumos (galvenokārt attiecībā uz produkciju, kuras cenas ir grūti prognozējamas).

2.189. Pēc bāzes metodes noteiktās krājumu izmaiņas ir atšķirība starp gada izlaides vērtību un pārdošanas (un citu izlietojumu) vērtību tajā pašā gadā ([1]). Tās pamatā ir pieņēmums, ka tirdzniecības gada beigās (nākamā kalendārā gada pirmās puses beigās) visi krājumi ir izlietoti. Šī metode ietver "n" gadā novāktās kopējās izlaides tiešu novērtējumu pēc vidējās svērtās cenas attiecīgajā tirdzniecības gadā ("n/n + 1"), no minētās izlaides atņemot visu to pārdošanas (un citu izlietojumu) apjomu vērtību, kas attiecas uz ražas gadam atbilstošo kalendāro gadu "n" ([2]), pārdošanas (vai citu izlietojumu) brīža cenās.

2.190. Bāzes metodē uzglabāšanas darbību uzskata par faktoru, kas palielina preču cenas uzglabāšanas laikā. Tādējādi uzglabāšanas darbību nodala no šīs darbības ietekmes uz produktu cenām. Tā kā vērtības palielinājumu, kas rodas glabāšanas laikā, attiecina uz "n" gada izlaidi (t. i., uz ražas gada izlaidi, lai arī pārdošana noris divu kalendāro gadu laikā), tad šis palielinājums ir "paredzams" un cenu attīstības tendences ir iespējams paredzēt samērā precīzi, jo tās mainās diezgan pastāvīgi un prognozējami (sk. 2.186. punktu).

2.191. Šīs metodes piemērošana dod iespēju līdz minimumam samazināt izlaidē iekļautos saimniecības guvumus un zaudējumus. Tā nodrošina izlaides aprēķinu saskanību vērtības un daudzuma ziņā un novērš tādas izlaides reģistrēšanu, ko veic, pamatojoties uz datiem par nepabeigtu produkciju (jo šajā metodē ir vajadzīgi dati par krājumu apjomu un attiecīgajām cenām kalendārā gada sākumā un beigās). Turklāt tā atvieglo pārskatu sastādīšanu nemainīgās cenās.

2.192. Otru metodi iesaka īpašajā gadījumā ar produkciju, kuras cenu ir grūti prognozēt (piemēram, augļiem, dārzeņiem, kartupeļiem un olīveļļu) un kuras uzglabāšana lauku saimniecībās notiek ekonomiski nozīmīgā apjomā. Šī metode attiecībā uz saimniecības guvumu un zaudējumu neiekļaušanu izlaides mērījumos nav tik stingra kā bāzes metode; šajā metodē uzglabāšanas darbību uzskata par ražošanas procesa turpinājumu laikā. Uzglabātu preču cenu pieauguma iekļaušanu novilcina un attiecina uz gadu, kurā notikusi glabāšana.

2.193. Ar šo otro metodi sezonas izlaidi aprēķina tieši, summējot pārdošanas, citu izlietojumu un krājumu izmaiņu apjomus. Krājumu izmaiņas nosaka, grāmatvedības pārskata perioda sākumā un beigās novērtējot krājumus pēc tā brīža cenām.

2.194. Jāatzīmē, ka šīs divas metodes atšķiras ar krājumu izmaiņu mērīšanas veidu, bet ne ar pārdošanas apjomu vērtēšanas veidu (tos vērtē pēc bāzes cenām, ko piemēro krājumu samazināšanas brīdī).

e) vīna krājumu izmaiņas (ja vīns ražots no tajā pašā saimniecībā audzētām vīnogām)

2.195. Vīns ir produkts, kuru parasti glabā vairākus gadus, lai tas nogatavinātos un nobriestu. Glabāšanas laikā mainās vīna kvalitāte. Šo saimniecības veikto glabāšanas darbību var uzskatīt par vīna ražošanas procesa turpinājumu, jo vīns, kuru izņem no glabāšanas, atšķiras no glabāšanā novietotā vīna. Tādēļ glabāšanā esošs vīns jāuzskata par nepabeigtu produkciju, un vēlāk noteiktais vērtības pieaugums jāuzskata par izlaides pieaugumu, kas pastāvīgi jāmēra.

2.196. Vīna vērtības izmaiņas var radīt trīs faktori: kvalitātes izmaiņas, piedāvājuma un pieprasījuma struktūras izmaiņas (t. i., jaunu un nogatavinātu vīnu relatīvās cenas) un vispārējs cenu pieaugums. Ja tās vīna

([1]) Ar "citām apjoma izmaiņām" parasti saprot to preču krājumus, ko iznīcina sakarā ar ārkārtējiem notikumiem (piemēram, dabas stihijām). Kārtējos zaudējumus iekļauj krājumu samazinājumos.

([2]) Izlaidi sadala pārdošanā (un citos izlietojumos) un krājumu izmaiņās.

▼B

vērtības izmaiņas, ko izraisījuši pirmie divi faktori, ir jāiekļauj izlaides mērījumos, tad vīna cenas palielināšanos, kuru radījis vīna cenu vispārējs pieaugums, neatspoguļo izlaides vērtībā, bet gan uzskata par saimniecības guvumu (un reģistrē pārvērtēšanas kontā).

2.197. Vīna vērtības pieauguma reģistrēšana izlaides vērtībā jāveic visā nogatavināšanas procesa gaitā. Tomēr tas nozīmētu liela datu apjoma pieejamību par vīna krājumu struktūru atkarībā no to ražošanas gada, kvalitātes un no ražošanas apgabala, kā arī par tiem atbilstīgo cenu izmaiņām. Tā kā šie dati dalībvalstīs parasti nav pieejami, tad ir izstrādātas divas praktiskas metodes, ar kurām EPL vajadzībām var aptuveni aprēķināt nogatavināšanas radīto vīna vērtības pieaugumu. Lai arī tās nav stingras no konceptuālā viedokļa, pašreizējā situācijā attiecībā uz datu pieejamību šīs divas metodes tomēr ir pieņemamas. Dalībvalsts izvēlas metodi atkarībā no konkrētās vīnogu audzēšanas nozares un statistikas sistēmas struktūras.

2.198. Vīna nogatavināšanas radītā vērtības pieauguma priekšlaicīga reģistrēšana: ar pirmo metodi vīna krājumu papildinājumus, kas ražotājam jānogatavina, novērtē pēc jau nogatavinātu vīnu pārdošanas cenām, kas ir spēkā attiecīgā gada otrajā pusē. Sagaidāmo vērtības pieaugumu paredz ražas gada izlaidē. Šis pieaugums ir tikai daļējs, jo vīnus nevērtē pēc to patiesajām pārdošanas cenām, bet gan pēc cenām, ko prasa par citiem tā paša veida, taču vecākiem vīniem. Patiesās pārdošanas cenas un krājumu papildinājumu vērtēšanā izmantotās cenas starpību izlaides vērtībā neiekļauj, jo to uzskata par saimniecības guvumu (*N.B.*: šī starpība ietver inflācijas ietekmi). Tā kā attiecībā uz uzglabātā vai pārdotā vīna ražas gadu atšķirības nepastāv, tad pieņem, ka vīna vecuma ziņā kvalitatīvā vīna tirgus ir līdzsvarots.

2.199. Vīna nogatavināšanas vērā ņemšanas novilcinājums: ar otro metodi krājumu papildinājumus novērtē pēc "nenogatavināta" vīna cenas, kas ir spēkā ražas novākšanas laikā, un nepabeigtās vīna produkcijas pieskaitījumus (t. i., nogatavināšanas radīto cenas pieaugumu neatkarīgi no vispārējām vīna cenas izmaiņām) nereģistrē līdz pat nogatavinātā vīna pārdošanai. Tā kā pārdošanu vērtē pēc gada vidējās cenas, tad salīdzinājumā ar ražas gadu pārdošanas gadā radušos vērtības pieaugumu reģistrē pie pārdošanas gada izlaides (un tādēļ nesadala proporcionāli laikam). Lai izmantotu šo metodi, vajadzīgs vairāk datu par vīna krājumu struktūru, jo tajā pieņem, ka krājumu (un krājumu samazinājumu) sadalījums katrā ražas gadā ir zināms. Tomēr ar šo metodi var iegūt precīzāku ainu attiecībā uz dažādu augstākā labuma vīnu pārdošanas apjomiem un krājumiem.

2.200. Nevienā no abām praktiskajām metodēm nav paredzēts nogatavināšanas radīto vīna vērtības pieaugumu sadalīt proporcionāli laikam: vienā gadījumā to reģistrē iepriekš, bet otrā – ar novilcinājumu. Šo trūkumu abos gadījumos var uzskatīt par relatīvi maznozīmīgu, ja pieņem, ka "nogatavināta" vīna ražošanai piemīt zināma stabilitāte laikā. Ja nogatavināšanas periods ir neilgs, tad priekšroka dodama pirmajai metodei.

3. **Lauksaimniecības dzīvnieku reģistrēšana pie "*GFCF*" vai pie "krājumu izmaiņām"**

2.201. Kā minēts 2.140. un 2.151. punktā, lauksaimniecības dzīvnieku skaita izmaiņas (lauksaimniecības statistikas vajadzībām) atkarībā no dzīvnieku veida reģistrē vai nu kā *GFCF*, vai kā krājumu izmaiņas.

a) definīcija

2.202. Dzīvnieki–*GFCF* ir tādi dzīvnieki, t. i., pamatlīdzekļi, kurus ražošanas procesos izmanto atkārtoti un pastāvīgi. Tos audzē dēļ izlaides, kuru tie nodrošina regulāri, un tie ir, piemēram, vaislas dzīvnieki, piena lopi, vilcējdzīvnieki, aitas un citi dzīvnieki, ko audzē vilnas ieguves nolūkā. Turpretim dzīvnieki–krājumi ir tādi kārtējā vai iepriekšējā periodā izaudzēti dzīvnieki, kas paredzēti pārdošanai vai turpmākai izmantošanai citiem ražošanas mērķiem. Tie ir dzīvnieki, kurus audzē to gaļas dēļ, piemēram, kaujamie dzīvnieki un mājputni.

b) importētu dzīvnieku reģistrēšana

1. Dzīvnieki, kas identificējami kā pamatlīdzekļi

▼B

2.203. Ja importēšanas brīdī dzīvniekus var skaidri identificēt kā pamatlīdzekļus, tad tie jāreģistrē vienīgi kā iegādes pie *GFCF* (sk. 2.149. un 2.150. punktu). Protams, kā lauksaimniecības *GFCF* jāreģistrē tikai lauksaimniecības nozarē iepirktie dzīvnieki un nevis, piemēram, jājamzirgi izmantošanai privātām vajadzībām vai citiem nolūkiem iegādāti dzīvnieki.

2. Dzīvnieki, kas identificējami kā krājumi

2.204. Ja turpretim importēšanas brīdī dzīvniekus var skaidri identificēt kā krājumus (piemēram, kaujamie dzīvnieki), tad šo importu uzskata par nepabeigtas produkcijas krājumu papildinājumu un tādēļ, aprēķinot izlaidi, atbilstīgo apjomu atskaita no pārdošanas apjoma (negatīvā pārdošana) (sk. 2.069. punktu).

3. Izmantojamā pieeja

2.205. Bieži vien, izmantojot pieejamos datu avotus, ir grūti pienācīgi nošķirt šo divu dažādo kategoriju dzīvniekus. Tādēļ visu importēto dzīvnieku (dzīvnieki, kas klasificēti kā pamatlīdzekļi vai kā krājumi, taču ne tie dzīvnieki, kas importēti tūlītējai nokaušanai) vērtība, aprēķinot izlaidi, ir jāatskaita no pārdošanas apjoma. Ja dzīvniekus kādā brīdī pārņem produktīvo lauksaimniecības dzīvnieku ganāmpulkā (t. i., pamatlīdzekļos), tad pārņemšanas brīdī tos reģistrē kā pārskata periodā uz pašu rēķina saražotus ražošanas pamatlīdzekļus (tāpat kā valstī saražotus un audzētus dzīvniekus, ko vēlāk pārņem produktīvo lauksaimniecības dzīvnieku ganāmpulkā) (sk. 2.069. un 2.070. punktu).

2.206. Jāatzīmē, ka tūlītējai nokaušanai importētus dzīvniekus reģistrē kā attiecīgās valsts lopkautuvju veiktu importu un EPL neatspoguļo, jo EPL ataino tikai konkrētās valsts lauksaimniecības izlaidi.

c) lauksaimniecības vienību veiktas lauksaimniecības dzīvnieku tirdzniecības reģistrēšana

2.207. Dzīvnieki, kas klasificēti kā pamatlīdzekļi: tirdzniecību ar šiem dzīvniekiem reģistrē *GFCF* kā pamatlīdzekļu iegādes un realizācijas (ar īpašumtiesību pāreju saistītus pakalpojumus reģistrē pircēja cenā). Ja pārdošana un pirkšana notiek vienā un tajā pašā grāmatvedības pārskata periodā, tad šīs plūsmas viena otru kompensē, un kā *GFCF* reģistrē tikai ar īpašumtiesību pāreju saistītos pakalpojumus (sk. 2.068. punktu).

2.208. Dzīvnieki, kas klasificēti kā krājumi: šo pārdošanu un pirkšanu reģistrē tikai tad, ja tā notiek divos dažādos grāmatvedības pārskata periodos. Ja tirdzniecība notiek vienā un tajā pašā grāmatvedības uzskaites periodā, tad ar to saistītos pakalpojumus, kas ir iekļauti pircēja cenā, jāatskaita no kopējās izlaides (sk. 2.067. punktu).

2.209. Tā kā lauksaimniecības vienību veiktu tirdzniecību ar lauksaimniecības dzīvniekiem un importu uzskata par īpašiem gadījumiem, tad starppatēriņu pie "Lauksaimniecības dzīvniekiem un dzīvnieku izcelsmes produktiem" nereģistrē.

d) dzīvnieki, kas nav lauksaimniecības dzīvnieki

2.210. Sacīkšu zirgu, jājamzirgu, suņu, kaķu, sprosta putnu, zooloģiskā dārza un cirka dzīvnieku un vēršu cīņām paredzēto vēršu audzēšana ietilpst lauksaimniecības nozari veidojošās darbībās neatkarīgi no tā, vai audzēšanas mērķis ir vaisla, gaļas ražošana, atpūtas vai sporta pasākumi (sk. 1.78. punktu). Šo dzīvnieku izmantošanu pakalpojumu darbībās lauksaimniecības nozarē iekļauj tikai tad, ja šādas darbības ir nenodalāmas lauksaimniecības vienību sekundārās darbības. Dzīvnieku, kas nav lauksaimniecības dzīvnieki, audzēšanu vienībās, kurām lauksaimnieciskā darbība ir vienīgi brīvā laika pavadīšanas veids, EPL neiekļauj (sk. 1.24. punktu).

2.211. Šādus dzīvniekus var pārdot:

— saimēm: šādā gadījumā visas turpmākās darbības ar šiem dzīvniekiem uz EPL neattiecas,

— citām nozarēm: piemēram, sargsuņus, cirka dzīvniekus vai sacīkšu zirgus; tie attiecas uz pircējas nozares pamatkapitāla veidošanu.

▼B

III. **IZPLATĪŠANAS DARĪJUMI UN CITAS PLŪSMAS**

A. DEFINĪCIJA

3.001. Izplatīšanas darījumi ir darījumi:

— kuros ražošanā radīto pievienoto vērtību sadala darbaspēkam, kapitālam un valsts pārvaldei,

— kas ietver ienākuma un labuma otrreizēju sadali.

3.002. EKS 1995 ir noteikta atšķirība starp kārtējiem pārskaitījumiem un kapitāla pārvedumiem, kur pēdējie drīzāk atbilst uzkrājuma vai labuma, nevis ienākuma otrreizējai sadalei.

3.003. Ņemot vērā to, ka EPL ir ražošanas nozares konti, šajā nodaļā apskatīti tikai atsevišķi izplatīšanas darījumi. Vissvarīgākie ir tie, kas reģistrēti primāro ienākumu sadales kontos, jo īpaši ienākuma veidošanas kontā un uzņēmējdarbības ienākuma kontā (sk. "EPL kontu secību", 1.38. līdz 1.48. punkts). Ienākuma veidošanas kontā šie izplatīšanas darījumi attiecas uz citiem ražošanas nodokļiem, citām ražošanas subsīdijām un uz darbinieku atalgojumu. Uzņēmējdarbības ienākuma kontā tie atbilst noteiktu veidu īpašuma ienākumam (galvenokārt zemes nomas maksai, procentiem un īpašuma ienākumam attiecībā uz apdrošinājuma ņēmējiem). Šajā kontā reģistrē arī tos izplatīšanas darījumus, kam atbilst atbalsts ieguldījumu veikšanai un citi kapitāla pārvedumi kapitāla kontā.

3.004. Tajos neietver atsevišķus izplatīšanas darījumus saistībā ar noteiktu veidu īpašuma ienākumu (pārsvarā saistībā ar dividendēm un cita veida ienākumu, ko izplata uzņēmējsabiedrības), ienākuma un īpašuma nodokļus, ko piemēro pārskata periodā, u. c. Šo darījumu reģistrēšana ir statistiski lietderīga un jēgpilna tikai tad, ja, to darot, ņem vērā institucionālo vienību grupas, t. i., nozares un apakšnozares (sk. 1.06. punktu).

B. VISPĀRĪGI NOTEIKUMI

1. **Pārskata periods**

3.005. EPL pārskata periods ir kalendārais gads.

2. **Vienības**

3.006. Vērtības jāizsaka miljonos valsts valūtas vienību.

3. **Izplatīšanas darījumu reģistrēšanas brīdis**

3.007. Kā izskaidrots 2.008. punktā, EKS 1995 izplatīšanas darījumus reģistrē pēc uzkrāšanas principa, t. i., brīdī, kad maksājamā vai pieprasītā ekonomiskā vērtība tiek radīta, pārveidota vai anulēta vai pārtrauc eksistēt, un nevis maksājuma faktiskās veikšanas brīdī. Šo reģistrēšanas principu (kura pamatā ir tiesības un pienākumi) piemēro visām plūsmām neatkarīgi no tā, vai tās ir monetāras plūsmas un vai tās attiecas uz vienu vai uz vairākām vienībām. Tomēr praktisku iemeslu dēļ var būt pieļaujami daži izņēmumi.

3.008. Dažādu veidu izplatīšanas darījumu reģistrēšanas brīdis ir šāds:

a) darbinieku atalgojums

3.009. Bruto algas un faktiskās sociālās iemaksas (uz darba devēja rēķina) reģistrē tajā laika posmā, kurā veic attiecīgo darbu, lai gan prēmijas un citus ārkārtas maksājumus reģistrē brīdī, kad tie jāizmaksā (sk. EKS 1995 4.12. punktu).

b) ražošanas nodokļi un subsīdijas

3.010. Ražošanas nodokļus reģistrē brīdī, kad noris darbības, darījumi vai citi notikumi, kas uzliek fiskālās saistības (sk. EKS 1995 4.26. punktu). Līdzīgā veidā ražošanas subsīdijas reģistrē brīdī, kad noris darījums vai cits notikums (ražošana, pārdošana, imports u. c.), uz kuru tās attiecas (sk. EKS 1995 4.39. punktu).

c) īpašuma ienākums

3.011. Procentus reģistrē tajā grāmatvedības pārskata periodā, kurā tie jāmaksā, neatkarīgi no tā, vai šos procentus tiešām samaksā (sk. EKS 1995 4.50. un turpmākos punktus). Tā rīkojas pastāvīgi un attie-

▼B

cībā uz visu attiecīgā kapitāla summu. Arī nomas maksu reģistrē tajā periodā, kurā tā ir jāsamaksā (sk. EKS 1995 4.75. punktu).

d) kapitāla pārvedumi

3.012. Kapitāla pārvedumus (ieguldījumu dotācijas vai citi pārskaitījumi) reģistrē brīdī, kad jānotiek maksājumam (vai, ja pārskaitījums ir natūrā, brīdī, kad pārņem aktīvu īpašumtiesības vai kad anulē parādu) (sk. EKS 1995 4.162. un 4.166. punktu).

4. **Vispārīgas piezīmes par pievienoto vērtību**

3.013. Pievienotā vērtība ir ražošanas konta balanspostenis. Tā ir izlaides vērtības un starppatēriņa vērtības starpība (neatkarīgi no pielietotā izlaides jēdziena, jo attiecīgi mainās arī starppatēriņš). Tas ir galvenais postenis, pēc kura mēra tautsaimniecības vai atsevišķas ražošanas nozares produktivitāti. To var iegrāmatot gan kā bruto vērtību (bruto pievienotā vērtība), gan kā neto vērtību (neto pievienotā vērtība), t. i., pirms vai pēc pamatkapitāla patēriņa atskaitīšanas. Ienākuma veidošanas konta saturu veido tikai neto pievienotā vērtība. Atbilstīgi metodei, pēc kuras novērtē izlaidi (bāzes cena) un starppatēriņu (pircēja cenas), neto pievienoto vērtību mēra bāzes cenās.

3.014. No pievienotās vērtības pēc bāzes cenām atņemot citus ražošanas nodokļus un iegūtajai vērtībai pieskaitot citas ražošanas subsīdijas, iegūst pievienoto vērtību pēc ražošanas faktoru izmaksām. Neto pievienotā vērtība pēc ražošanas faktoru izmaksām veido ražošanas faktoru radīto ienākumu.

C. DARBINIEKU ATALGOJUMS

(sk. EKS 1995 4.02. līdz 4.13. punktu)

3.015. Darbinieku atalgojumu definē kā kopējo atlīdzību skaidrā naudā vai natūrā, kas darba devējam jāmaksā darbiniekam par darbu, kuru pēdējais veicis grāmatvedības pārskata periodā (sk. EKS 1995 4.02. punktu). Tas ietver:

— bruto algas (skaidrā naudā vai natūrā),

— darba devēja veiktās sociālās iemaksas (faktiskās un aprēķinātās).

3.016. Bruto algas skaidrā naudā ietver šādas sastāvdaļas:

a) tiešās pamatalgas (regulāri maksājamās);

b) paaugstinātas likmes par darbu virsstundās, naktīs vai nedēļas nogalēs, par sevišķi grūtu un spraigu darbu u. c.;

c) dzīves dārdzību un mājvietas izdevumus kompensējoši pabalsti;

d) piemaksas pie algas, piemēram, prēmijas Ziemassvētku, gada noslēguma, valsts svētku sakarā vai prēmijas par labu darbu augstākas kategorijas darbiniekiem;

e) pabalsti transporta izdevumu segšanai ceļā no mājām uz darbu un atpakaļ ([1]);

f) kompensācijas par darbā nepavadītām dienām, apmaksātas brīvdienas;

g) komisijas naudas, dzeramnaudas, dalības maksas;

h) citi pabalsti vai neregulāri maksājumi, ko saistībā ar kopējiem uzņēmuma darbības rezultātiem veic, ievērojot peļņas sadales shēmu;

i) darba devēja veikti maksājumi, ar kuriem uzkrāj vērtības par labu darbiniekiem;

j) vienreizēji maksājumi darbiniekiem, kas atstāj uzņēmumu, ja vien tos neizmaksā saskaņā ar kolektīvu vienošanos;

k) mājokļa pabalsti, kas darba devējiem skaidrā naudā jāizmaksā darbiniekiem.

([1]) Līdzīgu rezultātu var iegūt, pārdošanas apjomus reģistrējot par pusgadu un izlaidi pārskata gadā "n" aprēķinot kā summu, ko veido pārdošanas apjomi "n" gada otrajā pusē un "n + 1' gada pirmajā pusē.

▼B

3.017. Jāuzsver, ka reģistrējamie dati ir bruto algas, tostarp algas nodokļi, kā arī paaugstinātās šo nodokļu un darbinieku sociālo iemaksu likmes. Ja darba devēji darbiniekiem izmaksā neto algas, tad tās jāpalielina atbilstīgi minēto posteņu vērtībai.

3.018. Algas natūrā ir preces un pakalpojumi, ko darba devēji bez maksas vai par samazinātu maksu dara pieejamus darbiniekiem un ko darbinieki vai viņu ģimenes izmanto savu vajadzību apmierināšanai, kā un kad viņi to vēlas. Tiem nav obligāti jāietilpst ražošanas procesā. To vērtība atbilst nodrošinātā labuma vērtībai: preču vērtībai, ja tās saņem bez maksas, vai minētās vērtības un darbiniekiem izmaksātās summas starpībai, ja preces dara pieejamas par samazinātu samaksu. Šo posteņu, kam EPL ir vērā ņemama nozīme, sastāvdaļas ir šādas:

a) lauksaimniecības produkcija, kuru atlīdzības veidā darbiniekiem dara pieejamu bez maksas vai par samazinātām cenām ([1]);

b) izmitināšanas pakalpojumi, kurus rada uz pašu rēķina un darbiniekiem dara pieejamus bez maksas vai par samazinātām cenām ([2]);

c) preces un pakalpojumi, kurus iegādājas darba devēji, ja vien šie pirkumi atbilst natūrā izmaksātu algu definīcijai (t. i., ja tas nav starppatēriņš). Konkrēti darbinieku transportēšana no mājām uz darbu un atpakaļ ir daļa no algas natūrā, ja vien šādi braucieni nenotiek darba laikā. Šajā kategorijā ietilpst pirkti izmitināšanas pakalpojumi un mazbērnu novietnes u. c. (sk. EKS 1995 4.05. punktu).

3.019. Algas natūrā jāvērtē pēc to bāzes cenas vai pēc pircēja cenas (atkarībā no tā, vai attiecīgās preces vai pakalpojumus saražo konkrētajā vienībā vai iepērk citur).

3.020. Bruto algas turpretim neietver tos darba devēju izdevumus, kas dod labumu uzņēmumam un ir radušies tā interesēs. Šādi izdevumi, *inter alia*, ir: pabalsti vai atmaksājumi par ceļošanas izdevumiem, atšķirtību no ģimenes vai pārvākšanos, ko darbinieks veicis sakarā ar darba pienākumiem, reprezentācijas izmaksas saistībā ar darba pienākumiem un darba vietas labiekārtošanas izdevumi (piemēram, nodrošinot sporta un atpūtas iespējas). Līdzīgā veidā maksājumi skaidrā naudā, kurus darba devēji izmaksā, lai darbinieki iegādātos darbarīkus vai speciālo apģērbu (tostarp summas, kas darbiniekiem saskaņā ar līgumu jātērē šādiem mērķiem), neietilpst šajā rubrikā apskatītajās bruto algās. Visus šos elementus reģistrē kā darba devēja starppatēriņu (sk. EKS 1995 4.07. punktu).

3.021. Darba devēju sociālās iemaksas atbilst to sociālo iemaksu vērtībai, ko darba devēji veic, lai darbinieki būtu sociāli apdrošināti (izņemot darbinieku sociālās iemaksas, ko atvelk no bruto algas) (sk. 3.017. punktu). Šīs iemaksas var būt faktiskas vai aprēķinātas.

3.022. Faktiskās sociālās iemaksas ir darba devēja veiktie maksājumi, tostarp likumā noteiktās, ar līgumu paredzētās un brīvprātīgās iemaksas, kas ir kā apdrošināšana pret riskiem un sociāliem sarežģījumiem. Šo sociālo iemaksu saņēmēji ir apdrošinātāji (sociālās nodrošināšanas iestādes vai privāti apdrošinātāji). Lai arī šīs iemaksas tiek maksātas tieši apdrošinātājiem, tās ietver darbinieku atalgojumā, jo uzskata, ka minētās iemaksas darbinieks saņem un tad samaksā apdrošināšanas uzņēmumiem.

3.023. Aprēķinātās sociālās iemaksas ir ekvivalentas nefondētiem sociāliem pabalstiem, ko darba devēji izmaksā tieši darbiniekiem vai bijušajiem darbiniekiem, neiesaistot apdrošināšanas uzņēmumu vai autonomu pensiju fondu ([3]) (sk. EKS 1995 4.10. punktu). Šīs iemaksas reģistrē laika posmā, kurā veic attiecīgo darbu (ja tās ir obligāto sociālo iemaksu ekvivalents), vai tad, kad notiek labuma gūšana (ja tās ir brīvprātīgo sociālo iemaksu ekvivalents).

([1]) Šajā kategorijā nedrīkst iekļauj maksājumus, kas dod labumu galvenokārt darba devējam. Šādi maksājumi ietilpst starppatēriņā (sk. 2.108. e) punktu).

([2]) Lauksaimniecības produkcija, ar ko apgādā darbiniekus, ir lauksaimniecības nozares izlaide.

([3]) Izmitināšanas pakalpojumus uzskata par nodalāmu nelauksaimniecisku darbību, kā rezultātā tos atspoguļo tikai kā darbinieku atalgojumu un kā lauksaimniecības nozares darbības rezultāta atskaitījumu. Ja tie ir nenodalāma nelauksaimnieciska darbība, tad tos reģistrē kā ražošanas sastāvdaļu un kā darbinieku atalgojuma veidu.

▼B

3.024. Jāuzsver, ka tad, ja ražošanas vienības ir atsevišķi uzņēmumi, EPL vajadzībām darbinieku atalgojumā neiekļauj atlīdzību par darbu, ko saimniecībā veicis tās īpašnieks vai nealgoti viņa ģimenes locekļi; šīs personas savā starpā dala jaukto ienākumu, kas ir ienākuma veidošanas konta atlikums atsevišķam uzņēmumam. Ja tomēr ražošanas vienības ir daļa no uzņēmējsabiedrības (sk. 5.09. un 5.10. punktu), tad visa atlīdzība jāreģistrē kā darbinieku atalgojums.

D. RAŽOŠANAS NODOKĻI UN IEVEDMUITA

(sk. EKS 1995 4.14. līdz 4.29. punktu)

3.025. Ražošanas nodokļi un ievedmuita ir obligāti, neatlīdzināmi maksājumi skaidrā naudā vai natūrā, ko attiecībā uz preču un pakalpojumu ražošanu un importēšanu, darbaspēka nodarbināšanu, ražošanā izmantotas zemes, ēku vai citu aktīvu īpašumtiesībām vai izmantošanu iekasē valsts pārvaldes iestādes vai Eiropas Savienības iestādes. Minētie nodokļi jāmaksā neatkarīgi no tā, vai tiek gūta peļņa (sk. EKS 1995 4.14. punktu).

3.026. Ražošanas nodokļus iedala šādi:

— nodokļi par produkciju:

  — PVN tipa nodokļi,

  — ievedmuita un nodevas, kas nav PVN,

  — tie nodokļi par produkciju, kas nav PVN un ievedmuita,

— citi ražošanas nodokļi.

1. **Nodokļi par produkciju**

3.027. Nodokļi par produkciju ir nodokļi, kas jāmaksā par katru saražoto vai pārdoto preču vai pakalpojumu vienību. Tie var būt ekvivalenti attiecībā uz preču vai pakalpojumu vienību noteiktai naudas summai vai aprēķināti *ad valorem* kā konkrēta procentuālā daļa no vienības cenas vai preces vai pakalpojuma vērtības (sk. EKS 1995 4.16. punktu).

3.028. PNV tipa nodokļi ir nodokļi par precēm un pakalpojumiem, ko uzņēmumi uzkrāj pakāpeniski un ko beigās pilnā apjomā iekasē no galīgā pircēja. Tie ietver PVN un citus atskaitāmos nodokļus, kuru piemērošanas noteikumi ir līdzīgi PNV piemērošanas noteikumiem ([1]).

3.029. Ievedmuitas nodokļi, izņemot PVN, ir obligāti maksājumi (izņemot PVN), ko valsts pārvaldes iestādes vai Eiropas Savienības iestādes iekasē par importētajām precēm, lai tās laistu brīvā apgrozībā ekonomiskajā teritorijā, un par pakalpojumiem, ko nerezidentas vienības sniedz rezidentām vienībām.

3.030. Tie ietver ievedmuitu un citus nodokļus, piemēram, nodevas par importēto lauksaimniecības produkciju, uz importu attiecošās valūtas kursu starpības kompensācijas, akcīzes nodokļus u. c. (sk. EKS 1995 4.18. punktu). Tos maksā importētāji, un parasti tos tālāk nodod produkcijas pircējam, t. i., tie kļūst par daļu no attiecīgo preču un pakalpojumu pircēja cenas. Ievedmuitai, neatskaitāmajam PVN un valūtas kursu starpības kompensācijai (saņemtai vai izmaksātai) EPL vajadzībām izmantotajā pircēja cenā jāparādās arī tad, ja lauksaimniecisko ražotāju vienība veic ražošanas līdzekļu tiešu importu.

3.031. Nodokļi par produkciju, izņemot PVN un ievedmuitu, ir tie nodokļi par rezidentu uzņēmumu ražotām precēm un pakalpojumiem, kas jāmaksā to ražošanas, eksporta, pārdošanas, pārņemšanas, līzinga vai piegādes rezultātā vai dēļ minēto preču vai pakalpojumu izmantošanas pašu galapatēriņam vai pašu kapitālieguldījumiem (sk. EKS 1995 4.19. punktu).

3.032. Lauksaimniecībā šādi nodokļi ir:

— nodokļi par cukurbietēm,

— sodi par piena kvotu pārsniegšanu,

— līdzatbildības nodokļi, ko iepriekš piemēroja pienam un labībai.

([1]) Konkrēti tās atbilst algai, kuru darba devējs kādu laiku turpina maksāt darbinieka slimības vai grūtniecības gadījumā, pēc nelaimes gadījuma darbā vai iestājoties invaliditātei, vai darbinieka atlaišanas gadījumā, ja vien attiecīgās summas ir iespējams identificēt atsevišķi.

▼B

3.033. Tā kā izlaidi reģistrē pēc bāzes cenām, tad nodokļus par produkciju reģistrē ražošanas kontā (sk. 2.082. līdz 2.086. punktu) un ienākuma veidošanas kontā tie neparādās. Minētie nodokļi jāreģistrē tad, kad risinās darbības, darījumi vai citi notikumi, kas ir maksājuma veikšanas pamatā. Tā kā EPL šos posteņus reģistrē bez atskaitāmā PVN, tad neatskaitāmais PVN ir vienīgais šādi reģistrētais apgrozījuma nodoklis. Šā iemesla dēļ PNV pārskatos nereģistrē, izņemot īpašajā PVN nepietiekamas kompensēšanas gadījumā, ko iekļauj pie "Citiem ražošanas nodokļiem" (sk. 3.048.g) punktu).

3.034. Tie nodokļi par produkciju, kas nav PVN un kam ir ietekme uz atsevišķiem lauksaimnieciskā starppatēriņa produktiem, jāiekļauj starppatēriņam atbilstošajā pircēja cenā, kuru reģistrē ražošanas kontā (sk. 2.110. līdz 2.113. punktu). Šādi rīkojas, piemēram, attiecībā uz nodokļiem par vīna darīšanā izmantoto cukuru un alkoholu, ko dažās ES dalībvalstīs apliek ar nodokli. Šie nodokļi, kas ir nodokļi par lauksaimniecības pārtikas nozares produkciju, jāpieskaita lauksaimniecības nozares starppatēriņa vērtībai.

2. **Pieeja attiecībā uz PVN**

3.035. EKS 1995 (4.17. punkts) iekļautais apraksts attiecas uz PVN standartsistēmu, saskaņā ar kuru katrs uzņēmums no PVN summas, kas maksājama par pašu pārdotajiem apjomiem, drīkst atvilkt summu, kura samaksāta nodokļos, pērkot starppatēriņa preces vai ražošanas līdzekļus. Tomēr papildus PVN standartnoteikumiem pastāv īpaši noteikumi attiecībā uz lauksaimniecību (vienotās PVN likmes sistēmas), kuru veids dažādās ES dalībvalstīs ir atšķirīgs.

3.036. ES dalībvalstu izmantotās vienotās likmes sistēmas var iedalīt divās pamata grupās atkarībā no veida, kādā atlīdzina par pirkumiem samaksāto PNV:

— ar cenu. Šajā gadījumā lauksaimnieki, uz kuriem attiecas vienotās likmes sistēma, pārdod savu produkciju par cenu, kam pieskaitīta PVN vienotās likmes procentuālā daļa, bet rēķinā iekļauto PVN finanšu iestādēm nemaksā, jo PVN summa, kuru viņi iekļauj rēķinā un patur sev, ir aprēķināta tā, lai pēc iespējas precīzāk kompensētu pirkumos samaksāto PVN,

— kompensācijas veidā. Saskaņā ar šo sistēmu lauksaimnieki savu produkciju pārdod bez PVN. Pēc pieteikuma iesniegšanas finanšu iestādēs viņi saņem kompensāciju, kas aprēķināta kā vienotas likmes procentuālā daļa ([1]) un ko piemēro minēto lauksaimnieku pārdotajiem apjomiem, lai kompensētu pirkumos samaksāto PVN.

a) definīcijas

3.037. Turpmāk minētie PVN standartsistēmas jēdzieni attiecas arī uz vienotās likmes sistēmām:

a) PVN, ko rēķinā iekļauj ražotājs: tas ir PVN, kuru ražotājs aprēķina pēc likmes, ko piemēro pārdotajai produkcijai, un kuru viņš ietver vietējiem pircējiem izrakstītajos rēķinos;

b) PNV, ko iekļauj ražotājam izrakstītajā rēķinā par starppatēriņa precēm: tas ir PVN, kuru aprēķina pēc likmes, ko piemēro katram nopirktās produkcijas veidam, un kuru ražotājs ir samaksājis par starppatēriņa precēm; to sauc par atskaitāmo ([2]) starppatēriņa PVN;

c) PVN, ko iekļauj ražotājam izrakstītajā rēķinā par ražošanas pamatlīdzekļiem: to sauc par atskaitāmo PVN par ražošanas līdzekļu iegādi;

d) PNV, kas ražotājam jāmaksā par kārtējiem darījumiem: tā ir starpība, ko veido PVN, kuru savos rēķinos iekļāvis ražotājs, un PVN, kurš iekļauts ražotājam izrakstītajos rēķinos par starppatēriņa preču pirkumiem (a-b);

e) ražotāja samaksātais PVN kopapjoms: tā ir starpība, ko veido PVN, kuru savos rēķinos iekļāvis ražotājs, un tā PVN kopapjoms, kurš

([1]) Visnozīmīgākais ar nodokļiem apliekamais postenis ir apgrozījums. Visās ES dalībvalstīs apgrozījuma nodokli iekasē ar PVN. Šā nodokļa likmes ir atšķirīgas dažādās dalībvalstīs un pat vienas dalībvalsts robežās. Kopumā lauksaimniecības produkcijai piemērotā nodokļa likme ir zemāka par pamatlikmi.

([2]) Procentu likme var svārstīties atkarībā no produkcijas un tās izplatīšanas veida.

▼B

iekļauts ražotājam izrakstītajos rēķinos par starppatēriņa preču un ražošanas līdzekļu pirkumiem (a-b-c).

3.038. EKS 1995 noteikumos paredzēta tikai viena PVN reģistrēšanas metode. Tā ir "neto" sistēma, kurā izlaides un resursu cenas reģistrē bez atskaitāmā PVN.

3.039. Nodokļu tiesību aktos PVN attiecībā uz ražotājiem uzskata par "īslaicīgu posteni", jo atskaitāmais PVN, kas ražotājam jāmaksā, izdarot pirkumus, nav patiesā izmaksu sastāvdaļa, kam jāparādās viņa paša aprēķinos, un to var uzskatīt tikai par iepriekšēju tā PVN iemaksu, kurš viņam jāaprēķina attiecībā uz paša apgrozījumu; tādā veidā nodokļu iestādēm ražotājs maksā tikai minēto summu starpību. Tā kā kopumā tikai galapatērētājs ir tas, kam jāmaksā attiecīgajai produkcijai uzliktais PVN, tad ražotājs (kopā ar vajadzīgo starppatēriņa preču ražotājiem) faktiski ir nodokļu iestādes pārstāvis. Ja turpretim ražotājam nav iespējams atskaitīt (vai atprasīt) ar pirkumiem samaksāto nodokli (neatskaitāmo PVN), tad šajos gadījumos PVN jāuzskata par izmaksu sastāvdaļu.

b) neto reģistrēšanas metodes pielietošana

3.040. Lauksaimniekiem, uz kuriem attiecas standartsistēma, nav nekādu grūtību veikt šo uzskaiti; PVN, ko iekļauj rēķinā par pārdoto vai citā veidā izlietoto produkciju, EPL neietver, un tam nav jāparādās izlaides cenās, kuras izmanto galīgās izlaides vērtēšanā, un tāpat arī, aprēķinot izdevumus EPL vajadzībām, atbilstīgajās cenās neiekļauj atskaitāmo PVN, kas samaksāts, pērkot starppatēriņa preces vai ražošanas pamatlīdzekļus.

3.041. Tomēr lauksaimniekiem, uz kuriem attiecas vienotās likmes sistēmas, rodas uzskaites problēmas (sk. 3.035. un turpmākos punktus). Acīmredzot katra atsevišķa lauksaimnieka saņemtā kompensācija ļoti reti precīzi atbildīs tai PVN summai, ko viņš ir samaksājis, veicot pirkumus. Vienotās likmes sistēmu gadījumā PVN reģistrēšanas metode ir tieši tāda pati kā tā, ko izmanto standartsistēmā, t. i., tajā nav ņemts vērā ne katrai atsevišķai galīgās izlaides vienībai atbilstošais PVN, ne katrai atsevišķai starppatēriņa un *GFCF* vienībai atbilstošais atskaitāmais PVN.

Starpību, kuru veido vienotās likmes kompensācija, kas piešķirta lauksaimniekiem, uz kuriem attiecas vienotās likmes sistēmas, un PVN, ko viņi būtu varējuši atskaitīt, ja uz viņiem attiektos PVN standartsistēma, sauc par pārmērīgu vai nepietiekamu kompensāciju. EPL pārmērīga vai nepietiekama kompensēšana ir jānorāda atsevišķi.

3.042. Metode, ko izmanto, lai reģistrētu pārmērīgu vai nepietiekamu PVN kompensēšanu vienotās likmes sistēmās, ir šāda:

— pārmērīgu pirkuma PVN kompensēšanu reģistrē pie "Citām ražošanas subsīdijām",

— nepietiekamu pirkuma PVN kompensēšanu reģistrē pie "Citiem ražošanas nodokļiem".

"Pirkuma PNV" ir PVN, ko lauksaimnieki, uz kuriem attiecas vienotās likmes sistēma, būtu varējuši atskaitīt, ja uz viņiem attiektos PVN standartsistēma.

3.043. Šīs reģistrēšanas metodes priekšrocība ir vienādas attieksmes veicināšana pret lauksaimniecības izlaidi, starppatēriņu un *GFCF* neatkarīgi no tā, kuru PVN sistēmu attiecina uz lauksaimniekiem. Turklāt tā sekmē pārmērīgas vai nepietiekamas PVN kompensēšanas traktēšanu simetriski bruto pievienotajai vērtībai bāzes cenās. Tas ļauj bruto pievienoto vērtību bāzes cenās aprēķināt neatkarīgi no pieņemtās PVN sistēmas, šādi veicinot dalībvalstu EPL saskaņotību un salīdzināmību (sk. 3.033. punktu).

3. **Citi ražošanas nodokļi**

3.044. Citi ražošanas nodokļi ir visi tie nodokļi, kas uzņēmumiem jāsedz tādēļ, ka tie nodarbojas ar ražošanu, neatkarīgi no saražoto vai pārdoto preču un pakalpojumu daudzuma vai vērtības (sk. EKS 1995 4.22. punktu). Tie var būt jāmaksā par zemi, ražošanas pamatlīdzekļiem vai piesaistīto darbaspēku.

3.045. Citi ražošanas nodokļi ir vienīgie nodokļi, kas jāreģistrē ražošanas nozares ienākuma veidošanas kontā. Šos nodokļus atspoguļo to ražo-

▼B

šanas vai institucionālo nozaru kontos, kuras tos maksā (maksāšanas kritērijs).

3.046. Nodokļiem, kuri jāreģistrē lauksaimniecības ienākuma veidošanas kontā, jābūt:

a) obligātiem;

b) to tiešajam maksātājam jābūt no lauksaimniecības nozares;

c) to saņēmējam jābūt valsts pārvaldes iestādei vai Eiropas Savienības iestādēm;

d) tiem jāatbilst citu ražošanas nodokļu definīcijai (sk. 3.044. punktu).

3.047. Ņemot vērā valsts finanšu attīstības vēsturiski atšķirīgo gaitu dažādās ES dalībvalstīs, ES teritorijā spēkā esošo ražošanas nodokļu spektrs ir ļoti plašs. Lauksaimniecībā pastāv divi citi ražošanas nodokļu veidi, kas ir visai nozīmīgi: īpašuma nodoklis un transportlīdzekļu nodoklis.

3.048. Lauksaimniecībā vissvarīgākie citi ražošanas nodokļi ir:

a) īpašuma nodokļi un citi nodokļi saistībā ar ražošanas mērķiem izmantotas zemes un ēku lietojumu (neatkarīgi no tā, vai lauksaimniecības vienība ir to īpašniece vai nomniece);

b) nodokļi saistībā ar ražošanas pamatlīdzekļu, piemēram, mehānisku transportlīdzekļu, iekārtu vai citu piederumu, izmantošanu ražošanā (neatkarīgi no tā, vai lauksaimniecības vienība ir to īpašniece vai nomniece);

c) darba algu fonda nodokļi, ko maksā darba devējs;

d) nodokļi par piesārņojumu, kas rodas ražošanas darbības dēļ;

e) nodokļi par licencēm vai atļaujām, kas vajadzīgas, lai iesaistītos komerciālā vai profesionālā darbībā, ar noteikumu, ka šīs licences vai atļaujas automātiski piešķir pēc maksājamo summu saņemšanas. Ja minētie maksājumi ir saistīti ar reglamentējošu darbību (piemēram, tiek pārbaudīta pieteikuma iesniedzēja kompetence vai kvalifikācija), tad tie jāuzskata par pakalpojumu pirkšanu no valsts pārvaldes iestādēm un jāreģistrē kā starppatēriņš (ja vien to izmaksas proporcionāli kaut cik atbilst attiecīgo pakalpojumu izmaksām) (sk. 2.108. o) punktu);

f) maksa par ūdeni, kas ir nodoklis ar vienotu likmi un nav proporcionāls patērētā ūdens daudzumam;

g) nepietiekama PVN kompensēšana, kas rodas, piemērojot vienotas likmes PVN sistēmas (sk. 3.041. un 3.042. punktu).

3.049. Atbilstīgi uzkrāšanas principam ražošanas nodokļus reģistrē tajā brīdī, kad notiek finanšu saistību uzņemšanās. Nepietiekamas PVN kompensēšanas gadījumā tas ir brīdis, kad iegādājas šādu situāciju radījušās starppatēriņa vai *GFCF* preces vai pakalpojumus (nevis atlīdzināšanas brīdis).

3.050. Citos ražošanas nodokļos neietilpst:

a) ar likumu noteikti maksājumi, kuru tiešais maksātājs ir no lauksaimniecības nozares, bet kuru saņēmējs nav ne valsts pārvaldes iestādes, ne Eiropas Savienības iestādes. Šos maksājumus uzskata par tirgus pakalpojumu pirkšanu no pārskaitījuma saņēmējiem un tādēļ iekļauj lauksaimniecības starppatēriņā;

b) naudas sodi un līgumsodi, kā arī izmaksas saistībā ar to iekasēšanu un atgūšanu nav jāreģistrē kopā ar attiecīgajiem nodokļiem, ja vien tās ir iespējams nodalīt (sk. EKS 1995 4.133. punktu);

c) obligātie nodokļi, kurus neietur valsts pārvaldes iestādes vai Eiropas Savienības iestādes un kurus lauksaimniecības nozare sedz netieši, bet tiešais maksātājs ir pircēja nozare. Šie maksājumi jāreģistrē kā patērētāju nozares starppatēriņš;

d) nodokļi, ar ko parasti apliek peļņu vai īpašumu, piemēram, izlīdzināšanas nodokļi, ienākuma nodoklis, uzņēmuma peļņas nodoklis un īpašuma nodoklis. Tie jāiekļauj ienākuma otrreizējās sadales kontā kā pārskata perioda nodokļi par ieņēmumiem, aktīviem u. c.;

▼B

e) mantojuma un dāvinājuma nodokļi un specifiski īpašuma nodokļi. Tie jāiekļauj kapitāla kontā kā kapitāla nodokļi;

f) maksa par ūdeni, kuras apmērs ir tieši vai netieši saistīts ar patērētā ūdens daudzumu.

E. SUBSĪDIJAS

(sk. EKS 1995 4.30. līdz 4.40. punktu)

3.051. Subsīdijas ir kārtēji neatlīdzināmi maksājumi, ko valsts pārvaldes iestādes vai Eiropas Savienības iestādes izmaksā rezidentiem ražotājiem, lai ietekmētu to izvērstās ražošanas apjomus, to noteiktās cenas vai atlīdzību par ražošanas faktoriem. Citi ārpustirgus ražotāji var saņemt citas ražošanas subsīdijas, bet tikai tad, ja tās izmaksā atbilstīgi vispārējiem noteikumiem, kas piemērojami kā tirgus, tā ārpustirgus ražotājiem. Pēc vienošanās subsīdijas par produkciju nereģistrē pie citas ārpustirgus izlaides (sk. EKS 1995 4.30. punktu).

3.052. Subsīdijas klasificē šādi:

— subsīdijas par produkciju:

— importa subsīdijas,

— citas subsīdijas par produkciju,

— citas ražošanas subsīdijas.

1. **Subsīdijas par produkciju**

3.053. Subsīdijas par produkciju ir subsīdijas, kas maksājamas par saražotas vai importētas preces vai pakalpojuma vienību. Subsīdija var būt konkrēta naudas summa par preces vai pakalpojuma vienību vai to var aprēķināt *ad valorem* kā noteiktu procentuālo daļu no vienības cenas. Subsīdiju var aprēķināt arī kā starpību, ko veido noteikta orientējošā cena un tirgus cena, kuru faktiski samaksājis pircējs. Subsīdija par produkciju parasti jāizmaksā tad, kad preci saražo, pārdod vai importē. Pēc vienošanās subsīdijas par produkciju var attiekties tikai uz tirgus izlaidi vai uz izlaidi pašu galapatēriņam (sk. EKS 1995 4.33. punktu).

3.054. Importa subsīdijas ir tās subsīdijas par precēm un pakalpojumiem, kas jāmaksā pēc tam, kad attiecīgās preces pārved robežai, lai tās izmantotu konkrētajā ekonomiskajā teritorijā, vai kad attiecīgos pakalpojumus saņem rezidentas institucionālās vienības. Tās var ietvert zaudējumus, kas apzinātas valdības politikas dēļ radušies valdības tirdzniecības organizācijām, kuru funkcija ir iepirkt produkciju no nerezidentiem un tad par zemāku cenu pārdot to rezidentiem (sk. EKS 1995 4.34. punktu).

3.055. Subsīdijas par produkciju ņem vērā bāzes cenā (sk. 2.082. līdz 2.086. punktu), veicot izlaides novērtējumu, un tāpēc tās neatspoguļo ražošanas nozares ienākuma veidošanas kontā. Tās subsīdijas par produkciju, kas attiecas uz starppatēriņa produkcijas vai ražošanas pamatlīdzekļu iegādi (t. i., uz importu vai cita veida iegādi) un kas pircējam nozīmē šo preču cenas samazināšanos, ņem vērā tādā veidā, ka starppatēriņa vai *GFCF* novērtējumā izmanto pircēja cenas (sk. 2.110. līdz 2.113. punktu); tas attiecīgi ietekmē minētās produkcijas vai preču cenas samazināšanos.

▼M1

3.056. Lai varētu izmantot metodi, kas paredz izlaides vērtēšanu pēc bāzes cenām, subsīdijas par produkciju ir skaidri jānošķir no citām ražošanas subsīdijām. Subsīdijas par lauksaimniecības produkciju [1] var izmaksāt lauksaimnieciskajiem ražotājiem vai citiem uzņēmējiem. Lai iegūtu bāzes cenu, ražotāju saņemtajai tirgus cenai pieskaita tikai lauksaimnieciskajiem ražotājiem izmaksātās subsīdijas. Subsīdijas par lauksaimniecības produkciju, kas izmaksātas uzņēmējiem, kuri nav lauksaimnieciskie ražotāji, EPL neiekļauj.

[1] Subsīdijas par lauksaimniecības produkciju, ko izmaksā lauksaimnieciskajiem ražotājiem, ietver visas subsīdijas, kas izpaužas kā trūkstošās summas piemaksāšana īpašniekiem (t.i., ja valsts pārvaldes iestādes lauksaimniecības produkcijas ražotājiem samaksā vidējās tirgus cenas un par lauksaimniecības produkciju garantētās cenas starpību).

▼B

3.057. Subsīdijas par produkciju jāreģistrē tajā brīdī, kad noris darījumi vai notikumi, kuru dēļ tās izmaksā (ražošana, pārdošana, imports u. c.), lai šādi saglabātu atbilstību pārējiem kontiem (t. i., izlaides mērīšanai pēc bāzes cenām). Tā kompensācijas atbalsts par laukaugiem jāreģistrē ražas novākšanas laikā, bet īpašās piemaksas par liellopiem un zīdītājgovīm un piemaksas par aitām reproduktīvā vecumā reģistrē dzīvnieku turēšanas laikā un/vai dienā, kad iesniegts pieteikums dotācijas saņemšanai.

2. **Citas ražošanas subsīdijas**

3.058. Citas ražošanas subsīdijas ir tās subsīdijas, kuras nav subsīdijas par produkciju un no kurām rezidentu ražotāju vienības var gūt labumu tādēļ, ka tās nodarbojas ar ražošanu. Citi ārpustirgus ražotāji attiecībā uz viņu saražoto citu ārpustirgus izlaidi var saņemt citas ražošanas subsīdijas, bet tikai tad, ja šos valsts pārvaldes iestāžu maksājumus veic atbilstīgi vispārējiem noteikumiem, kurus piemēro kā tirgus, tā ārpustirgus ražotājiem (sk. EKS 1995 4.36. punktu). EKS 1995 minētas četru veidu citas ražošanas subsīdijas (sk. EKS 1995 4.37. punktu): subsīdijas algām vai darbaspēkam, subsīdijas piesārņojuma samazināšanai, dotācijas procentu maksājumu segšanai un PVN pārmērīga kompensēšana. Šie maksājumi galvenokārt ir saistīti ar ražošanas izmaksu uzņemšanos vai ar atbalstu izmaiņām ražošanas metodē.

3.059. Tā kā izlaidi vērtē pēc bāzes cenām, tad citas ražošanas subsīdijas ir vienīgās, ko reģistrē ienākuma veidošanas kontā (kā izlietojumus ar negatīvu vērtību).

a) saņēmēja tips

3.060. Parasti subsīdiju saņēmējiem jāražo tirgum vai pašu galapatēriņam paredzētas preces un pakalpojumi. Tirgum paredzētas preces un pakalpojumi ir visas tās preces un pakalpojumi, ko laiž vai ko ir paredzēts laist tirgū. Tajās ietilpst produkcija, ko, pirms izlietot vienā vai vairākos no iepriekšminētajiem veidiem, pārdod, iemaina, izmanto samaksai natūrā vai uzglabā. Ražošana pašu galapatēriņam aptver produkciju, ko uzglabā galapatēriņam vai bruto ieguldījumiem pamatkapitālā tajā pašā vienībā. Tomēr ārpustirgus ražotāji var gūt labumu no citām ražošanas subsīdijām, ja vien tās izmaksā atbilstīgi vispārējiem noteikumiem, ko piemēro kā tirgus, tā ārpustirgus ražotājiem.

3.061. Tirgus pakalpojumu ražošana ietver arī tirdzniecības un uzglabāšanas pakalpojumus. Tādēļ subsīdijas var piešķirt arī tirdzniecību un tirgu regulējošiem dienestiem, kuru funkcija ir lauksaimniecības produkcijas pirkšana, uzglabāšana un tālākpārdošana (sk. 3.068. un 3.069. punktu par tirgu regulējošiem dienestiem).

b) citu ražošanas subsīdiju mērķi

3.062. Atbilstīgi EKS 1995 citas ražošanas subsīdijas var piešķirt tad, ja to ietekmei uz pārdošanas cenām vai pienācīgai atlīdzībai par ražošanas faktoriem nav obligāti jābūt subsīdijas izmaksāšanas galvenajam mērķim. Piemēram, finansiālu atbalstu lauksaimnieciskai ražošanai var piešķirt, lai sargātu kultūras mantojumu un dabas vērtības, veicinātu tūrismu konkrētā reģionā vai lai aizsargātu augsni pret eroziju, regulētu dabīgo ūdens bilanci vai ietekmētu klimatu.

c) maksājuma kritērijs

3.063. Izņemot subsīdijas procentu maksājumu segšanai, kas ir īpašs subsīdiju veids, citas ražošanas subsīdijas iekļauj to ražošanas nozaru vai institucionālo nozaru ienākuma veidošanas kontā, kurās tās ir izmaksātas. Šīs subsīdiju ieskaitīšanas metodes rezultātā EPL neņem vērā visas lauksaimniecībā izmaksātās dotācijas. Papildus tiešajam atbalstam lauksaimnieciskās ražošanas vienības gūst labumu no subsīdijām (EKS 1995 nozīmē), ko izmaksā augšupēji un pakārtoti ražošanas nozarēm un konkrēti tirgu regulējošiem dienestiem ([1]).

([1]) Dalībvalstu izmantoto PNV sistēmu atšķirības dažkārt rada situācijas, kurās par lauksaimnieku pirkumiem samaksāto PNV nav iespējams atgūt vai kompensēt. Šādi PVN maksājumi attiecas uz: i) neatskaitāmo PNV, t. i., uz PNV, kas samaksāts par pirkumiem, bet ko lauksaimnieki neatkarīgi no viņiem piemērojamās sistēmas nevar atvilkt no pārdotās produkcijas rēķinos iekļautā PVN, un kas tādējādi netiek kompensēts; ii) un/vai uz i) punktā neminētu PVN, kas samaksāts par pirkumiem, bet par ko lauksaimniekiem, uz kuriem attiecas vienotās likmes sistēma, neatlīdzina pilnā apmērā (ar pārdošanas cenu vai kompensācijas veidā).

▼M1

3.064. Lauksaimniecībā svarīgākie citu ražošanas subsīdiju veidi ir:

— subsīdijas algām un darbaspēkam,

— dotācijas procentu maksājumu segšanai (sk. EKS 1995 4.37.c) punktu), ko saņem rezidentas ražotāju vienības, pat ja šīs dotācijas ir paredzētas kapitālieguldījumu veicināšanai ([1]). Faktiski tie ir kārtējie pārskaitījumi ražotāju pamatdarbības izmaksu samazināšanai. Kontos tās uzskata par subsīdijām ražotājiem, kuri gūst no tām labumu, pat ja praksē procentu starpību valdība samaksā tieši kredītiestādei, kas izsniedz aizdevumu (atkāpjoties no maksājuma kritērija),

— pārmērīga PVN kompensēšana, kas rodas, piemērojot vienotas likmes sistēmas (sk. 3.041. un 3.042. punktu),

— sociālās apdrošināšanas iemaksu un nekustamā īpašuma nodokļu uzņemšanās,

— citu izmaksu uzņemšanās, piemēram, atbalsts vīna un vīnogu misas privātai uzglabāšanai un galda vīnu pārvietošanas izmaksas (ja krājumi pieder lauksaimniecības vienībai),

— dažādas citas ražošanas subsīdijas:

— dotācijas par atmatā atstātu zemi (obligāti atmatā atstājama zeme saistībā ar dotācijām par hektāru un brīvprātīgi atmatā atstātā zeme),

— finansiālas kompensācijas par tirgum paredzētu svaigu augļu un dārzeņu izņemšanu no noliktavas. Šos maksājumus bieži saņem tirgus ražotāju grupas, un tie jāuzskata par subsīdijām lauksaimniecībai, jo ar tiem tiešā veidā kompensē produkcijas zudumu,

— piemaksas par liellopiem attiecībā uz sezonas korekciju (“sezonas nobīde”) un ekstensifikāciju,

— dotācijas lauksaimnieciskajai ražošanai mazāk labvēlīgos un/vai kalnu apgabalos,

— citas dotācijas, kuru mērķis ir ietekmēt ražošanas metodes (ekstensifikācija, mazāku piesārņojumu radošas tehnoloģijas u.c.),

— summas, ko īpašniekiem izmaksā kā kompensāciju par regulāriem preču zudumiem krājumos, piemēram, attiecībā uz augkopības produktiem vai dzīvnieku izcelsmes produktiem, kurus uzskata par nepabeigtu produkciju, un par regulāriem preču zudumiem stādījumos, kam nav beidzies augšanas periods (sk. 2.040. līdz 2.045. punktu). Turpretim kompensācijas maksājumus par tādu preču zudumiem krājumos un/vai stādījumos, kuras izmanto par ražošanas faktoriem, reģistrē kapitāla kontā kā citus kapitāla pārvedumus.

▼B

3.065. Uzkrāšanas principa piemērošana citu ražošanas subsīdiju reģistrēšanā var nebūt vienkārša. Tā kā vispārēju noteikumu izstrāde ir sarežģīta, tad šis princips jāpiemēro konsekventi, elastīgi un pragmatiski. Ņemot vērā to, ka daudzas lauksaimniecības subsīdijas ir saistītas ar ražošanu un ar ražošanas faktoriem (platība, ganāmpulks u. c.), šīs subsīdijas parasti jāreģistrē preču saražošanas brīdī vai ražošanas faktoru iegādes brīdī (jo īpaši attiecībā uz zemi un lopiem). Ja subsīdijas nav tiešā veidā saistītas ar ražošanu vai ar ražošanas faktoriem, tad ir sarežģīti noteikt subsīdijas izmaksas pamatā esošā darījuma brīdi un nošķirt to no subsīdijas izmaksas brīža. Šajā konkrētajā gadījumā subsīdijas reģistrē tad, kad tās saņem.

3.066. Ieteicama šāda pieeja:

— kompensācijas maksājumi par atmatā atstātu aramzemi: reģistrē atmatā atstājamās platības deklarēšanas brīdī,

— produktu (augļu/dārzeņu) izņemšana no noliktavas: reģistrē fiziskās izņemšanas brīdī ražas gadā, un nevis kalendārajā gadā, lai nodrošinātu saskanību starp izlaides aptuveno vērtību, no kuras atņemti

([1]) Tomēr, ja dotācijai ir divkāršs mērķis – finansēt parāda amortizāciju un samaksāt procentus par to – un ja abus šos faktorus nav iespējams nodalīt vienu no otra, tad visu dotāciju uzskata par ieguldījumu dotāciju.

▼B

ražas gadā izņemtie daudzumi, un ienākuma veidošanas kontā reģistrētajām subsīdijām (kas reģistrētas kā izlietojumi ar negatīvu vērtību),

— dotācijas liellopu audzēšanai (ekstensifikācijas piemaksa u. c.): reģistrē īpašnieku veiktās dzīvnieku iegādes brīdī un dienā, kad iesniedz pieteikumu dotācijas saņemšanai,

— izmaksu uzņemšanās (tostarp procentu maksājumu atvieglojumi): reģistrē brīdī, kad jāsedz izdevumi un jāmaksā procenti,

— kompensācija par regulāriem zudumiem, kas ietekmē izlaidi (kultūras, lauksaimniecības dzīvnieki un stādījumi, kam vēl nav beidzies augšanas periods; sk. 3.064. punktu): reģistrē brīdī, kad veic izlaides reģistrēšanu EPL (ja ir droši zināma precīza kompensācijas summa),

— citas subsīdijas, kas nav tiešā veidā saistītas ar produkciju vai ar ražošanas faktoriem (tiešs atbalsts ieņēmumiem, atbalsts mazāk labvēlīgiem apgabaliem u. c.): ieteicams turpināt izmantot maksājuma veikšanas brīža kritēriju, jo ir grūti noteikt to, kad iesniegts pieteikums kompensācijas saņemšanai un vai attiecīgās summas ir precīzas.

3.067. EPL par subsīdijām neuzskata šādus pārskaitījumus:

— kārtējie pārskaitījumi, kurus, lai arī EPL nozīmē tās ir subsīdijas, nesaņem lauksaimnieciskās ražošanas vienības. Vairums šo pārskaitījumu ir subsīdijas, ko izmaksā tirgu regulējošiem dienestiem. Kaut arī izmaksātie apjomi var ietekmēt lauksaimniecības produkcijas pārdošanas cenas, un tādēļ tie ir stimuls lauksaimniecībai, tomēr atbilstīgi maksājuma kritērijam tie jāreģistrē pozīcijā, kas atbilst maksājumu saņēmušajai ražošanas nozarei,

— kārtējie pārskaitījumi lauksaimniecisko ražotāju vienībām, ko veic tirgu regulējošs dienests. Tie jāreģistrē kā tās produkcijas izlaides sastāvdaļas, attiecībā uz kuru pārskaitījums ir veikts, ja tirgu regulējošais dienests ir iesaistīts tikai preču pirkšanā, pārdošanā vai uzglabāšanā. Tomēr, ja minētais dienests ir iesaistīts tikai subsīdiju izmaksāšanā, tad kārtējie pārskaitījumi par labu ražotāju vienībām ir jāreģistrē kā subsīdijas (sk. 3.068. un 3.069. punktu),

— izņēmuma pārskaitījumi, ko profesionālas struktūras veic par labu lauksaimnieciskās ražošanas vienībām. Šie pārskaitījumi nevar būt subsīdijas, jo profesionālas struktūras nav valsts pārvaldes iestādes,

— kārtējie pārskaitījumi, ko valsts pārvaldes iestādes veic par labu saimēm kā patērētājām. Tos uzskata vai nu par sociālajiem pabalstiem, vai par dažādiem kārtējiem pārskaitījumiem. Pirmie ietver noteiktu veidu valsts dotācijas strukturālu izmaiņu veikšanai, piemēram, finansiālu atbalstu īpašnieku pārkvalifikācijai,

— kapitāla pārvedumi: no kārtējiem pārskaitījumiem tie atšķiras tādā veidā, ka tajos ietilpst aktīva vai aktīvu iegāde vai realizācija, ko veic vismaz viena no darījumā iesaistītajām pusēm. Neatkarīgi no tā, vai tie ir skaidrā naudā vai natūrā, rezultātā jānotiek samērīgai apmaiņai pret finanšu vai nefinanšu aktīviem, kas norādīti vienas vai abu darījumā iesaistīto pušu bilancēs (sk. EKS 1995 4.145. punktu). Kapitāla pārvedumi ietver kapitāla nodokļus, ieguldījumu dotācijas un citus kapitāla pārvedumus (sk. EKS 1995 4.147. punktu). Tos reģistrē institucionālās vai ražošanas nozares kapitāla kontā kā saistību izmaiņas un kā neto vērtību. Atsevišķu veidu lauksaimniecības atbalsts ir uzskatāms par kapitāla pārvedumiem. No tiem svarīgākās ir:

  — dotācijas augļu dārzu/vīna dārzu pārveidei (nav spēkā prasība par stādījumu atjaunošanu), kas ir citi kapitāla pārvedumi,

  — dotācijas augļu dārzu/vīna dārzu pārstrukturēšanai (ir spēkā prasība par stādījumu atjaunošanu), kas ir ieguldījumu dotācijas,

  — dotācijas piena ražošanas izbeigšanai vai samazināšanai: tās reģistrē kā citus kapitāla pārvedumus, ciktāl tām ir tieša vai netieša ietekme uz kvotu vērtību,

— pārskaitījumi, ko valsts pārvaldes iestādes veic par labu lauksaimniecības kapitālsabiedrībām un kvazikapitālsabiedrībām un kas

▼B

paredzēti vairāku finanšu gadu gaitā uzkrājušos zaudējumu segšanai vai to ārkārtas zaudējumu segšanai, kurus radījušie faktori ir ārpus uzņēmuma kontroles. Šādi pārskaitījumi jāklasificē kā citi kapitāla pārvedumi,

— kompensācija, ko valsts pārvaldes iestādes vai kāds no pārējās pasaules (t. i., no ārvalstīm un/vai Eiropas Savienības iestādēm) izmaksā to ražošanas pamatlīdzekļu īpašniekiem, kurus izmanto lauksaimniecības produkcijas ražošanā, un ko izmaksā tādu izņēmuma un katastrofālu zaudējumu dēļ, kā, piemēram, minēto preču iznīcināšana vai sabojāšana karā, citos politiskos notikumos vai stihiskās nelaimēs (sk. 2.045. punktu). Šie maksājumi jāklasificē kā citi kapitāla pārvedumi (sk. 3.096. punktu),

— to parādu anulēšana, kuri lauksaimniecības produkcijas ražotājiem jāatmaksā valsts pārvaldes iestādēm (piemēram, valsts pārvaldes iestāžu izmaksāts avanss ražojošam uzņēmumam, kam vairāku finanšu gadu gaitā uzkrājušies saimnieciskās darbības zaudējumi). Saskaņā ar EKS 1995 arī šie darījumi jāklasificē kā kapitāla pārvedumi,

— ražošanas, ienākuma vai īpašuma nodokļu atcelšana vai samazināšana nav skaidri noteikta nedz EKS 1995, nedz attiecīgi EPL, jo tajos vērā ņem tikai faktiski iekasētos nodokļus,

— lauksaimniecības kapitālsabiedrību un kvazikapitālsabiedrību akcijas un līdzdalības procenti, kuru īpašnieks ir valsts pārvaldes iestādes. Tās reģistrē kā akcijas un kā citus līdzdalības procentus.

d) tirgu regulējoši dienesti

3.068. Tirgu regulējošus dienestus:

— uz kuriem attiecas tikai preču pirkšana, pārdošana vai uzglabāšana, tautsaimniecības iedalījumā grupē:

  — pa ražošanas nozarēm un attiecina uz tirdzniecību; šo darbību pēc vienošanās uzskata par nefinanšu tirgus pakalpojumu izlaidi,

  — pa institucionālajām nozarēm un attiecina uz nefinanšu kapitālsabiedrībām un kvazikapitālsabiedrībām, ja šos tirgu regulējošos dienestus uzskata par institucionālām vienībām EKS 1995 nozīmē, bet ja ne, tad uz to institucionālo nozari, kurai atbilst lielākā vienība,

— uz kuriem attiecas tikai subsīdiju izmaksāšana, tautsaimniecības iedalījumā grupē:

  — pa ražošanas nozarēm un attiecina uz valsts pārvaldes ārpustirgus izlaides nozarēm, jo tikai valdība (papildus Eiropas Savienības iestādēm) var izmaksāt subsīdijas atbilstīgi EKS 1995 noteikumiem,

  — pa institucionālajām nozarēm un attiecina uz valsts pārvaldes nozari (sk. iepriekšējo ievilkumu),

— uz kuriem attiecas gan preču pirkšana, pārdošana un uzglabāšana, gan subsīdiju izmaksāšana, tautsaimniecības iedalījumā grupē:

  — pa ražošanas nozarēm un attiecina uz tirdzniecību, kas skar šo nozaru ražošanas vienības (vietējo DVV tipa vienības), kuras pērk, pārdod vai uzglabā preces, un uz valsts pārvaldes ārpustirgus izlaides nozarēm kopā ar attiecīgajām ražošanas vienībām,

  — pa institucionālajām nozarēm un attiecina uz valsts pārvaldes nozari, jo subsīdijas drīkst izmaksāt tikai valsts pārvaldes iestādes. Iekļaušana citā institucionālajā nozarē nozīmētu to, ka tirgu regulējošā dienesta izmaksātās subsīdijas vairs nav subsīdijas EKS 1995 nozīmē.

3.069. Stingrās maksājuma kritērija piemērošanas sekas ir tādas, ka EPL neatspoguļo dažādas subsīdijas EKS 1995 nozīmē, jo tās reģistrē pie tām ražošanas nozarēm un institucionālajām nozarēm, kurās šīs subsīdijas ir izmaksātas. Konkrēti, ja tirgu regulējošus dienestus attiecina uz valsts pārvaldes nozari, tad subsīdijas, ko šiem dienestiem izmaksā saistībā ar tirgus regulēšanas procesiem (pirkšana, uzglabāšana un tālākpārdošana), atspoguļo kā "Izlietojumus" un arī kā "Resursus"

▼B

valsts pārvaldes nozarē. Attiecīgi valsts pārvaldes iestādes var izmaksāt subsīdijas (t. i., citas ražošanas subsīdijas) citiem valsts pārvaldes dienestiem.

F. ĪPAŠUMA IENĀKUMS

(sk. EKS 1995 4.41. līdz 4.76. punktu)

1. **Definīcija**

3.070. Īpašuma ienākums ir ienākums, ko finanšu aktīva vai materiāla neražota aktīva īpašnieks saņem apmaiņā pret līdzekļu sniegšanu vai pret materiāla neražota aktīva nodošanu citas institucionālas vienības rīcībā (EKS 1995 4.41. punkts).

3.071. EKS 1995 īpašuma ienākums klasificēts šādi:

— procenti,

— sadalītais sabiedrību ienākums (dividendes un kvazisabiedrību ienākuma atsaukumi),

— reinvestētie ieņēmumi no tiešajiem ārvalstu ieguldījumiem,

— īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem,

— nomas maksas (par zemi un zemes dzīļu aktīviem).

3.072. EPL attiecas tikai uz uzņēmējdarbības ienākuma kontā reģistrēto īpašuma ienākumu (sk. "Kontu secību", 1.38. līdz 1.48. punkts). Šajā kontā pie resursiem reģistrē ienākumu, ko vienības guvušas, tieši piedaloties ražošanas procesā (darbības rezultāts/jauktais ienākums), un saņemto īpašuma ienākumu. Pie izlietojumiem reģistrē maksājamo īpašuma ienākumu, kas ir saistīts ar lauksaimniecisku darbību (un ar nenodalāmām nelauksaimnieciskām sekundārajām darbībām). Kopumā uzņēmējdarbības ienākuma kontu ir iespējams sastādīt tikai institucionālām nozarēm, lai arī ražošanas nozarei to var sastādīt tad, ja uz vietējām DVV ir iespējams attiecināt konkrētu īpašuma ienākumu.

3.073. Uz EPL var attiekties tikai triju veidu īpašuma ienākums: procenti, nomas maksas un īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem.

2. **Procenti**

3.074. Procenti ir maksas par kapitāla aizņēmumu. Tos veido pēc iepriekš noteikta grafika veicami maksājumi, kas atbilst aizņēmuma vērtības procentuālai daļai (fiksētai vai citādi noteiktai). EPL nozīmē procentus attiecina uz aizdevumu, kas piešķirts lauku saimniecības vajadzību apmierināšanai (piemēram, zemes, ēku, iekārtu, transportlīdzekļu vai citu piederumu iegādei, pat tad, ja tos izmanto nenodalāmās nelauksaimnieciskās sekundārajās darbībās).

3.075. Procentos ietilpst arī maksājumi, kas attiecas uz ražošanas pamatlīdzekļu līzingu to izmantošanai lauksaimniecībā (tas var ietver zemi). Kā procentu maksājumu reģistrē tikai līzinga ņēmēja samaksāto nomas maksas daļu (ko uzskata par nosacītu aizdevumu, kuru līzinga devējs piešķīris līzinga ņēmējam), bet kapitāla daļu reģistrē finanšu kontā.

3.076. Jāatzīmē, ka nosacītos procentus par lauku saimniecības akciju pamatkapitālu šajā pozīcijā nereģistrē; tos atspoguļo kā lauksaimniecības uzņēmuma ienākuma sastāvdaļu (sk. 5.06. punktu). Līdzīgā veidā summa, kas jāreģistrē kā maksājamie procenti, ietver procentu likmju subsīdijas lauksaimniecībā.

3.077. Jāreģistrē arī tie procentu maksājumi, kas saņemti saistībā ar lauksaimniecisku darbību, kuru veic lauksaimniecības uzņēmējsabiedrībās ietilpstošas vienības. Uzņēmējdarbības ienākumu noteikšanā lauksaimniecības nozarē neņem vērā atsevišķa uzņēmuma saņemtos procentu maksājumus, uzskatot, ka vairums aktīvu, par kuriem jāmaksā procenti, nav saistīti ar vienību lauksaimniecisko darbību, un arī tādēļ, ka ir ļoti grūti nošķirt ģimenes aktīvus un ražošanā izmantotos aktīvus ([1]).

([1]) Tomēr, ja dotācijai ir divkāršs mērķis – finansēt parāda amortizāciju un samaksāt procentus par to – un ja abus šos faktorus nav iespējams nodalīt vienu no otra, tad visu dotāciju uzskata par ieguldījumu dotāciju.

▼B

3.078. Procentus reģistrē atbilstīgi uzkrāšanas principam, t. i., kā uzkrātos (nevis kā samaksātos) procentus.

▼M2

3.079. Tā kā finanšu starpnieku sniegtā pakalpojumu vērtība tiek sadalīta starp dažādiem klientiem, jākoriģē faktiskie maksājumi vai procentu ieņēmumi finanšu starpniekiem vai no tiem, lai likvidētu līdzekļu rezerves, kas atbilst finanšu starpnieku netiešajām maksām. Šo izmaksu aptuvenā vērtība jāatvelk no procentu maksājumu apjoma, kuru aizdevuma ņēmējs samaksājis finanšu starpniekam, un jāpieskaita noguldītāja saņemtajiem procentiem. Šīs izmaksas klasificē kā atlīdzību par pakalpojumiem, ko finanšu starpnieki snieguši klientiem, un nevis kā procentu maksājumu (skatīt 2.107.1. punktu un 2.108. punkta i) apakšpunktu; EKS 95, I papildinājuma 4.51. punkts).

▼B

3. **Nomas maksas (par zemi un pazemes atradnēm)**

3.080. Nomas maksas ir maksājumi, ko neražotu, materiālu aktīvu (zemes un pazemes atradņu) īpašnieks saņem apmaiņā pret šo aktīvu pieejamību citai vienībai. EPL šis postenis atbilst galvenokārt zemes nomas maksai, ko nomnieks maksā zemes īpašniekam ([1]).

3.081. Ja īpašnieks veic noteiktus maksājumus, kas ir tiešā saistībā ar lauksaimniecisku darbību (īpašuma nodoklis, zemes kopšanas izmaksas u. c.), tad attiecīgi jāsamazina reģistrējamā nomas maksa. Šos maksājumus ņem vērā kā citus ražošanas nodokļus (īpašuma nodokļa gadījumā) vai kā starppatēriņu (zemes kopšanas gadījumā).

3.082. Zemes nomas maksā neietilpst nomas maksa par ēkām un mājokļiem, kas uz tās atrodas; šādu nomas maksu klasificē kā maksājumu par tirgus pakalpojumu, ko īpašnieks sniedz ēkas vai mājokļa īrniekam, un atkarībā no īrniekam atbilstošās vienības veida kontos tas jāreģistrē kā pakalpojumu starppatēriņš vai kā izdevumi saistībā ar galapatēriņu (saimes kontos). Ja vien nav objektīva pamata maksājumu dalīt nomas maksā par zemi un nomas maksā par ēkām, kas atrodas uz šīs zemes, tad visa summa jāreģistrē kā nomas maksa par zemi. Šis noteikums ir pielāgota EKS ieteikuma versija (sk. EKS 1995 4.73. punktu) ([2]).

3.083. Šajā pozīcijā jāreģistrē visa zemes nomas maksa neatkarīgi no tā, vai zemi izīrē uz laiku, kas ir mazāks par vienu gadu, vai lielāks par to.

3.084. Nomas maksā neietilpst:

— minētajās ēkās esošo mājokļu īres vērtība; tā ir atlīdzība par tirgus pakalpojumu un atbilst privātam patēriņam (t. i., īrnieks maksā īri no sava neto atlikušā ienākuma),

— nomas maksa par nedzīvojamu ēku izmantošanu profesionālām vajadzībām (sk. 2.108. a) punktu),

— ēku vērtības samazināšanās,

— kārtējie ēku uzturēšanas izdevumi (sk. 2.106. punktu),

— īpašuma nodoklis (sk. 3.048. a) punktu),

— izdevumi attiecībā uz ēku apdrošināšanu (sk. 2.108. g) punktu).

3.085. Ja zemi un ēkas izmanto to īpašnieks, nav vajadzības reģistrēt nosacīto nomas maksu. Nomas maksa, kas atbilst tādiem neražotiem nemateriāliem aktīviem kā patentēti aktīvi un ražošanas tiesības (piena kvotas), jāreģistrē kā starppatēriņš (sk. 2.108. n) punktu).

4. **Īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem (EPL neietilpst)**

3.086. Īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem, atbilst kopējam primārajam ienākumam no apdrošināšanas tehnisko rezervju un pensiju fondu ieguldījuma (sk. EKS 1995 4.68. punktu). Šīs tehniskās rezerves uzskata par apdrošinātajam piederošiem aktīviem. EKS 1995 paredzēts uzņēmējdarbības ienākuma aprēķinā kā resursus iekļaut

([1]) Saņemtie procentu maksājumi finanšu kontā atbilst "Citām debitoru saistībām" (F.7). Šajā kategorijā ietilpst visi "Citām debitoru saistībām" atbilstošie darījumi, t. i., visi finanšu aktīvi, kas radīti papildus finanšu vai nefinanšu darījumiem, ja vien starp darījuma un atbilstīgā maksājuma veikšanas brīdi pastāv laika starpība.

([2]) Jāievēro, ka saņemtās nomas maksas uz EPL neattiecas lauksaimniecības nozares jēdziena izmantošanas dēļ (sk. 1.44. punktu).

▼B

ienākumus, kas gūti no apdrošināšanas tehnisko rezervju ieguldījuma. Šo ienākumu attiecina uz apdrošinātajiem tāpat kā īpašuma ienākumu attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem. Otrajā gadījumā uzskata, ka ienākumu papildus apdrošināšanas prēmiju veidā atmaksā apdrošināšanas uzņēmumiem, kaut gan praksē tie ienākumu patur (sk. EKS 1995 4.69. punktu).

3.087. Īpašuma ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem, EPL neietilpst. Faktiski, lai lauksaimnieciskas darbības ienākuma mērīšanai būtu jēga, tajā:

— jāiekļauj visas plūsmas, kas attiecas uz nedzīvības apdrošināšanu (pakalpojuma vērtība, ienākums, ko attiecina uz apdrošinājuma ņēmējiem, neto prēmijas un atlīdzības): šajā gadījumā izmērītais ienākums parādās pēc tam, kad aprakstīti visi otrreizējas sadales darījumi (starp apdrošinājuma ņēmējiem un apdrošināšanas uzņēmumiem un starp dažādiem laika posmiem), kas ir saistīti ar nedzīvības apdrošināšanu, vai

— jāņem vērā tikai pakalpojuma vērtība (ko precīzi norāda apdrošināšanas uzņēmums) (sk. 2.108. g) punktu): šajā gadījumā izmērītais ienākums parādās pirms tam, kad aprakstīti visi attiecīgie otrreizējas sadales darījumi.

EPL vajadzībām izraudzīts otrais risinājums.

G. KAPITĀLA PĀRVEDUMI

(sk. EKS 1995 4.145. līdz 4.167. punktu)

3.088. Vienīgie kapitāla pārvedumi, ko reģistrē EPL, ir saņemamie kapitāla pārvedumi, t. i., ieguldījumu dotācijas un citi kapitāla pārvedumi. Šos sadales darījumus reģistrē kapitāla kontā (sk. 1.41. un 1.48. punktu).

1. **Ieguldījumu dotācijas**

3.089. Ieguldījumu dotācijas ir kapitāla pārvedumi skaidrā naudā vai natūrā, ar ko valsts pārvaldes iestādes vai kāds no pārējās pasaules veic maksājumu par labu citai rezidentai vai nerezidentai institucionālai vienībai ar mērķi daļēji vai pilnībā finansēt ražošanas pamatlīdzekļu iegādi (sk. EKS 1995 4.152. punktu). Ieguldījumu dotācijas no pārējās pasaules ir tās, ko ar Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda (ELVGF) Vadības nodaļas starpniecību tieši piešķir Eiropas Savienības iestādes.

3.090. Ieguldījumu dotācijās neietilpst procentu subsīdijas (sk. 3.064. punktu), pat ja tās paredzētas ieguldījumu darījumu veicināšanai. Tomēr jāatceras, ka tad, ja dotāciju papildus pārējiem tās mērķiem izmanto parāda atmaksai un kapitāla procentu samaksai un ja šīs divas sastāvdaļas nav iespējams nošķirt atsevišķi, visa dotācija jāreģistrē kā ieguldījumu dotācija.

3.091. Svarīgākie pārējo ELVGF Vadības nodaļas piešķirto dotāciju un lauksaimniecības ieguldījumu dotāciju veidi ir:

— dotācijas augļu dārzu vai vīna dārzu pārstrukturēšanai, ja uz tiem attiecas prasība par stādījumu atjaunošanu (sk. 3.067. punktu),

— uz valsts pārvaldes rēķina veikti to aizņēmumu atmaksājumi, ko ražošanas vienības ņēmušas, lai finansētu ieguldījumus,

— darbības uzsākšanas dotācijas jaunajiem lauksaimniekiem, lai palīdzētu viņiem finansēt aktīvu iegādi.

3.092. Ieguldījumu dotācijas jāreģistrē tad, kad jāveic maksājums (sk. EKS 1995 4.162. punktu).

2. **Citi kapitāla pārvedumi**

3.093. Citi kapitāla pārvedumi ir pārskaitījumi, kas nav ieguldījumu dotācijas un kapitāla nodokļi un ar ko nepārdala ienākumu, bet gan uzkrājumu vai īpašumu starp dažādām tautsaimniecības vai pārējās pasaules institucionālajām nozarēm vai apakšnozarēm (EKS 1995 4.164. punkts).

3.094. Citi kapitāla pārvedumi no ieguldījumu dotācijām atšķiras divos aspektos:

— ieguldījumu dotācijas drīkst izmaksāt tikai valsts pārvaldes iestādes, bet citus kapitāla pārvedumus drīkst veikt jebkura institucionāla vienība,

▼B

— ieguldījumu dotācijām jāaprobežojas ar maksājumiem attiecībā uz pamatlīdzekļu iegādi, bet citi kapitāla pārvedumi var būt saistīti ar jebkādiem uzkrājuma vai aktīvu pārskaitījumiem starp vienībām.

3.095. Citi kapitāla pārvedumi var izpausties kā kompensācija, ko valsts pārvaldes iestādes vai kāds no pārējās pasaules izmaksā karā vai stihiskās nelaimēs, piemēram, plūdos u. c., iznīcinātu ražošanas līdzekļu īpašniekiem. Tajos ietilpst arī valsts pārvaldes iestāžu veikti pārskaitījumi, lai segtu vairāku finanšu gadu gaitā uzkrājušos zaudējumus vai ārkārtas zaudējumus, kuru iemesli ir ārpus uzņēmuma kontroles (sk. EKS 1995 4.165. punktu).

3.096. Lauksaimniecībā par citiem kapitāla pārvedumiem uzskata arī:

— dotācijas augļu dārzu vai vīna dārzu pastāvīgai likvidēšanai,

— dotācijas piena ražošanas pārtraukšanai vai samazināšanai (ciktāl tās tieši vai netieši ietekmē kvotu apjomu),

— kompensācijas par lauksaimniecības preču ražošanā izmantotu ražošanas pamatlīdzekļu (piemēram, lauksaimniecības dzīvnieku un iekārtu) ārkārtas un katastrofāliem zudumiem (sk. 2.045. un 3.067. punktu),

— darbības uzsākšanas dotācijas jaunajiem lauksaimniekiem, ja to mērķis nav palīdzēt viņiem finansēt aktīvu iegādi,

— dotācijas, ar ko kompensē aktīvu vērtības krišanos vai samazina parādus.

3.097. Citus kapitāla pārvedumus, kas izdarīti skaidrā naudā, reģistrē tad, kad jāveic maksājums (un attiecībā uz pārvedumiem natūrā tad, kad notiek konkrētā aktīva īpašumtiesību pāreja vai kad aizdevējs dzēš parādu).

H. PAMATKAPITĀLA PATĒRIŅŠ

(sk. EKS 1995 6.02. līdz 6.05. punktu)

3.098. Grāmatvedības pārskata periodā paredzamā ražošanas pamatlīdzekļu nolietošanās un novecošanās atbilst maksājumam, kas ir netiešs tik ilgi, līdz konkrēto priekšmetu neaizstāj ar tādu, kurš iegādāts no jauna. Šo nolietošanos un novecošanos izsaka ar pamatkapitāla patēriņu. Tā kā ražošanas kontā to iekļauj pie "Izlietojumiem", tad izdevumus saistībā ar ieguldījumiem pamatkapitālā var sadalīt pa visu izmantošanas laiku.

3.099. Ja ražošanas līdzekļu saimnieciskās izmantošanas laiks ir ilgāks par gadu, tad pamatkapitāla patēriņš ir tas pamatkapitāla apjoms, ko grāmatvedības pārskata periodā ražošanas procesā izlieto parastās nolietošanās un paredzamas novecošanās dēļ ([1]). Ja, no otras puses, pielietoto ražošanas līdzekļu saimnieciskās izmantošanas laiks nav ilgāks par gadu, tad to nolietošanos reģistrē kā starppatēriņu.

3.100. Pamatkapitāla patēriņš attiecas uz visiem ražošanas pamatlīdzekļiem (t. i., produkciju), lai arī atsevišķos gadījumos ir vajadzīga elastīga pieeja (sk. 3.105. punktu). Tas aptver materiālus un nemateriālus pamatlīdzekļus, būtiskus neražotu aktīvu uzlabojumus un izmaksas saistībā ar īpašumtiesību pāreju. Pamatkapitāla patēriņu neaprēķina nedz krājumiem vai nepabeigtai produkcijai, nedz neražotiem aktīviem, piemēram, zemei, pazemes atradnēm un patentētiem aktīviem.

3.101. Pamatkapitāla patēriņš ir tikai viena no aktīvu vērtības izmaiņu sastāvdaļām (pārējās ir *GFCF*, citas apjoma izmaiņas un saimniecības nominālais guvums (atskaitot zudumus); sk. 2.134. punktu). Konkrēti pamatkapitāla patēriņā neietilpst citas aktīvu apjoma izmaiņas (kas nav saistītas ar *GFCF*):

— ārkārtas zudumi, ko rada katastrofa (zemestrīce, karš, sausums, epidēmijas u. c.),

— neparedzama novecošanās, kam atbilst starpība, kuru veido paredzētais pamatkapitāla patēriņš, kas rodas parastās nolietošanās dēļ, un faktiskie zudumi, nejauši atgadījumi, kuru izraisītais nolietojums ir lielāks par to, kas paredzēts, pamatojoties uz sagaidāmo pamatkapitāla patēriņu,

([1]) EKS 1995 likts priekšā visu apjomu reģistrēt kā zemes nomas maksu tad, ja zemes vērtību uzskata par augstāku nekā ēku vērtība, un kā ēku nomas maksu tad, ja ir otrādi.

▼B

— izmaiņas pamatlīdzekļu klasifikācijā, t. i., to ekonomiskā izmantojuma izmaiņas, kā gadījumā ar lauksaimniecības zemi vai ēkām, kas pārveidotas privātai izmantošanai vai citam ekonomiskam izmantojumam.

3.102. Pamatkapitāla patēriņš, kas jāatšķir no fiskāliem mērķiem aprēķinātās vērtības samazināšanās un no vērtības, kuru iekļauj uzņēmumu pārskatos, jāvērtē, pamatojoties uz ražošanas pamatlīdzekļu krājumiem un uz attiecīgo preču dažādo kategoriju (vidējo) paredzamo saimnieciskās izmantošanas ilgumu. Ja informācija par ražošanas pamatlīdzekļu krājumiem nav pieejama, tad ieteicams krājumus aprēķināt pēc pastāvīgās uzskaites metodes un izvērtēt to iegādes cenu pārskata periodā (t. i., novērtēt aktīvu aizstājējvērtību apsekojuma gadā, un nevis pamatojoties uz vēsturiskām vērtībām). Aizstājējvērtību nosaka pēc cenām, kuras lauksaimniekiem kādā konkrētā pārskata periodā jāmaksā, lai ražošanas pamatlīdzekli aizstātu ar jaunu ražošanas pamatlīdzekli, kas ir pēc iespējas līdzīgāks iepriekšējam. Šādā veidā jāturpina, lai vietējās produkcijas neto apjoms būtu aprēķināts pareizi.

3.103. Pamatkapitāla patēriņu aprēķina pēc lineārā vērtības samazinājuma metodes, t. i., attiecīgā ražošanas pamatlīdzekļa vērtību vienmērīgi sadalot visā tā izmantošanas laikā. Vērtības samazinājuma likmi nosaka pēc formulas 100/n, kur "n" ir paredzamais šīs kategorijas preču saimnieciskās izmantošanas ilgums gados ("n" vērtība dažādās valstīs un dažādos laika posmos var būt atšķirīga). Atsevišķos gadījumos vērtības samazināšanās var notikt ģeometriskā progresijā. Ņemot vērā aktuālās aizstājējcenas un fiksētas pamatkapitāla patēriņa likmes izmantošanu, pamatkapitāla patēriņš no gada uz gadu mainās, ja vien pircēja cenas nepaliek nemainīgas visā parastajā attiecīgā aktīva saimnieciskās izmantošanas ilgumā.

3.104. Pamatkapitāla patēriņš, kas attiecas uz izmaksām saistībā ar saražotu materiālo un nemateriālo aktīvu īpašumtiesību pāreju, jāaprēķina, pamatojoties uz vidējo saimnieciskās izmantošanas ilgumu, par kādu nosacīti pieņem vienu gadu.

3.105. Pamatkapitāla patēriņš attiecībā uz dzīvniekiem atbilst paredzamajam dzīvnieku produktivitātes samazinājumam, ja tos izmanto ražošanā (piens, vilna u. c.), un tas atspoguļojas no šiem dzīvniekiem gūstamo paredzamo ienākumu aktuālajā vērtībā. Tā kā no produktīvajiem dzīvniekiem gūstamo paredzamo ienākumu vērtība ar laiku samazinās, šiem dzīvniekiem būtu jākļūst par pamatkapitāla patēriņa objektu. Tomēr, ņemot vērā praktiskās grūtības pamatkapitāla patēriņa aprēķināšanā attiecībā uz šā veida aktīviem, uzskatīja, ka pamatkapitāla patēriņš saistībā ar produktīvajiem dzīvniekiem nav jāaprēķina. Lēmumu par minētā aprēķina neveikšanu attiecībā uz dzīvniekiem pamatoja ar šādiem apsvērumiem:

— vērtības samazināšanās produktivitātes un saimnieciskās vērtības izteiksmē ir saistīta ar novecošanu, bet tā nav tieša, regulāra un pastāvīga novecošanas funkcija, kas citos gadījumos nešaubīgi ir vērtības samazināšanās pamatā,

— dzīvnieku atšķiršana no produktīvā ganāmpulka var būt saimnieciskās vides funkcija (nokauto dzīvnieku cenu izmaiņas, dzīvnieku barības cenu izmaiņas u. c.).

3.106. Lai arī šie apsvērumi nav šķērslis pamatkapitāla patēriņa aprēķināšanai attiecībā uz dzīvniekiem, tie ļoti sarežģī šādus aprēķinus tādā ziņā, ka ir pienācīgi jādefinē vidējais dzīves ilgums un pamatkapitāla patēriņa intensitāte. Pretējā gadījumā būtu grūti nodrošināt atbilstību starp dzīvniekiem prognozēto un faktisko vidējo vērtības samazināšanos. Šāda pieeja turklāt nodrošina saskanību starp EPL un EKS 1995 (sk. EKS 1995 6.03. punktu) un mikroekonomikas pārskatiem lauku saimniecību grāmatvedības datu tīklā un novērš vajadzību grupēt lauksaimniecības dzīvniekus tajos, kas ir ražošanas pamatlīdzekļi, un tajos, kas atbilst krājumiem.

IV. LAUKSAIMNIECISKĀ DARBA IEGULDĪJUMS

4.01. Nodarbinātība lauksaimniecībā attiecas uz visām – nodarbinātām un pašnodarbinātām – personām, kas iegulda atalgotu vai neatalgotu darbu rezidentās vienībās, kuras veic EPL noteiktajai lauksaimniecības nozarei raksturīgas darbības (lauksaimnieciskas darbības un nenodalāmas nelauksaimnieciskas sekundārās darbības).

▼B

Visas pensijas vecuma personas, kas turpina strādāt saimniecībā, uzskata par nodarbinātām lauksaimniecībā.

Personas, kas nav sasniegušas skolas beigšanas vecumu, neņem vērā.

4.02. Nodarbinātas personas ir visas tās personas, kuras pēc vienošanās strādā citas rezidentas institucionālas vienības (kas ir lauksaimniecības vienība) labā un saņem atlīdzību (ko reģistrē kā "Darbinieku atalgojumu"; sk. III nodaļas C iedaļu). Nodarbinātu personu sniegto darba ieguldījumu sauc par atalgotu darba ieguldījumu. Pēc vienošanās pie ģimenes nepiederošu strādājošo veikto darbu klasificē kā atalgotu darba ieguldījumu. Ja lauksaimniecības vienība ir organizēta kā parasta uzņēmējsabiedrība (sk. 5.09. punktu), tad visu paveiktā darba ieguldījumu klasificē kā atalgotu darba ieguldījumu.

4.03. Pašnodarbinātas personas definē kā personas, kas ir vienīgās īpašnieces vai līdzīpašnieces neinkorporētajos uzņēmumos, kuros tās strādā. Pašnodarbinātu personu sniegto darba ieguldījumu sauc par neatalgotu darba ieguldījumu. Īpašnieka ģimenes locekļus, kas nesaņem iepriekš noteiktu un atbilstīgi faktiski paveiktajam darbam aprēķinātu atalgojumu, klasificē kā pašnodarbinātos.

4.04. Atsevišķu uzņēmējsabiedrību gadījumā (sk. V nodaļas B iedaļu) strādājošo veiktā darba ieguldījumu uzskata par tādu pašu kā neinkorporētajos uzņēmumos (individuālā uzņēmējdarbība). Direktori/akcionāri savā starpā sadala vienības jaukto ienākumu (neatalgots darba ieguldījums), bet strādājošie saņem atlīdzību (atalgots darba ieguldījums).

4.05. Nostrādāto stundu kopskaits ir kopējais stundu skaits, ko nodarbināta vai pašnodarbināta persona pārskata periodā ir faktiski nostrādājusi par labu rezidentai lauksaimniecības vienībai.

4.06. Apraksts par to, kas ietilpst un kas neietilpst nostrādāto stundu kopskaitā, ir atrodams EKS 1995 (11.27. un 11.28. punkts). Nostrādāto stundu kopskaitā neietilpst darbs īpašnieka vai pārvaldnieka privātajā saimniecībā.

4.07. Ikgadējā darba vienības (IDV) definē kā darbu pilnā slodzē (kas atbilst noteiktam skaitam pilnas slodzes darba vietu), t. i., kā nostrādāto stundu kopskaitu, kurš dalīts ar vidējo stundu skaitu, kas gadā nostrādātas pilnas slodzes darbā ekonomiskajā teritorijā.

4.08. Uz vienu personu nevar attiekties vairāk kā viena IDV. Šis ierobežojums paliek spēkā arī tad, ja kāds lauksaimniecības nozarē strādā lielāku skaitu stundu, nekā paredzēts pilnā slodzē.

4.09. Lauksaimnieciskā darba ieguldījumu no personām, kas lauku saimniecībā strādā mazāk nekā pilnu slodzi, aprēķina kā faktiski nostrādātā stundu skaita (nedēļā vai gadā) un pilnai slodzei atbilstošā faktiski nostrādāto stundu skaita (nedēļā vai gadā) attiecību.

4.10. Pilnai slodzei atbilstošajam faktiski nostrādāto stundu skaitam nav noteikti jābūt vienādam visu kategoriju darbos. Ir iespējams, ka pilnai slodzei atbilstošais stundu skaits pašnodarbinātām personām ir lielāks nekā nodarbinātām personām. Šādā gadījumā līgumā paredz maksimālo darba stundu skaitu.

4.11. Personas nostrādāto stundu skaitu nedrīkst koriģēt ar koeficientu, ko piemēro vecuma (t. i., līdz 16 gadiem un virs 65 gadiem) vai dzimuma dēļ. Jāievēro līdztiesība. "Pilnu slodzi" nosaka pēc nostrādāto stundu skaita un nevis pēc saražotā daudzuma un/vai tā kvalitātes.

4.12. Ja vien nav iemesla dot priekšroku citiem avotiem, pilnas slodzes darbam lauksaimniecībā atbilstošā IDV saskaņā ar pašreizējo tās definīciju Kopienas apsekojumos par lauku saimniecību struktūru ir minimālais stundu skaits, kas prasīts valsts likumdošanas aktos par darba līgumiem. Ja minētajos aktos nav norādīts ikgadējais stundu skaits, tad par minimumu pieņem 1 800 stundu (225 astoņu stundu darbdienas).

V. LAUKSAIMNIECĪBAS IENĀKUMA RĀDĪTĀJI

5.01. Viens no galvenajiem EPL mērķiem ir izmērīt lauksaimniecības ienākumu un tā izmaiņas.

A. IENĀKUMA UN BALANSPOSTEŅU DEFINĪCIJA

5.02. Ienākumu var definēt kā maksimālo summu, ko saņēmējs var patērēt noteiktā laika posmā, nesamazinot savu aktīvu apjomu. To var definēt arī kā patēriņa un aktīvu vērtības izmaiņu summu noteiktā laika

▼B

posmā, pārējam nemainoties, jo ienākums atbilst tam, kas varētu tikt patērēts. EKS 1995 paredzētā atšķirība starp tekošajiem kontiem un kapitāla kontu ļauj noteikt maksimālo iespējamo patēriņu, izmērot patēriņu un uzkrājumu norēķinu kontos un aktīvu vērtības izmaiņas kapitāla kontā.

5.03. Lauksaimniecības nozares kontu secība (sk. 1.43. punktu) ļauj aprēķināt trīs balansposteņus, kurus var izmantot kā lauksaimniecības nozares kopienākumu: neto pievienotā vērtība, neto darbības rezultāts (neto jauktais ienākums) un neto uzņēmējdarbības ienākums. Saistība starp šiem posteņiem ir šāda:

Ražošanas konts			Ienākuma veidošanas konts			Uzņēmējdarbības ienākuma konts		
P.1		Izlaide	B.1n		Neto pievienotā vērtība	B.2n B.3n		Neto darbības rezultāts/neto jauktais ienākums
P.2	–	Starppatēriņš	D.1	–	Darbinieku atalgojums	D.41	+	Saņemtie procenti (*)
K.1	–	Pamatkapitāla patēriņš	D.29	–	Citi ražošanas nodokļi	D.41	–	Samaksātie procenti
			D.39	+	Citas ražošanas subsīdijas	D.45	–	Samaksātā nomas maksa
B.1n	=	Neto pievienotā vērtība	B.2n B.3n	=	Neto darbības rezultāts/neto jauktais ienākums	B.4n	=	"Neto uzņēmējdarbības ienākums"
D.29	–	Citi ražošanas nodokļi						
D.39	+	Citas ražošanas subsīdijas						
	=	Neto pievienotā vērtība pēc ražošanas faktoru izmaksām/-starpnieku ienākums						

(*) Tikai tie procenti, ko saņem lauksaimniecības vienības, kas organizētas kā uzņēmējsabiedrības.

5.04. Ar neto pievienoto vērtību ražošanas nozarē izsaka visu vietējo lauksaimniecības DVV radīto vērtību, no kuras atņemts pamatkapitāla patēriņš. Tā kā izlaidi vērtē pēc bāzes cenām un starppatēriņu – pēc pircēja cenām, tad neto pievienotā vērtība ietver subsīdijas par produkciju un neietver nodokļus par produkciju. Ar neto pievienoto vērtību pēc faktoru izmaksām (ko definē kā neto pievienoto vērtību pēc bāzes cenām, no kuras atņemti citi ražošanas nodokļi un kurai pieskaitītas citas ražošanas subsīdijas) izsaka atlīdzību par visiem ražošanas faktoriem (zeme, kapitāls, darbaspēks), un to var saukt par "starpnieku ienākumu", jo tā atbilst visai vērtībai, ko radījusi ražošanas darbībā iesaistīta vienība.

5.05. Ar neto darbības rezultātu izsaka zemes, kapitāla un neatalgota darba ienesīgumu. Ienākuma sadalījums starp ražošanas faktoriem un valsts pārvaldes nozari ir redzams ienākuma veidošanas konta bilancē. Neto pievienoto vērtību un neto darbības rezultātu aprēķina par ražošanas nozarēm.

5.06. Ar neto uzņēmējdarbības ienākumu, ko iegūst, pie procentiem, kurus saņem uzņēmējsabiedrību veidā organizētas lauksaimniecības vienības, pieskaitot neto darbības rezultātu un tad atņemot nomas maksu (t. i., saimniecības un zemes nomas maksu) un maksājamos procentus, izsaka kompensāciju par neatalgotu darbu, atlīdzību par vienībām

▼B

piederošo zemi, kā arī kapitāla izmantošanas ienesīgumu. Tas ir līdzīgs uzņēmumu grāmatvedībā lietotajam jēdzienam "kārtējā peļņa pirms sadales un ienākuma nodokļiem". Lai gan neto uzņēmējdarbības ienākumu ražošanas nozarē neaprēķina visos gadījumos, lauksaimniecības nozarē ir iespējams izdarīt tā vispārīgu novērtējumu, jo var noteikt, kura procentu un nomas maksu daļa ir saistīta tikai ar lauksaimniecisku darbību (un ar sekundāru nelauksaimniecisku darbību).

5.07. Individuālas uzņēmējdarbības gadījumā uzņēmējdarbības ienākums ir, no vienas puses, kompensācija par lauksaimnieka (un neatalgoto ģimenes locekļu) paveikto darbu un, no otras puses, uzņēmumā paliekošais ienākums, un šīs divas daļas nav iespējams atdalīt vienu no otras (ar šeit izmantoto terminu "lauksaimnieks" apzīmē visas personas, kas veic individuālu uzņēmējdarbību šajā ražošanas nozarē). Tādēļ tas ir jaukts ienākums. Tomēr, kā jebkurā ražošanas nozarē, lauksaimniecībā ir ražošanas vienības, kas pieder dažādu veidu institucionālajām vienībām: uzņēmējsabiedrības un individuālie uzņēmēji. Pastāv atšķirība starp uzņēmējdarbības ienākumu individuālā uzņēmējdarbībā un vienībās, kas organizētas kā uzņēmējsabiedrības. Otrajā gadījumā tas ir "tiešais" uzņēmējdarbības ienākums, jo neietver nekādus darba ienākumus (kompensācija par darbu jāuzskata par kompensāciju par atalgotu darbu, arī tad, ja tā attiecas uz uzņēmējsabiedrības pārvaldītājiem un akcionāriem).

5.08. Jāatceras, ka kopienākums, ko nosaka kā ražošanas nozares kontu secības balansposteni, nav kopējā ienākuma vai lauksaimniecībā nodarbināto saimju izmantojamā ienākuma rādītājs, jo lauksaimniecībā papildus pilnībā lauksaimnieciskam ienākumam var gūt arī ienākumu no citiem avotiem (nelauksaimnieciska darbība, atlīdzība, sociālie pabalsti, īpašuma ienākums). Citiem vārdiem sakot, lauksaimniecības ienākumu nedrīkst uzskatīt par lauksaimnieka ienākumiem. Turklāt šis ienākuma mērīšanas veids attiecas uz lauksaimnieciskas darbības (kā arī nenodalāmu nelauksaimniecisku sekundāro darbību) radīto ienākumu noteiktā grāmatvedības pārskata periodā, lai arī dažos gadījumos attiecīgos ieņēmumus gūst vēlāk. Tādēļ minētais ienākums neatbilst ienākumam, ko faktiski saņem pašā grāmatvedības pārskata periodā.

B. PIEEJA ATTIECĪBĀ UZ TO VIENĪBU IENĀKUMU, KAS ORGANIZĒTAS KĀ UZŅĒMĒJSABIEDRĪBAS

5.09. Eiropas Savienībā visizplatītākais lauksaimniecības vienību veids ir individuālā uzņēmējdarbība (vai ģimenes saimniecības). Tomēr dažas lauksaimnieciskās ražošanas vienības var būt organizētas vai nu kā tradicionālas uzņēmējsabiedrības (t. i., to organizācijas struktūra līdzinās uzņēmējsabiedrību struktūrai citās tautsaimniecības nozarēs), vai kā uzņēmējsabiedrības ar specifiskām īpašībām (kā, piemēram, tad, ja lauksaimnieks ar nodokļiem saistītu iemeslu dēļ dibina īpašu atsevišķu uzņēmējsabiedrību, kas aptver viņa paša vai tādu lauksaimnieku grupas saimnieciskās darbības komerciālo daļu, kuri apvienojušies, lai izveidotu zemes un darbaspēka kopfondu atsevišķu veidu kooperatīvos).

5.10. Tādējādi lauksaimniecības nozarē neto uzņēmējdarbības ienākumu veido šādas trīs sastāvdaļas:

— "jauktais" uzņēmējdarbības ienākums individuālajā uzņēmējdarbībā (neinkorporētos uzņēmumos),

— "tiešais" (tīrais) uzņēmējdarbības ienākums "tradicionālajās" uzņēmējsabiedrībās,

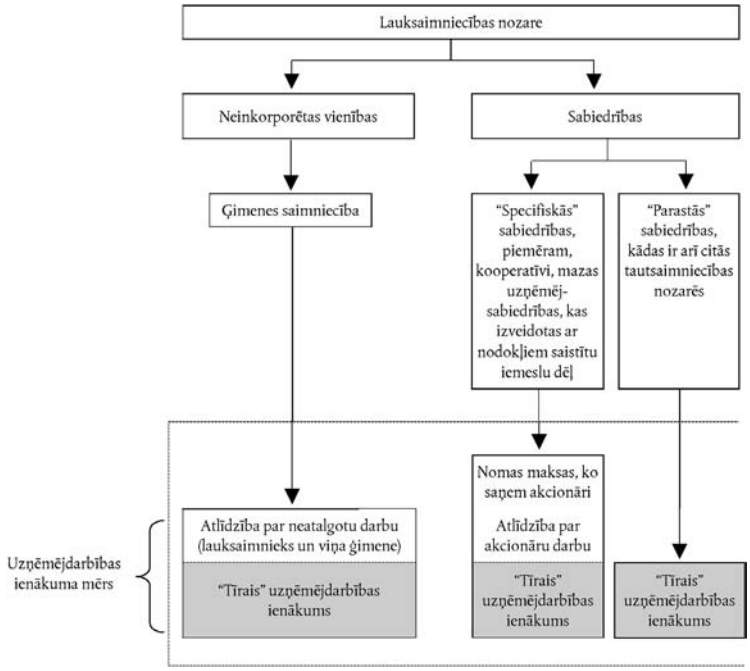
— "jauktais" uzņēmējdarbības ienākums lauksaimniecības nozarei specifiskās uzņēmējsabiedrībās.

Minētās trīs sastāvdaļas ir attēlotas shēmā 5.11. punktā.

5.11. "Tiešais" uzņēmējdarbības ienākums nedrīkst ietvert nekādu atalgojumu darbiniekiem, kā arī nekādas nomas maksas, ko sedz pirms peļņas sadales. Tomēr attiecībā uz vairumu lauksaimniecībai specifisko uzņēmējsabiedrību atlīdzību akcionāriem un atlīdzību par zemi un par darba ieguldījumu ir grūti nošķirt no peļņas sadales. Tādēļ ieteicams šā veida lauksaimniecības vienībās noteikt "jaukto" lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības ienākumu, t. i., ienākumu, kurā ietilpst atlīdzība par strādājošo akcionāru veikto darbu, kā arī nomas maksas. Šā iemesla dēļ, aprēķinot uzņēmējdarbības ienākumu minētajās uzņēmējsabiedrībās, atlīdzību un nomas maksas neatskaita. Šādi uzņēmējdarbības ienākuma aprēķināšanas vajadzībām šīs uzņēmējsabiedrības iekļauj

▼B

individuālo uzņēmējsabiedrību grupā. No otras puses, "tradicionālo" uzņēmējsabiedrību gadījumā atlīdzība un peļņas sadale ir skaidri jānošķir.

C. LAUKSAIMNIECĪBAS IENĀKUMA RĀDĪTĀJU DEFINĪCIJA

5.12. Lauksaimniecības ienākuma trīs rādītājus var aprakstīt šādi:

— rādītājs A: lauksaimniecības faktoru reālā ienākuma indekss uz vienu LDV.

Šīs mērs atbilst faktiskajai neto pievienotajai vērtībai pēc lauksaimniecības faktoru izmaksām uz kopējām LDV ([1]),

— rādītājs B: reālā neto lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības ienākuma rādītājs uz vienu neatalgotu LDV.

Šis rādītājs raksturo neto uzņēmējdarbības ienākuma izmaiņas laikā uz vienu neatalgotu LDV. Attiecībā uz katru dalībvalsti to izsaka ar indeksu, un tas atspoguļo vairāk tendences nekā ienākuma līmeni. Šis rādītājs ir ļoti noderīgs tajās valstīs, kur lauksaimniecība ir organizēta individuālās uzņēmējdarbības veidā. No otras puses, ņemot vērā to, ka pastāv "tradicionālās" uzņēmējsabiedrības, kurās uzņēmējdarbības ienākumu rada tikai ar algota darbaspēka palīdzību, rādītājs B salīdzinājumā ar personiskā ienākuma jēdzienu dod pārāk augstu vērtējumu. Šis trūkums var atturēt no ienākuma līmeņu salīdzināšanas dažādās dalībvalstīs, ja "tradicionālo" uzņēmējsabiedrību īpatsvars tajās ir ļoti atšķirīgs,

— rādītājs C: neto uzņēmējdarbības ienākums lauksaimniecībā.

Šo kopienākumu izsaka ar absolūto vērtību ([2]) (vai reālā izteiksmē – ar indeksu). Tas ļauj salīdzināt lauksaimniecības nozares ienākumu dažādos laikos un dažādās dalībvalstīs.

D. IENĀKUMA RĀDĪTĀJU APKOPOŠANA EIROPAS SAVIENĪBAS VAJADZĪBĀM

5.13. Indeksus un izmaiņu koeficientus, kas attiecas uz Eiropas Savienību kopumā, var aprēķināt vai nu kā vidējos svērtos nacionālos indeksus un izmaiņu koeficientus, vai noteikt tiešā veidā, pamatojoties uz apkopotajiem datiem par ES, kurus iegūst, valsts datus izsakot ar eiro vai ar

([1]) Šeit ietilpst arī ražošanas pamatlīdzekļu zudumi tādu nejaušu bojājumu dēļ, pret kuriem var apdrošināties. Reģistrējamā vērtība ir par apdrošinātajiem ražošanas pamatlīdzekļiem samaksātās neto prēmijas vērtība.

([2]) Lai būtu ņemts vērā nepilnas slodzes un sezonālais darbs, nodarbinātību lauksaimniecībā vai tās izmaiņas mēra LDV (sīkāk sk. IV nodaļā). Izšķir neatalgotas un atalgotas LDV, kas kopā veido kopējās LDV.

▼B

pirktspējas līmeni (PSL). Abos gadījumos jāizvēlas bāzes gads: vai nu gads, kuru izmanto, lai noteiktu katrai valstij atbilstošo daļu, ko ņem vērā, aprēķinot Kopienas vidējos rādītājus, vai gads, kuram atbilstošos valūtas maiņas kursus izmanto apkopoto datu aprēķināšanā.

5.14. Izmantotās metodes un bāzes gadi nedaudz atšķiras atkarībā no tā, vai aprēķinos analizē īslaicīgas (izmaiņas gadā "n" salīdzinājumā ar gadu "n-1") vai ilglaicīgas (parasti no 1980. gada līdz gadam "n") tendences.

5.15. Analizējot īslaicīgas tendences, nominālā vai reālā ienākuma rādītāju izmaiņu koeficientus Eiropas Savienībā gadā "n" salīdzinājumā ar gadu "n-1" aprēķina kā atbilstīgo, dalībvalstu lēsto izmaiņu koeficientu vidējos svērtos apjomus, kur vērtēšanas koeficientus nosaka, pamatojoties uz "n-1" gada kopienākumu, kas pārrēķināts eiro pēc valūtas maiņas kursa gadā "n-1"; katrai apkopoto datu grupai, protams, atbilst savs koeficients. Šī metode, kuras pamatā ir gads "n-1", ir vispiemērotākā īslaicīgu tendenču analīzei un vislabāk atbilst dalībvalstu izmantotajām metodēm.

5.16. Analizējot ilglaicīgas tendences, ienākuma rādītāju indeksus un izmaiņu koeficientus attiecībā uz Eiropas Savienību aprēķina, pamatojoties uz apkopotajiem datiem par ES, kuri izteikti eiro pēc nemainīga 1995. gada valūtas maiņas kursa: reālā izteiksmē (t. i., pēc tam, kad atrēķināta vidējā cenu pieauguma ietekme) atspoguļoto vērtību noteikšanā izmantotajos deflatoros arī pieņemts, ka 1995. gads = 100. Šī metode, kuras pamatā ir 1995. gads, ir visatbilstošākā, lai aprakstītu un analizētu tendences visā laika posmā no 1980. gada līdz gadam "n".

E. IENĀKUMA RĀDĪTĀJU DEFLĀCIJA

5.17. Reālā izteiksmē atspoguļotus ienākuma rādītāju vērtību indeksus un izmaiņas par katru dalībvalsti iegūst, ar netiešo IKP cenu indeksu izdarot atbilstīgo nominālo datu deflāciju.

5.18. Šo deflatoru izmanto tā ticamības un salīdzināmības dēļ. Netiešais IKP cenu indekss ir kopējs cenu rādītājs visām attiecīgās tautsaimniecības precēm, produkcijai un pakalpojumiem. Par deflatoru var izmantot arī vietējā galīgā izlietojuma cenu indeksu. Atšķirībā no IKP cenu indeksa ar to vienādi un tieši ņem vērā ārējās tirdzniecības ietekmi un tādā veidā straujāk un skaidrāk atspoguļo importa cenu izmaiņas (piemēram, enerģijas cenu izmaiņas). Tomēr, lai garantētu datu salīdzināmību ar pārējo Eiropas Komisijas sastādīto statistiku, nolēma neieviest jaunu deflatoru.

5.19. Reālo kopienākumu, kas attiecas uz Eiropas Savienību kopumā, iegūst, vispirms izdarot dalībvalstī reģistrēto nominālo vērtību (aktuālajās cenās) deflāciju ar attiecīgās konkrētās dalībvalsts netiešo IKP cenu indeksu un pēc tam pārrēķinot minētās vērtības eiro (kā norādīts iepriekš, ilglaicīgu tendenču analīzei – pēc 1995. gada valūtas maiņas kursa un īslaicīgu tendenču analīzei – pēc valūtas maiņas kursa gadā "n-1"). Tādējādi rezultātus summē, lai iegūtu faktiskās vērtības, kas atbilst Eiropas Savienībai. Indeksus un izmaiņu koeficientus, kas attiecas uz Eiropas Savienību kopumā, aprēķina, pamatojoties uz šiem reālā izteiksmē atspoguļotajiem datu apkopojumiem, un tas nozīmē to, ka "ES deflatoru" tiešā veidā vispār neizmanto.

VI. EPL VĒRTĒŠANA NEMAINĪGĀS CENĀS

A. CENAS UN APJOMA MĒRI

(sk. EKS 1995 10. nodaļu)

6.01. Ekonomiskajā analīzē, pētot, kā mainās vērtības, ir jānošķir vērtību izmaiņas, kas noris apjoma izmaiņu dēļ, un tās, kas noris cenu izmaiņu dēļ. EKS 1995 (10.15. līdz 10.23. punkts) skaidri noteikts, ka cenas komponentē jāiekļauj tikai tās izmaiņas, kas attiecas uz cenu, bet visas pārējās izmaiņas jāiekļauj apjoma komponentē. Tādējādi produkcijas kvalitātes atšķirības (fiziskās īpašības, mazumtirdzniecības veikala veids u. c.) jāņem vērā kā apjoma, nevis kā cenas izmaiņas.

6.02. Daudzām precēm un pakalpojumiem eksistē vairāki atšķirīgas kvalitātes paveidi. EKS 1995 noteikti vairāki faktori, kas izraisa kvalitātes atšķirības, bet EPL vissvarīgākais ir ar fiziskajām īpašībām saistītais faktors. Tas paredz, ka konkrētās produkcijas definīcijas satvarā var pastāvēt fiziskas atšķirības, un tas nozīmē, ka attiecīgās fiziskās vienības (piemēram, viena tonna) ekonomiskā ziņā nav identiskas.

▼B

Piemērs ir divas tonnas labības, ko pārdod divos secīgos gados. Pirmajā gadā visa labība ir derīga samalšanai miltos, bet otrajā gadā tāda ir mazākā puse, pārējo pārdod kā lopbarību. Tas nozīmē, ka labības vidējā kvalitāte ir pazeminājusies. Otra EPL būtiska kvalitātes atšķirība ir produkcijas pārdošanas apjomu nobīde divos tirgos ar atšķirīgu cenu līmeni, piemēram, pārdošana iekšējā vai ārējā tirgū; rūpnieciskam izmantojumam vai patērētājiem (sk. EKS 1995 10.15. līdz 10.18. punktu).

6.03. Apjoma un cenas indikatoros, ko izmanto datu apkopošanai nemainīgās cenās, jāņem vērā kvalitātes izmaiņas. Tādēļ darbu ieteicams veikt visaugstākajā detalizācijas pakāpē, lai pēc iespējas tuvinātos pilnībā viendabīgas elementārās produkcijas ieguvei. Ja elementārā produkcija ir pilnībā viendabīga, tad apjoma izmaiņas var noteikt, pamatojoties uz daudzuma izmaiņām.

6.04. Tomēr bieži statistikas informācija ir pieejama tikai par līmeni, kurā dati jau ir apkopoti, un vairs neattiecas uz pilnībā viendabīgu produkciju. Šajā gadījumā EKS 1995 (10.32. punkts) ieteikts ar piemērotu cenu indeksu veikt vērtības deflāciju attiecībā uz kārtējo gadu, lai noteiktu apjoma izmaiņas.

6.05. Detalizācijas pakāpi, attiecībā uz kuru pieņem, ka izmantotais indekss ir elementārais indekss (pētāmo produkciju šādi atzīst par viendabīgu), sauc par elementāro apkopojuma pakāpi. EPL elementārā apkopojuma pakāpe atbilst vismaz pašam dezagregētākajam nomenklatūras līmenim, kas rodams datu pārraides tabulā. Tomēr cenu indeksu sastādīšanā ir vēlama lielāka detalizācijas pakāpe.

6.06. Katrā kontos norādīto preču un pakalpojumu apkopojumā cenu un daudzuma mēri jāsavieto tā, lai tie atbilstu vienādībai:

vērtības indekss = cenu indekss × apjoma indekss.

Tas nozīmē, ka jebkuras izmaiņas konkrētas plūsmas vērtībā jāattiecina vai nu uz cenu izmaiņām vai apjoma izmaiņām, vai arī uz abu šo izmaiņu veidu apvienojumu (sk. EKS 1995 10.13. punktu).

6.07. Aktuālās vērtības izmaiņu sistemātisku dalīšanu "cenu izmaiņu" un "apjoma izmaiņu" komponentēs drīkst veikt tikai plūsmās, kas atbilst darījumiem ar precēm un pakalpojumiem un elementiem, kuri attiecas uz minēto darījumu novērtēšanu (izlaide, starppatēriņš, pamatkapitāla patēriņš, bruto pievienotā vērtība, neto pievienotā vērtība, *GFCF*, krājumu izmaiņas, nodokļi un subsīdijas par produkciju).

B. EPL SASTĀDĪŠANA NEMAINĪGĀS CENĀS: PRINCIPI UN METODE

1. **Indeksa formulas izvēle**

6.08. EKS 1995 (10.62. punkts) priekšroka dota Fišera indeksiem. Tomēr šiem indeksiem piemīt virkne trūkumu, tostarp tāds, ka tie ir nesavienojami un ka tiem ir vajadzīgs ievērojams daudzums pamatdatu. Šā iemesla dēļ EKS 1995 par pieņemamu metodi atzīst Laspeiresa tipa apjoma indeksa un Pāšes tipa cenu indeksa izmantošanu.

6.09. Atbilstīgi EKS 1995 ieteikumiem EPL vajadzībām izmaiņas apjomā mēra, izmantojot Laspeiresa tipa indeksus, bet cenu izmaiņas mēra, izmantojot Pāšes tipa indeksus.

Laspeiresa apjoma indekss:

$$L(q) = \frac{\sum p_0 q_n}{\sum p_0 q_0} = \frac{\sum p_0 q_0 \frac{q_n}{q_0}}{\sum p_0 q_0} = \frac{\sum V_0 \frac{q_n}{q_0}}{\sum V_0}$$

Pāšes cenu indekss:

$$P(p) = \frac{\sum q_n p_n}{\sum q_n p_0} = \frac{\sum p_0 q_n \frac{p_n}{p_0}}{\sum p_0 q_n}$$

Katram elementārās produkcijas veidam:

— p_0: apzīmē cenu, kas reģistrēta bāzes gadā "0",

— p_n: apzīmē cenu, kas reģistrēta gadā "n",

— q_0: apzīmē daudzumu, kas reģistrēts bāzes gadā "0",

▼B

— q_n: apzīmē daudzumu, kas reģistrēts gadā "n",

— V_0: apzīmē vērtību, kas reģistrēta bāzes gadā "0": ($V_0 = p_0q_0$).

2. **Bāzes gads**

6.10. Apjoma izmaiņas mēra, izmantojot Laspeiresa tipa indeksus: tādēļ daudzuma izmaiņas elementārajās sērijās novērtē pēc bāzes gada vērtības. Cenu izmaiņas mēra, izmantojot Pāšes tipa indeksus: tādēļ cenu izmaiņas elementārajās sērijās novērtē pēc kārtējā gada vērtības bāzes gada cenās.

6.11. Bāzes gads ir gads, kura cenas izmanto novērtējuma shēmas sastādīšanā.

6.12. Visprecīzākais gadu gaitā notikušu apjoma izmaiņu mērīšanas paņēmiens ir visnesenākā pieejamā bāzes gada izmantošana. Šī pieeja garantē to, ka novērtējums ir relatīvi mūsdienīgs, un novērš problēmas saistībā ar vairs neražotas un no jauna parādījušās produkcijas vērtēšanu. Šā iemesla dēļ EPL vajadzībām apjoma izmaiņas mēra, izmantojot iepriekšējā gada novērtējumus.

3. **Sēriju veidošana attiecībā uz izpētes gadu**

6.13. Gads, par kuru iesniedz un uzrāda datus nemainīgās cenās, var nebūt bāzes gads; to sauc par izpētes gadu. Indeksu sērijās izpētes gadam piešķirtā vērtība ir 100.

6.14. Apjoma indeksu sērijas izpētes gada cenās iegūst, ķēdējot indeksus, kas aprēķināti iepriekšējā gada cenās (sk. EKS 1995 10.64. punktu).

6.15. Svarīgi, lai izpētes gada nomaiņa neietekmētu apjoma izmaiņas attiecībā uz iepriekšējo gadu. Šā iemesla dēļ EPL datus sastāda attiecībā uz noteiktu izpētes gadu, atkārtoti atsaucoties uz katru mainīgo lielumu atsevišķi, neatkarīgi no tā, vai tie ir apkopotie vai elementārie indeksi.

6.16. Piemērs:

Apskatīsim divu veidu viendabīgu elementāru produkciju A un B. Turpmāk norādīto sēriju pamatā ir iepriekšējā gada cenu struktūra.

Visa kopuma (A + B) apjoma un cenu indeksi ir atkarīgi no katram produkcijas veidam – A un B – dotā novērtējuma.

	90P90	90-91 apjoma indekss	91P90	90-91 cenu indekss	91P91	91-92 apjoma indekss	92P91	92-91 cenu indekss	92P92
A	100	105,0	105	110,0	115	102,0	117	108,0	126
B	300	110,0	330	95,0	314	90,0	283	105,0	297
Kopā	400	108,8	435	98,6	429	93,2	400	105,8	423

Ja šīs sērijas izsaka attiecībā uz noteiktu izpētes gadu (piemēram, 1990. gadu), tad vienīgais veids, kā saglabāt tos pašus "n/n-1" apjoma indeksus, ir indeksus ķēdēt atsevišķi. Tā iegūst šādu sēriju (1990. gadā bāze ir 100):

	1990	1991	1992
A	100	105,0	107,1
B	100	110,0	99,0
Kopā	100	108,8	101,4

(101,4 = 108,8*9,3/100)

▼B

Izsakot vērtības nemainīgās cenās attiecībā uz izpētes gadu (1990. gads), iegūst:

	1990	1991	1992
A	100	105	107,1
B	300	330	297,0
Kopā	400	435	405,6

(405,6 = 400*101,4/100)

Rezultātā attiecīgais konts vairs nav savienojams. Ja pievieno vērtības nemainīgās A un B cenās, tad iegūst šādu sēriju:

	1990	1991	1992
A + B	400	435	404,1

Izņemot nākamo gadu pēc izpētes gada, sērijas, uz kurām izdarīta atkārtota atsauce, nav savienojamas.

6.17. Saskaņā ar EKS 1995 (10.67. punkts) nesavienojamos datus nemainīgās cenās publicē nekoriģējot ([1]). Tāda pati ir arī EPL pieņemtā pieeja. Tomēr jāizskaidro lietotājiem, ka tabulas nav savienojamas.

4. **Pievienotās vērtības aprēķināšana nemainīgās cenās**

6.18. Pievienotā vērtība ir ražošanas konta balanspostenis. Kā tādu pievienoto vērtību nav iespējams tieši sadalīt cenas komponentē un apjoma komponentē. Teorētiski pareizā pievienotās vērtības aprēķināšanas metode pēc nemainīgām cenām radītu "dubulto deflāciju" (sk. EKS 1995 10.27. un 10.28. punktu).

6.19. Tādēļ iepriekšējā gada cenās izteikto bruto pievienoto vērtību definē kā starpību, ko veido iepriekšējā gada cenās mērīta izlaide un iepriekšējā gada cenās mērīts starppatēriņš. Neto pievienoto vērtību iepriekšējā gada cenās definē kā starpību, ko veido bruto pievienotā vērtība iepriekšējā gada cenās un pamatkapitāla patēriņš iepriekšējā gada cenās. Pievienoto vērtību noteikta izpētes gada cenās iegūst ar atkārtotām atsaucēm.

6.20. Piemērs:

Turpmāk norādītās ir aktuālo vērtību sērijas un iepriekšējā gada cenās izteiktu vērtību (apjomu) sērijas attiecībā uz izlaidi un starppatēriņu:

	95P95	96P95	96P96	97P96	97P97
Izlaide	150	160	170	180	200
Starppatēriņš	40	30	35	40	45

Pievienoto vērtību apjoma izteiksmē iegūst, no izlaides apjoma atņemot starppatēriņa apjomu. Izveidojas šāda sērija:

	95P95	96P95	96P96	97P96	97P97
Bruto pievienotā vērtība	110	130	135	140	155

Šādā veidā iegūst šādus apjoma indeksus iepriekšējā gada cenās:

	1996	1997
Bruto pievienotā vērtība	118,2	103,7

(118,2 = 130/110*100) (103,7 = 140/135*100)

([1]) Šis ienākuma mērs atbilst agrākajam "neto ienākumam no ģimenes lauksaimnieciskās darbības", ko izmantoja saistībā ar individuālo uzņēmējdarbību.

▼B

Bruto pievienoto vērtību par gadu "n" 1995. gada cenās iegūst, aktuālo vērtību 1995. gadam reizinot ar apjoma ķēžu indeksu.

PV 96 (1995. gada cenās) =110 ([1]) 1,182 = 130

PV 97 (1996. gada cenās)= 110 ([2]) 1,182 ([2]) 1,037 = 135

5. **Nodokļi un subsīdijas par produkciju: sadalījums apjoma un cenas komponentēs**

6.21. Sadalot bāzes cenās veikto novērtējumu attiecīgi apjoma un cenas komponentēs, kā priekšnoteikumu pieņem to, ka šis sadalījums attiecas arī uz nodokļiem un subsīdijām par produkciju. Turpmāk izklāstīta attiecībā uz EPL izdarītā izvēle.

6.22. Produkcijai piemērotās subsīdijas (vai nodokļa) apjoma indekss ir identisks ar ražotāja cenu izteiktās izlaides apjoma indeksam. Šajā gadījumā izlaides apjoma indekss nemainās atkarībā no tā, vai to izsaka ar ražotāja cenu, vai ar bāzes cenu.

6.23. Šim risinājumam ir vēl viena priekšrocība: apjoma indekss nav atkarīgs no vērtēšanas metodes. Attiecīgi cenu un apjoma indeksu interpretēšana bāzes cenās ir vienkārša: pilnībā viendabīgai pamatprodukcijai apjoma indekss ir identisks daudzuma indeksam; cenu indekss atspoguļo vidējās bāzes cenas izmaiņas.

6.24. Piemērs:

Konkrētai produkcijai izlaides gada vērtība pēc ražotāja cenas ir 1 000; izlaides vērtība gadā "n + 1"' ir 900. Izlaides apjoma indekss ir 102.

Šo produkciju subsidē. Subsīdijas vērtība gadā "n" ir 100; subsīdijas vērtība gadā "n + 1" ir 150.

Subsīdijas sadalīšanu apjoma un cenas komponentēs veic šādi:

	Vērtība n	n+1/n apjoma indekss	Apjoms n+1	n+1/n cenu indekss	Vērtība n+1
Izlaide ražotāja cenās	1 000	102,0	1 020	88,2	900
Subsīdija par produkciju	100	102,0	102	147,0	150
Izlaide bāzes cenās	1 100	102,0	1 122	93,6	1 050

Subsīdijas apjoma indekss ir tikpat liels kā apjoma indekss, kas raksturo izlaidi ražotāja cenās.

([1]) Neizslēdzot iespēju, ka var būt apstākļi, kuros sastādītāji var uzskatīt par vēlamu šīs neatbilstības likvidēt, lai uzlabotu datu vispārējo saskanību.

([2]) EKS 1995 likts priekšā visu apjomu reģistrēt kā zemes nomas maksu tad, ja zemes vērtību uzskata par augstāku nekā ēku vērtība, un kā ēku nomas maksu tad, ja ir otrādi.

▼B

II PIELIKUMS

EPL DATU NOSŪTĪŠANAS PROGRAMMA

Jānosūta katra izlaides posteņa (posteņi 01 līdz 18, tostarp apakšposteņi) vērtība pēc bāzes cenas, kā arī šīs vērtības sastāvdaļas (vērtība pēc ražotāja cenas, subsīdijas par produkciju un nodokļi par produkciju).

Dati, kas attiecas uz ražošanas kontu un uz bruto ieguldījumiem pamatkapitālā, jānosūta gan pašreizējās, gan nemainīgajās cenās.

Visas vērtības jāizsaka miljonos valsts valūtas vienību. Darba ieguldījums jāizsaka tūkstošos ikgadējo darba vienību.

1. **Ražošanas konts**

Postenis	Raksturlielumu saraksts	*n*Dati par apsekojuma gadu		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
01	Labība (tostarp sēklas)	X	X	X
01.1	Kvieši un speltas kvieši	X	X	X
01.1/1	Mīkstie kvieši un speltas kvieši	—	—	X
01.1/2	Cietie kvieši	—	—	X
01.2	Rudzi un rudzu un kviešu maisījums	X	X	X
01.3	Mieži	X	X	X
01.4	Auzas un vasarāju maisījumi	X	X	X
01.5	Graudu kukurūza	X	X	X
01.6	Rīsi	X	X	X
01.7	Cita labība	X	X	X
02	Tehniskās kultūras	X	X	X
02.1	Eļļas augu sēklas un eļļas augu augļi (tostarp sēklas)	X	X	X
02.1/1	Rapšu un ripšu sēklas	—	—	X
02.1/2	Saulgriezes	—	—	X
02.1/3	Soja	—	—	X
02.1/4	Citi eļļas augu produkti	—	—	X
02.2	Proteīnaugi (tostarp sēklas)	X	X	X
02.3	Jēltabaka	X	X	X
02.4	Cukurbietes	X	X	X
02.5	Citas tehniskās kultūras	X	X	X
02.5/1	Šķiedraugi	—	—	X
02.5/2	Apiņi	—	—	X
02.5/3	Citas tehniskās kultūras: citi	—	—	X
03	Rupjās lopbarības augi	X	X	X
03.1	Rupjās lopbarības kukurūza	—	—	X
03.2	Rupjās lopbarības sakņu kultūras (tostarp lopbarības bietes)	—	—	X
03.3	Citi rupjās lopbarības augi	—	—	X
04	Dārzeņi un dārzkopības ražojumi	X	X	X

▼B

Postenis	Raksturlielumu saraksts	*n*Dati par apsekojuma gadu		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
04.1	Svaigi dārzeņi	X	X	X
04.1/1	Ziedkāposti	—	—	X
04.1/2	Tomāti	—	—	X
04.1/3	Citi svaigie dārzeņi	—	—	X
04.2	Augi un ziedi	X	X	X
04.2/1	Stādaudzētavas augi	—	—	X
04.2/2	Dekoratīvie augi un ziedi (tostarp Ziemassvētku eglītes)	—	—	X
04.2/3	Stādījumi	—	—	X
05	Kartupeļi (tostarp sēklas)	X	X	X
06	Augļi	X	X	X
06.1	Svaigi augļi	X	X	X
06.1/1	Deserta āboli	—	—	X
06.1/2	Deserta bumbieri	—	—	X
06.1/3	Persiki	—	—	X
06.1/4	Citi svaigie augļi	—	—	X
06.2	Citrusaugļi	X	X	X
06.2/1	Saldie apelsīni	—	—	X
06.2/2	Mandarīni	—	—	X
06.2/3	Citroni	—	—	X
06.2/4	Citi citrusaugļi	—	—	X
06.3	Tropu augļi	X	X	X
06.4	Vīnogas	X	X	X
06.4/1	Deserta vīnogas	—	—	X
06.4/2	Citas vīnogas	—	—	X
06.5	Olīvas	X	X	X
06.5/1	Galda olīvas	—	—	X
06.5/2	Citas olīvas	—	—	X
07	Vīns	X	X	X
07.1	Galda vīns	—	—	X
07.2	Kvalitatīvs vīns	—	—	X
08	Olīveļļa	X	X	X
09	Citi augkopības produkti	X	X	X
09.1	Augu materiāli, ko izmanto galvenokārt pinumos	—	—	X
09.2	Sēklas	—	—	X
09.3	Citi augkopības produkti: citi	—	—	X
10	Augkopības izlaide (01 līdz 09)	X	X	X
11	Dzīvnieki	X	X	X

▼B

Postenis	Raksturlielumu saraksts	*n*Dati par apsekojuma gadu		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
11.1	Liellopi	X	X	X
11.2	Cūkas	X	X	X
11.3	Zirgi	X	X	X
11.4	Aitas un kazas	X	X	X
11.5	Mājputni	X	X	X
11.6	Citi dzīvnieki	X	X	X
12	Dzīvnieku izcelsmes produkti	X	X	X
12.1	Piens	X	X	X
12.2	Olas	X	X	X
12.3	Citi dzīvnieku izcelsmes produkti	X	X	X
12.3/1	Neapstrādāta vilna	—	—	X
12.3/2	Zīdtārpiņu kokoni	—	—	X
12.3/3	Citi dzīvnieku izcelsmes produkti: citi	—	—	X
13	Lopkopības izlaide (11+12)	X	X	X
14	Lauksaimniecības preču izlaide (10+13)	X	X	X
15	Lauksaimniecisko pakalpojumu izlaide	X	X	X
15.1	Lauksaimnieciskie pakalpojumi	—	—	X
15.2	Piena kvotas izīrēšana	—	—	X
16	Lauksaimniecības izlaide (14+15)	X	X	X
17	Nelauksaimnieciskas sekundārās darbības (nenodalāmas)	X	X	X
17.1	Lauksaimniecības produkcijas pārstrāde	X	X	X
17.2	Citas nenodalāmas sekundārās darbības (preces un pakalpojumi)	X	X	X
18	Lauksaimniecības nozares izlaide (16+17)	X	X	X
19	Kopējais starppatēriņš	X	X	X
19.01	Sēklas un stādāmais materiāls	X	X	X
19.02	Enerģija; eļļošanas līdzekļi	X	X	X
19.02/1	— elektrība	—	—	X
19.02/2	— gāze	—	—	X
19.02/3	— citas degvielas un propelenti	—	—	X
19.02/4	— citi	—	—	X
19.03	Mēslojums un augsnes ielabotāji	X	X	X
19.04	Augu aizsardzības līdzekļi un pesticīdi	X	X	X
19.05	Veterinārie izdevumi	X	X	X
19.06	Dzīvnieku barība	X	X	X
19.06/1	— dzīvnieku barība, ko piegādā citas lauku saimniecības	X	X	X

▼B

Postenis	Raksturlielumu saraksts	*n*Dati par apsekojuma gadu		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
19.06/2	— dzīvnieku barība, kas nav iepirkta lauksaimniecības nozarē	X	X	X
19.06/3	— dzīvnieku barība, ko ražo un patērē vienā un tajā pašā saimniecībā	X	X	X
19.07	Materiālu apkope	X	X	X
19.08	Ēku uzturēšana	X	X	X
19.09	Lauksaimnieciskie pakalpojumi	X	X	X
▼M2				
19.10	Netieši mērāmie finanšu starpniecības pakalpojumi (*FISIM*)	X	X	X
19.11	Citas preces un pakalpojumi	X	X	X
▼B				
20	Bruto pievienotā vērtība pēc bāzes cenām (18–19)	X	X	X
21	Pamatkapitāla patēriņš	X	X	X
21.1	Iekārtas	—	—	X
21.2	Ēkas	—	—	X
21.3	Stādījumi	—	—	X
21.4	Citi	—	—	X
22	Neto pievienotā vērtība pēc bāzes cenām (20–21)	X	X	X

2. **Ienākuma veidošanas konts**

Postenis	Raksturlielumu saraksts	*n*Dati par apsekojuma gadu		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
23	Darbinieku atalgojums	X	X	X
24	Citi ražošanas nodokļi	X	X	X
25	Citas ražošanas subsīdijas	X	X	X
26	Starpnieku ienākums (22–24+25)	X	X	X
27	Darbības rezultāts/jauktais ienākums (22–23-24 +25)	X	X	X

3. **Uzņēmējdarbības ienākuma konts**

Postenis	Raksturlielumu saraksts	Dati par apsekojuma gadu n		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
28	Īres maksa un citi ar nekustamo īpašumu saistīti maksājumi, kas jāsedz	X	X	X
29	Samaksātie procenti	X	X	X
30	Saņemtie procenti	X	X	X

▼B

Postenis	Raksturlielumu saraksts	Dati par apsekojuma gadu n		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
31	Uzņēmējdarbības ienākums (27–28-29+30)	X	X	X

4. **Kapitāla konta elementi**

Postenis	Raksturlielumu saraksts	*n*Dati par apsekojuma gadu		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
32	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (lauksaimniecības produkcija)	—	—	X
32.1	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (stādījumi)	—	—	X
32.2	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (dzīvnieki)	—	—	X
33	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (produkcija, kas nav lauksaimniecības produkcija)	—	—	X
33.1	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (materiāli)	—	—	X
33.2	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (ēkas)	—	—	X
33.3	Citi bruto ieguldījumi pamatkapitālā	—	—	X
34	Bruto ieguldījumi pamatkapitālā (izņemot atskaitāmo PVN) (32+33)	—	—	X
35	Neto ieguldījumi pamatkapitālā (izņemot atskaitāmo PVN) (34–21)	—	—	X
36	Krājumu izmaiņas	—	—	X
37	Kapitāla pārvedumi	—	—	X
37.1	Ieguldījumu dotācijas	—	—	X
37.2	Citi kapitāla pārvedumi	—	—	X

5. **Lauksaimnieciskā darba ieguldījums**

Postenis	Raksturlielumu saraksts	*n*Dati par apsekojuma gadu		
		n gada novembris (aplēses)	*n+1* gada janvāris (aplēses)	*n+1* gada septembris
38	Kopējais lauksaimnieciskā darba ieguldījums	X	X	X
38.1	Neatalgota lauksaimnieciskā darba ieguldījums	X	X	X
38.2	Atalgota lauksaimnieciskā darba ieguldījums	X	X	X